

Ивона Лађевац

Кина и Русија – *quo vadis?*

Кина и Русија – *quo vadis?*

др Ивона Лађевац

Београд, 2021.

Кина и Русија – quo vadis?, др Ивона Лађевац

Издавач:

Институт за међународну политику и привреду,
Македонска 25, Београд

За издавача:

проф. др Бранислав Ђорђевић,
директор

Рецензенти:

проф. др Мирослав Младеновић,
Факултет безбедности Универзитета у Београду
проф. др Бранислав Ђорђевић,
Институт за међународну политику и привреду
проф. др Благоје Бабић,
Геоекономски факултет, Мегатренд универзитет

Прелом:

Сања Баловић

Дизајн корице:

Ненад Стекић

Лектура:

Маја Јовановић

Штампа:

ДонатГраф, Мике Аласа 52, Београд

ISBN 978-86-7067-288-8

Монографија је резултат рада на пројекту „Србија и изазови у међународним односима 2020–2021. године“ из програма основних истраживања Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

Садржај

1. Уводни део	7
2. Развој односа Русије и Кине од почетка 20. века	17
3. Народна Република Кина и Руска Федерација у постхладноратовским међународним односима	37
4. Стратешко партнерство НР Кине и РФ: домети, могућности и ограничења	87
5. Закључна разматрања	127
6. Литература	133

1. УВОДНИ ДЕО

Међународни односи обилују примерима разнородних околности и фактора који су утицали на државе да се, уместо односа конфронтације, одреде за односе савезништава и/или партнерстава. У позадини таквих одређења увек је стајао интерес очувања територије и становништва, а онда и, у оној мери у којој је то било могуће, политичке стабилности. Ипак, савремени међународни односи, под утицајем глобализације и њоме узроковане растуће међузависности, разликују се и по томе што се државе, али и њихово становништво, сучавају са новим изазовима и претњама на које није увек лако наћи одговор. Управо ти нови изазови и начини њиховог превазилажења показују колики је значај партнерских односа.

Један од таквих примера је стратешко партнерство између Русије и Кине, чијим су успостављањем обе државе предупредиле многе потенцијалне изазове, ризике и претње и истовремено створиле основе за даља достигнућа.

Прегруписавање снага у постхладноратовским међународним односима довело је до стварања формално мултиполарног света у којем се истиче доминација једне државе – Сједињених Америчких Држава. САД свој доминантан положај утврђују било ангажовањем сопствених војних капацитета, било кроз акције НАТО-а који је, опет под њиховим пресудним утицајем, у последње скоро три деценије знатно проширио не само чланство већ и сферу утицаја. Границе тог политичко-војног савеза значајно су померене ка Русији, премда су јој непосредно пре уједињења две Немачке дата обећања да се, у замену за њено непротивљење том чину, „НАТО неће ширити на исток“.¹ Међутим,

¹ Kramer Mark, The Myth of a No-NATO-Enlargement Pledge to Russia, The Washington Quarterly, April 2009, 32:2, DOI: 10.1080/01636600902773248, Center for Strategic and International Studies, Washington, Internet, https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/twq09aprilkramer.pdf, приступљено: 20/2/2021.

временом су се појавиле, и све су чешће, тврдње да таквих обећања никада није ни било, да је реч о погрешним тумачењима изјава званичника САД, односно да, у крајњој линији, потписани документ такве садржине не постоји.²

Чињеница која се не може оповрћи јесте да појава апсолутне доминације једне државе, или макар утисак да таква доминација постоји, у међународним односима представља изазов осталим државама. И управо се из разлога осујећивања актуелног хегемона, уколико већ не могу саме да достигну такмаца, оне и опредељују за савезе са себи сличнима. У савременим међународним односима ту хипотезу потврђују односи Русије и Кине. Непосредан узрок убрзаног развоја свеобухватних односа између ове две земље предствало је њихово „незадовољство светским поретком предвођеним Америком“.³

У том контексту, не би било претерано рећи да смо сведоци развоја новог вида политике запречавања (*containment policy*) Џорџа Кенана (*George Kennan*).⁴ Неспорно је да је ограничавање јачања утицаја Америке, и то не само на простору Евроазије већ и у глобалним оквирима, у интересу обе државе. Тако дефинисан интерес супротан је интересима САД за које је још, у својој „Великој шаховској табли“, Збигњев Бжежински (*Zbigniew Brzezinski*) рекао да имају „...императив да спрече појаву изазивача на подручју Евроазије, изазивача способног да доминира њоме, а тиме истовремено способног да представља претњу Америци“.⁵

² Видети: Sarotte Mary Elise, “A Broken Promise? What the West Really Told Moscow About NATO Expansion”, *Foreign Affairs*, September/October 2014 Issue, Internet, <http://https://www.jstor.org/stable/24483307>, приступљено: 20/2/2021; Kramer Mark, The Myth of a No-NATO-Enlargement Pledge to Russia, op. cit.; Bradley Bill, “A Diplomatic Mystery”, *Foreign Policy*, August 22, 2009, Internet, <http://foreignpolicy.com/2009/08/22/a-diplomatic-mystery>, приступљено 20/02/2021; Rühle Michael, “NATO enlargement and Russia: myths and realities”, *NATO Review Magazine*, Internet, <https://isij.eu/article/nato-enlargement-and-russia-myths-and-realities>, приступљено: 20/02/2021.

³ Bolt Paul, “Sino-Russian Relations in a Changing World Order”, *Strategic Studies Quarterly*, Winter 2014, p. 49, https://www.jstor.org/stable/26270816?seq=1#metadata_info_tab_contents, приступљено: 20/02/2021.

⁴ Видети: Gaddis John Lewis, *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy during the Cold War*, Oxford University Press, New York, 1982.

⁵ “... it is imperative that no Eurasian challenger emerges, capable of dominating Eurasia and thus of also challenging America.” Brzezinski, Z., *The Great Chess Board: American*

Приближавање Русије и Кине није изненађујуће нити неочекивано. Две суседне државе повезују економски, геополитички и безбедносни интереси. Иако се обе и по појединачним географским, економским и војним показатељима, као и по политичком значају, убрајају у водеће земље света, њихов партнерски однос их чини далеко снажнијим у односу на остале. Сем тога, обе земље деле исте ставове у вези са реформама међународних политичких и финансијских институција, али и са потребом очувања и поштовања принципа међународног права који се односе на територијални интегритет и суверенитет, другим речима поштовањем Повеље Организације уједињених нација (ОУН).

Темељи стратешког партнерства између Русије и Кине постављени су деведесетих година 20. века. Најпре је 1992. године, приликом посете тадашњег руског председника Бориса Николајевича Јељцина (*Борис Николаевич Ељцин*) Кини, донета Заједничка изјава о пријатељским односима, да би 1994. године, током узвратне посете кинеског председника Ђанга Цемина (*Jiang Zemin*) Москви, оба председника изјавила да су успоставили „конструктивне партнерске односе оријентисане ка 21. веку“ (“*constructive partnership relations oriented toward the 21st century*”).⁶ Приликом наредне посете Јељцина Кини, априла 1996, међусобни односи подигнути су на ниво „стратешких, односа сарадње, партнерства...“ (“*strategic, cooperative, partnership relations...*”).⁷ Том приликом донета је и Заједничка декларација⁸ којом је, између осталог, указано да је због чињеница да и даље делују „хегемонизам, политика силе и притисака“ неопходан развој мултиполарног света.⁹

primacy and Its Geostrategic Imperatives, Basic Books, A Member of the Perseus Book Group, New York, 1997, p. xiv.

⁶ Li Jingjie, “Sino-Russian Strategic Partnership Cooperative Relations and the US Factor”, *The ASAN Forum*, Online ISSN 2288-5757, November–December 2014, Vol. 2, No. 6, Internet, <http://www.theasanforum.org/sino-russian-strategic-partnership-cooperative-relations-and-the-us-factor>, приступљено: 20/02/2021.

⁷ Ibidem

⁸ *Совместная декларация Российской Федерации и Китайской Народной Республики*, 25.04.1996, Internet, <http://www.abirus.ru/content/564/623/627/634/636/11261/11269.html>, приступљено: 20/02/2021.

⁹ Leksyutina Yana, “Russian-Chinese Relations: Rapprochement Or Rivalry?”, *Chair InBev – Baillet Latour Working Papers No. 37*, Internet, https://ghum.kuleuven.be/ggs/research/eu_china_chair/events/events_2009/russia_chinese/Presentation.PDF, p. 4, приступљено: 15/04/2021.

Већ наредне 1997. године, на самиту одржаном у Москви, двојица председника објавила су „Заједничку декларацију о мултиполарном свету и стварању новог међународног поретка“ (*Российско-Китайская Совместная Декларация о Многополярном Мире и Формировании Нового Международного Порядка*)¹⁰.

Са нарочито великом пажњом Декларација је пропраћена у Сједињеним Америчким Државама. По мишљењу многих стручњака за међународне односе она је представљала директан изазов њиховом положају хегемона у постхладноратовском добу.¹¹ Таква реакција углавном је изазвана деловима декларације у којима Русија и Кина објављују да ће „у духу партнерских односа, радити на промовисању мултиполарног света и успостављању новог светског поретка“.¹² По њиховој замисли, такав поредак би се морао заснивати на односима разумевања и узајамног поштовања свих земаља, једнакости, дијалога и сарадње, док би хегемонизам, политика моћи, конфронтација и сукоби били искључени.

Истовремено, у Декларацији се истиче да није прихватљива ни подела држава на „велике и мале, јаке и слабе, богате и сиромашне“, будући да су све оне равноправне чланице међународне заједнице.¹³ У том духу, ниједна држава нема право да, користећи политику силе, намеће себе као хегемона, нити да монополизује светски поредак. Ово противљење хегемонизму наишло је на отпор, па су се могла чути и мишљења да је реч о индиректној конфронтацији САД и НАТО.¹⁴

¹⁰ *Российско-Китайская Совместная Декларация о Многополярном Мире и Формировании Нового Международного Порядка*, Москва, 23 апреля 1997 года, Internet, http://www.organic-s.ru/mi_znaem/kodeksi58022.html, приступљено: 20/02/2021.

¹¹ Видети: Lo Bobo, “The Long Sunset of Strategic Partnership_Russia’s Evolving China Policy“, *International Affairs*, Vol. 80, No. 2, Israeli-Palestinian Conflict (Mar., 2004), Blackwell Publishing on the behalf of the Royal Institute of International Affairs, pp. 295-309, Internet, <http://www.scribd.com/doc/44764020/The-Long-Sunset-of-Strategic-Partnership-Russia-s-Evolving-China-Policy>, приступљено: 15/04/2021.

¹² *Российско-Китайская Совместная Декларация о Многополярном Мире и Формировании Нового Международного Порядка*, op. cit.

¹³ Ibidem

¹⁴ Stroupe W. Joseph, “Russia And China ‘Cooking Something Up’“, *Asia Times* 10-1-6, Internet, <http://www.rense.com/general73/cook.htm>, приступљено: 20/04/2021.

Такве и сличне реакције су, у суштини, само потврдиле да је декларација Русије и Кине одговор на стварно стање у међународним односима. Показало се да безбедносни концепт за који се залажу САД није изашао из хладноратовских оквира, те да НАТО и даље има намеру да помера своје границе и јача војне капацитете. Са становишта Русије и Кине то је „тенденција која може да угрози безбедност појединачних земаља, али и да створи тензије у регионалним и међународним оквирима.“¹⁵

Због свега наведеног, за очување светског мира и безбедности неопходно је јачање улоге ОУН у целини, њених органа, у првом реду Савета безбедности (СБ), као и стриктно поштовање Повеље. Изградња мирног, стабилног, праведног и рационалног међународног политичког и економског поретка је нужна и императив је историјског развоја. Уз оцену да је човечанство на прагу новог доба, две државе позвале су све остале да, путем отвореног дијалога, заједно обликују нови, стабилан и праведан поредак.

Бојазан Кине и Русије да се свет суочава са хегемонизмом и променом међународног поретка *in statu nascendi* потврђена је 1999. године одлуком НАТО-а да, без сагласности Савета безбедности, односно противно Глави VII Повеље УН, бомбардује територију Савезне Републике Југославије (СРЈ) због наводне хуманитарне катастрофе и кршења људских права житеља Косова и Метохије албанске народности. Обе државе биле су изричите у осуди тог чина, нарочито због чињеница да би се таква ситуација, у перспективи, могла догодити и са територијом Чеченије и/или Тибета. Са дистанце дуге две деценије, могло би се рећи да је управо бомбардовање СРЈ било пресудно да Русија и Кина истрају у намери да постану противтежа Америци.

Ова намера је, након периода у којем је развој односа Русије и Кине обележило доношење декларација, довела до тога да се прокламовано стратешко партнерство за 21. век и формално озваничи. *Споразум о добросуседству, пријатељству и сарадњи (Договор о добрососедстве, дружбе и сотрудничестве между Российской Федерацией и Китайской Народной Республикой)* потписан је 16. јула 2001. године.¹⁶ Закључен је

¹⁵ Российско-Китайская, *ibidem*.

¹⁶ *Договор о добрососедстве, дружбе и сотрудничестве между Российской Федерацией и Китайской Народной Республикой*, 17 июля 2001 г. в “РГ” –

на период од 20 година, уз могућност аутоматског продужења за наредних пет.¹⁷

У периоду који је уследио, на основама Споразума о добросуседству, пријатељству и сарадњи, односи између две земље достигли су изузетно висок ниво. У првој деценији постојања Споразума, представници обе земље изјавили су да се међусобно сматрају „главним и најважнијим стратешким и кооперативним партнером“¹⁸, док су се, на недавном обележавању његове двадестетогодишњице, председници Путин и Си „сагласили да су односи Русије и Кине на највишем нивоу у историји и да представљају пример сарадње у 21. веку“¹⁹ и, истовремено, договорили продужење Споразума за наредних пет година.

Споразум о добросуседству, пријатељству и сарадњи представља одличну основу за потписивање додатних уговора из најразличитијих области.

Иако су многе области препознате као обострано значајне, у претходном периоду највише споразума закључено је у областима од кључног значаја за обезбеђивање дуготрајног унутрашњег развоја и стабилности обе стране уговорнице.

Као посебно значајни истичу се споразуми у области трговинске размене захваљујући којима је достигла вртоглаве износе. Тако је, по подацима за 2009. годину, трговинска размена између Русије и Кине износила 55,45 милијарди долара, од чега је кинески извоз био 29,61, а руски 25,84 милијарде. Кина је на тај начин постала први спољнотрговински партнер Русије. Иако је обим трговинске размене изражен у доларима, мора се нагласити да од 2010. године Кина и Русија

Федеральный выпуск №2746, Internet, <http://www.rg.ru/2009/03/20/russia-kitai-dok.html>, приступљено: 20/02/2021. За Руску Федерацију потписник је био Владимир Владимирович Путин (*Владимир Владимирович Путин*), а за Народну Републику Кину Ђанг Цемин. Споразум је ступио на снагу седам година касније, након што су обе земље ратификовале акционе планове за његову примену.

¹⁷ Члан 25 Споразума о добросуседским односима, пријатељству и сарадњи између Руске Федерације и Народне Републике Кине.

¹⁸ Li Jingjie, “Sino-Russian Strategic Partnership Cooperative Relations and the US Factor”, op. cit., p. 2.

¹⁹ “Russia, China Extend Treaty, Nail Ties”, The Moscow Times, June 28, 2021, <https://www.themoscowtimes.com/2021/06/28/russia-china-extend-treaty-hail-ties-a74363>, приступљено: 10/07/2021.

међусобну трговину обављају у јуанима и рубљама. Разлог за такву одлуку је обострана жеља да смање своју зависност од долара у међународној трговини.

У односима две земље, сем значајних трговинских показатеља, велику пажњу у светским оквирима побудила је њихова сарадња на пољу енергетике. Очекивано, интересовање за развој сарадње у тој области нарочито је порасло у контексту избијања кризе у Украјини и након увођења санкција Русији од стране Европске уније.²⁰

До увођења санкција Русији дошло је након оцене ЕУ да је на територији Украјине Русија извршила акт агресије, којим се нарушава њен територијални интегритет и суверенитет и има за циљ унутрашњу дестабилизацију земље. Будући да се Русија оглушила о позиве Уније да са територије Украјине повуче своје оружане снаге, те да проблем реши дипломатским путем, ЕУ је донела одлуку о увођењу санкција Русији. Намера је била да се “ударом” на економију Русија приволи на промену става у свом односу према Украјини.

Међутим, управо у то време дошло је до потписивања тзв. “гасних споразума” између Русије и Кине чиме су последице санкција значајно умањене. Потписана су два таква споразума – један у мају, други у новембру 2014. године.

Уговори су потписани на период од 30 година, укупне вредности 400 милијарди долара. Тим уговорима Русији се отворила могућност да у потпуности компензује штету коју су јој нанеле санкције ЕУ будући да Кина, након Немачке, постаје њено друго по величини гасно тржиште. Ипак, цена кубног метра гаса коју ће Кина плаћати Русији проглашена је пословном тајном. Ништа мање важно није ни то што је за потребе реализације “гасног споразума”, у релативно кратком року изграђена и нова гасна инфраструктура, која је 2. децембра 2019. године пуштена у рад.²¹

²⁰ “EU adopts restrictive measures against actions threatening Ukraine’s territorial integrity”, Council of the European Union, Brussels, 17 March 2014, 7786/14 (OR. en), PRESSE 156, приступљено: 15/02/2021.

²¹ “The Power of Siberia: A new gas route between Russia and China”, CGTN, 03/12/2019, <https://news.cgtn.com/news/2019-12-03/The-Power-of-Siberia-A-new-gas-route-between-Russia-and-China-M7cL6uxmW4/index.html>, приступљено: 10/02/2021.

Оваквим пословним договором две земље су потврдиле партнерске односе и једна другој омогућиле даљи развој економских, али и војно-индустријских потенцијала. Осавремењавањем капацитета, увођењем и применом нових технологија и изума две земље су потврдиле намеру да активно учествују у обликовању међународног поретка. За почетак, њихова позиција у региону Азије је јача него што је била раније. Спољнополитичка оријентација обе земље је да јачају своје билатералне односе, али и да шире сарадњу не само са осталим државама региона, већ и са свим државама света.

У наредном периоду може се очекивати снажење економских односа, као и жива дипломатска активност која би допринела најављеним и жељеним реформама међународних финансијских и политичких институција.

Нема сумње да ће стратешко партнерство између Русије и Кине умногоме обележити 21. век. Могућности за његов даљи развој су велике, а његови потенцијални домети, вероватно, још и већи. За сада, односи Кине и Русије се одвијају онако како су обе земље и планирале. У овој фази, будући да обе имају потребу за снажењем својих унутрашњих економских прилика, акценат је на јачању привредних веза. Међутим, ништа мање значајне нису ни политичке везе које се, пре свега, огледају у заједничким акцијама у међународним организацијама које имају за циљ ревитализацију примене основних принципа међународног права. Пример за ово последње јесте и договор двојице председника да „заједничку границу, дугу око 4.300 километара, претворе у појас вечног мира и пријатељства“.²² Оваквим договором обе земље шаљу недвосмислену поруку о стабилном спољнополитичком курсу чији је приоритет „партнерство за 21. век“.

Сви наведени облици сарадње учвршћују везе између Русије и Кине, па би се у ближој или даљој будућности могло очекивати и постизање споразума о војној сарадњи, иако се она већ и сада донекле реализује кроз Шангајску организацију за сарадњу (ШОС).

²² “China, Russia further boost cooperation”, China Daily, 13/07/2021, <https://global.chinadaily.com.cn/a/202107/13/WS60eccc9aa310efa1bd66154a.html>, приступљено: 20/07/2021.

Ипак, постоје и другачија виђења о будућем развоју односа Русије и Кине. Поједини познаваоци, и истини за вољу њихов број није мали, изражавају скепсу и сматрају да ће постојеће партнерство између Кине и Русије бити ограниченог века трајања. Аргументи за ту тврдњу су да кинеско-руски односи нису ни преобладајуће нити искључиво позитивни. Поменуто разлике односе се на идентитет, историјска питања, трансфер војне технологије, енергетске и трговинске преговоре и сл.

Један од разлога за слабљење, или чак и прекид, ових веза би могла бити претпоставка да ће, с обзиром на очекивани раст утицаја Кине, Русија временом постати маргинализована. Сматра се да би прве несугласице могле настати због региона Централне Азије (ЦА) у којој се, због питања лидерства, лако могу укрстити интереси две земље.

Ипак, не би требало занемарити чињеницу да су постојеће блиске везе између Кине и Русије узроковане заједничком безбедносном претњом оличеном у хегемонистичкој улози САД. Управо из тог разлога, будући развој односа између Кине и Русије у многоме ће зависити од понашања и активности САД. У случају да Америка настави да “притиска” Русију употребом НАТО-а, а Кину политиком ребалансирања у Азији и Пацифику, нема сумње да ће се везе између Русије и Кине учврстити. У том случају, извесно је да ће две земље бити подстакнуте да сарадњу у области економије и безбедности обогате сарадњом која има за циљ унапређење њихових војних способности што, у крајњој линији, може довести до стварања платформе за војни савез.

2. РАЗВОЈ ОДНОСА РУСИЈЕ И КИНЕ ОД ПОЧЕТКА 20. ВЕКА

Развој партнерских односа Руске Федерације и Народне Републике Кине

Октобарска револуција, која је избила у Русији 1917. године, представља догађај који је значајно утицао на ток развоја односа Русије и Кине. Побуна сељака због обесправљеног положаја, њихова тежња за праведнијом расподелом обрадиве земље, заједно са захтевима за побољшањем положаја радника, довели су до увођења политичких слобода, признања аутономије за националне мањине, али истовремено и утицали на прилике у другим земљама. Једна од тих земаља је Кина.

На почетку 20. века Кина се налазила на великој прекретници. Двомиленијумски империјални систем био је пред крахом. Устанком у Вучангу, 10. октобра 1911. године, збачена је династија Ђинг. Пад ове династије означио је крај кинеског царства.²³ Република Кина проглашена је 1. јануара 1912. године, а Сун Јатсен њеним привременим председником.²⁴ Међутим, стварни вршиоци власти у земљи подељеној

²³ Wang Hui, Depoliticized politics, multiple components of hegemony, and the eclipse of the Sixties, pp. 683-700, <https://doi.org/10.1080/14649370600983303>, приступљено: 20/02/2021.

²⁴ Сун Јатсен (*Sun Yat-sen*) (1867–1925) једна је од значајнијих политичких личности Кине 20. века. Његов је значај готово подједнак значају Мао Цедунга (*Mao Zedong*). Био је осведочени националиста који је веровао да је револуција једини пут за извођење земље из стања економске неразвијености. Сматрао је да идеје о демократским револуцијама спровођеним на Западу, могу бити и путоказ Кини за модернизацију пољопривреде, индустрије, али и унутрашње политичке организације земље. Сун Јатсен је основао и Националистичку Партију Кине – Куоминтанг. Видети: Sun Yat-sen, <http://www.historylearningsite.co.uk/modern-world-history-1918-to-1980/china-1900-to-1976/sun-yat/>, приступљено: 20/02/2021.

на провинције били су или богати феудалци или ратни господари.²⁵ И иначе лоша економска ситуација у земљи драматично је погоршана наметима и неумереним захтевима нових господара. Уопштено говорећи, становништво је, укључујући и интелектуалце, бивало све сиромашније. Поједини интелектуални кругови спас из таквог стања видели су у прихватању бољшевичких револуционарних идеја.²⁶ Додатни подстрек и прилику за дефинисање нове идеологије дале су и одлуке Париске мировне конференције у складу са којима је кинеска покрајина Шандонг, која је током Првог светског рата била под немачком управом, додељена Јапану.²⁷

У Кини је Версајски уговор дочекан са изразито негативним ставом, тачније, доживљен је као двострука издаја. Прво, јапанска бруталност и агресија нису биле осуђене ниједном речју, а друго, то је био јасан сигнал да западне силе мапу Азије прекрајају у складу са својим интересима, не уважавајући ни осећања ни интересе кинеског народа.²⁸

Пошто је кинеска влада помирљиво прихватила таква „решења“, дошло је до кулминације незадовољства. Наиме, у Пекингу су 4. маја 1919. године покренуте демонстрације предвођене студентима.²⁹ Демонстранти су веома брзо добили подршку најшире јавности због чега су протести, вођени јаком жељом да се земља оживи и да се промовише револуционарна трансформација друштва, попримили национални карактер.³⁰ Под таквим околностима сазревају услови за формирање Комунистичке партије Кине (КПК) 1921. године.³¹

²⁵ Ibidem

²⁶ Gavrilovic Jovic Branka, *China-Russia Diplomatic and Security Relationship. A Historical Review*, Master in Chinese Studies, UPF, p. 23, https://repositori.upf.edu/bitstream/handle/10230/32504/Gavrilovic_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y, приступљено: 20/02/2021.

²⁷ Chen Joseph T., "The May Fourth Movement Redefined", *Modern Asian Studies*, Volume 4, Issue 1, Published online: 28 November 2008, <https://doi.org/10.1017/S0026749X00010982>, приступљено: 20/02/2021.

²⁸ "May Fourth Movement", *Totally History*, <http://totallyhistory.com/may-fourth-movement/>, приступљено: 20/02/2021.

²⁹ Ibidem

³⁰ Ibidem

³¹ Gavrilovic Jovic Branka, *China-Russia Diplomatic and Security Relationship. A Historical Review*, op. cit.

Један од оснивача КП Кине био је и Мао Цедунг, који је у Хенану, највећој кинеској покрајини, основао огранак партије.³² Кинески комунисти следили су идеје Лењина, Зиновјева и Маринга о неопходности изградње јединственог националног фронта, који ће у борби против буржоазије окупити све пролетерске снаге и чланове партије, па чак и кинеске националисте као жртве империјализма.³³

КП Кине је већ наредне, 1922. године, приступила Коминтерни.³⁴ Препорука Коминтерне била је да се КПК уједини са Куоминтангом – кинеским националистима које је предводио Сун Јатсен.³⁵ Коминтерна

³² Kampen, Thomas, *Mao Zedong, Zhou Enlai and the Evolution of the Chinese Communist Leadership*, Nordic Institute of Asian Studies, 2000, <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:844042/FULLTEXT01.pdf>, приступљено: 20/02/2021.

Мао Цедунг је био сељачког порекла и захваљујући добром познавању менталитета кинеских сељака увидео је револуционарни потенцијал сељаштва. Сем тога, Мао је схватао да припада генерацији која ће изнедрити велике промене у кинеском друштву и усмерити будућност државе у целини. Тако, у једном уводнику објављеном 1919. године, пише: „Свет је наш, народ је наш, друштво је наше. Ако ми не проговоримо, ко ће говорити? Ако ми не деламо, ко ће делати?“ (The world is ours, the nation is ours, society is ours. If we do not speak, who will speak? If we do not act, who will act?). Цитат наведен према: Mao Zedong, *Encyclopaedia Britannica*, <https://www.britannica.com/biography/Mao-Zedong>, приступљено: 20/02/2021.

³³ Pantsov, Alexander, *The Bolsheviks and the Chinese Revolution 1919–1927*, Routledge, 2016, (1st edit.), pp. 99-109, наведено према: Branka Gavrilovic Jovic, *China-Russia Diplomatic and Security Relationship. A Historical Review*, Master in Chinese Studies, UPF, стр. 23.

https://repositori.upf.edu/bitstream/handle/10230/32504/Gavrilovic_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y, приступљено: 20/02/2021.

³⁴ Комунистичка интернационала (Коминтерна), односно III интернационала, основана је у Москви 1919. године. Коминтерна је окупила партије настале из радничког покрета и које су прихватиле идеје лењинизма и бољшевизма.

³⁵ „Куоминтанг – Националистичку Партију Кине основао је 1912. године Сун Јатсен. Партијска идеологија је била изражена у форми „Три народна принципа“: национализам, демократија и економија. Економски елемент Сун Јатсенове идеологије представљао је социјализам. Сун је социјализмом био привучен и због чињенице да је поникао у сиромашној средини и да је на својој кожи искусио све последице империјализма. Због тога не изненађује чињеница да је Сунов програм био социјалистичке оријентације и да је у периоду 1923–1924. Совјетски Савез нудио своју помоћ Суновој партији. Ипак, та помоћ је била условљена ступањем у савез са тек основаном Комунистичком партијом Кине.“ *The Guomindang (Kuomintang), the Nationalist Party of China*, <http://www.applet-magic.com/guomindang.htm>, приступљено: 20/02/2021.

је сматрала да је у случају сарадње ове две партије успех револуционарног покрета далеко извеснији.³⁶ С тим циљем је чак и послала значајан број својих активиста у Кину.

Показало се да је помоћ коју је Кина добила из Совјетске Русије била од великог значаја, будући да је остварена победа над преосталим реликтурама империјализма. Совјетска Русија и Кина су 1924. године потписале Уговор о пријатељству који се сматра званичном потврдом успостављања дипломатских односа.³⁷

Међутим, иако су две државе пролазиле кроз тренд приближавања ставова и унапређивања односа, све више се могла увидети јасна разлика између две кинеске партије. Врло брзо се испоставило се да су разлике биле непремостиве, те да је њихову међусобну сарадњу немогуће наставити.

Након смрти Сун Јатсена, 1925. године, вођство над Куоминтангом преузима Чанг Кајшек који отворено исказује нетрпељивост према комунистичким идејама и самим комунистима. Он не само да започиње прогон кинеских комуниста и спроводи сурове репресије над њима, већ се конфронтира и Совјетском Савезу нападом на амбасаду и њеним пљачкањем.³⁸ Тим чином дефинитивно престаје сарадња између совјетске Комунистичке партије и Куоминтанга.

Период који је уследио наговештавао је драматичне догађаје за свет у целини. Националсоцијалистичке и фашистичке идеје нашле су своје

³⁶ На Другом конгресу Коминтерне, у новембру 1920. године, Лењин је изнео „Општу комунистичку стратегију за Азију“, која је подразумевала сарадњу са националним буржоаским партијама, како би се у почетној фази земље ослободиле страног утицаја. Тек у наредној фази је требало да дође до социјалистичке револуције која би довела на сцену радничку класу. Видети: Quested, R. K. I, *Sino-Russian Relations: A Short History*, 2005, <http://eds.b.ebscohost.com.proxy.kobson.nb.rs:2048/eds/ebookviewer/ebook/ZTAwMh3d19fNzA3NzAzX19BTg2?sid=1917c48e-e0f8-4bf5-9f24-bb89137e857d@sessionmgr103&vid=1&format=EB&rid=1>, приступљено: 20/02/2021.

³⁷ Уговор о пријатељству између Совјетског Савеза и Кине потписан је 31. маја 1924. године. Видети: “Principes généraux pour le règlement de questions pendantes, Chine – Russie (sovietique)”, Mai 31, 1924, Société des Nations Recueil de Traités, XXXVII:176, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/LoN-cumulative%20index-01.pdf>, приступљено: 20/02/2021.

³⁸ Zhang Chunhou, Vaughan, C. Edwin, *Mao Zedong as Poet and Revolutionary Leader: Social and Historical Perspectives*, Lexington Books, 2002.

следбенике како у Европи тако и у Азији, чиме је покренута бескрупулозна борба за новом поделом света и освајањем нових територија. У Кини је ситуација била утолико сложенија због поларизације друштва и поделе на присталице Чанг Кајшека и Мао Цедунга. Последица тога било је избијање вишегодишњег грађанског рата у чијем је жеку Кина претрпела и напад Јапана и отимање дела своје територије, провинције Манџурије, на којој је освајач створио марионетску државу Манџуко.³⁹

Мао Цедунг је пред собом имао тежак задатак – борбу против „унутрашњег“, али и спољашњег непријатеља. Захваљујући својим способностима, успео је да већинском сељачком становништву приближи своја виђења и заједно са њима спроведе стратегију која ће комунистичку Кину извести истовремено и из грађанског и из Другог светског рата као победника.⁴⁰ Једна од познатијих акција из тог доба је „Дуги марш“, херојски подвиг кинеског народа који је прешао више од 9.600 км, и из планинских предела западне Кине, склањајући се од казнених експедиција Чанг Кајшека, прешао у југоисточну Шанси провинцију.⁴¹ Са таквим духом и непоколебљивим ставом било је јасно да ће, са Маом на челу, КП Кине градити нову државу у послератном периоду. Народна Република Кина проглашена је 1. октобра 1949. године.

Јосиф Висарионович Стаљин, који је након Лењинове смрти постао нови лидер КП СССР-а, имао је своје борбе у Совјетском савезу. Нову државу је требало консолидовати, али истовремено се и борити са остацима царске Русије, као и за утврђивање позиције земље у односима са другим државама. У том процесу дешавала су се и лутања, попут покушаја сарадње са нацистичким државама – Јапаном и Немачком.⁴² Међутим, Стаљин је релативно брзо схватио да је погрешно

³⁹ Quested, R. K. I, *Sino-Russian Relations: A Short History*, op. cit., p. 101.

⁴⁰ Непријатељство између Куоминтанга и КП Кине је било прекинуто током рата вођеног са Јапаном, од 1937–1945. године. Међутим, по окончању Другог светског рата, непријатељство је настављено чиме се Кина поново нашла у стању грађанског рата. Победом КП Кине 1949. године грађански рат је окончан, а Чанг Кајшек и његови преостали следбеници су пребегли на Тајван где су основали, од НР Кине никада признату, Републику Кину.

⁴¹ Ibidem

⁴² Quested, R. K. I, *Sino-Russian Relations: A Short History*, op. cit., p. 104.

процењујући Хитлера, као и да је директан сукоб Русије и Немачке неизбежан. Уследиле су године тешких и, у сваком смислу, исцрпљујућих борби, које су завршене победом антифашистичке коалиције над тзв. силама осовине и њиховим сателитима.

Са проглашењем НР Кине почиње и нова етапа позиционирања кинеске државе у међународним односима јер је „...после успешно окончане дугогодишње револуције – победе над унутрашњим непријатељем и империјалистичким силама – и проглашењем Народне Републике Кине 1. октобра 1949, Кина први пут у савременој историји постала стварни субјект међународних односа.“⁴³

Истовремено долази и до позитивног тренда у развоју односа са Совјетским Савезом. Управо је Совјетски Савез био прва држава која је признала НР Кину и дала јој подршку на међународној сцени. На темељима идеолошке блискости и сарадње између две КП, у Москви је 14. фебруара 1950. потписан Уговор о кинеско-совјетском пријатељству, савезу и узајамној помоћи на рок од 30 година.⁴⁴ Потписници Уговора били су, за СССР, А. В. Вишински, и Чу Енлај, за НРК. Закључењем тог уговора стављени су ван снаге сви споразуми које је претходних година совјетска влада потписала са представницима Куоминтанга.⁴⁵

Уговор о кинеско-совјетском пријатељству, савезу и узајамној помоћи имао је преамбулу и шест чланова. Закључен је, првенствено, ради спречавања будуће агресије Јапана или неке друге земље, због чега су се потписнице обавезале да ће, у случају агресије на једну од њих, друга одмах притећи у помоћ свим расположивим средствима.

⁴³ Динић Јордан, Лазић Душан, *Кина: унутрашњи развитак и политика у међународним односима*, Институт за међународни раднички покрет, Београд, 1970, стр. 175.

⁴⁴ “Sino-Soviet Treaty of Friendship, Alliance and Mutual Assistance”, February 14, 1950, Moscow, “The World and Japan” Database (Project Leader: TANAKA Akihiko), Database of Japanese Politics and International Relations, National Graduate Institute for Policy Studies (GRIPS); Institute for Advanced Studies on Asia (IASA), The University of Tokyo, <http://worldjpn.grips.ac.jp/documents/texts/docs/19500214.T1E.html>, приступљено: 20/02/2021.

⁴⁵ Conclusion of the “Sino-Soviet Treaty of Friendship, Alliance and Mutual Assistance”, Ministry of the Foreign Affairs of the People’s Republic of China, http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/ziliao_665539/3602_665543/3604_665547/t18011.shtml, приступљено: 20/02/2021.

Преостали чланови тог уговора су, такође, у духу Повеље тада новоосноване Организације уједињених нација. Сваким од њих се подстиче сарадња у духу пријатељства, уз поштовање принципа једнакости, поштовања територијалног интегритета и суверенитета, принципа немешања у унутрашње послове других земаља, као и очување мира, како на Далеком истоку тако и у целом свету.⁴⁶

Сем тог уговора, потписани су и споразуми о економској помоћи СССР-а Кини за улагање у развој привреде, о зајму на 300 милиона америчких долара уз камату од један одсто са роком отплате од 10 година, али и о повлачењу руских трупа из Порт Артура, са руског Далеког истока и враћање права на Кинеско-чангчушку железницу кинеској влади до краја 1952. године.⁴⁷

Кина је направила уступке тиме што је признала независност рубне Монголије и пристала на оснивање мешовитих предузећа у Синђангу, за експлоатацију руда, укључујући уранијум и нафту, као и оснивање цивилне авиокомпаније.⁴⁸ Сам Мао Цедунг је о том уступку говорио као о „горкој воћки“ коју је Кина тада морала да прогута.⁴⁹

Тренд закључивања споразума се наставио, тако да је до 1959. године закључено још пет великих уговора о помоћи СССР-а Кини у изградњи великих индустријских предузећа, укупно њих 336.⁵⁰

Економска, техничка, па и војна помоћ коју је Кина добијала од СССР-а је, без сумње, била веома значајна за обнову земље и изградњу

⁴⁶ Ibidem

⁴⁷ Чангчушка железница и поморска лука Порт Артур предати су Кини тек 1955. године. О овоме је постигнута сагласност 1954. године за време посете Хрушчова Кини, пошто је 1952. године између Кине и СССР-а постигнут споразум да совјетска војска остане и после 1952. године у Порт Артуру све до закључења уговора о миру с Јапаном. Видети: Александров М. В, *Советско-китайские отношения 1949–1991. Реалии и перспективы*, выпускная бакалаврская работа по направлению подготовки: 46.03.01 – История и археология / Александров, Марк Владимирович – Томск: [б.и.], 2017. <http://vital.lib.tsu.ru/vital/access/manager/Repository/vital:4529>, приступљено: 10/02/2021.

⁴⁸ Quested, R. K. I, *Sino-Russian Relations: A Short History*, op. cit., p. 116.

⁴⁹ Александров, М. В, *Советско-китайские отношения 1949–1991. Реалии и перспективы*, op. cit., стр. 15.

⁵⁰ Динић Јордан, Лазич Душан, *Кина: унутрашњи развој и политика у међународним односима*, стр. 232.

привредних капацитета, али је Кина тежила равноправнијим односима. Одлуком да се мешовита предузећа ликвидирају, односно предају Кини, СССР је показао да је спреман да то и прихвати.⁵¹ Совјетском врху је вероватно било јасно да се због величине територије, бројности становништва, али и чињенице да је самостално извела своју револуцију, од Кине не може очекивати да беспоговорно прихвати улогу „млађег брата“.

До првих наговештаја размимоилажења дошло је у време Информбироа. Иако је Кина прихватила „...совјетску тезу о два антагонистичка блока на чијем челу се налазе СССР, односно САД (...) у кинеским интерпретацијама схватање о два блока је допуњено погледима о значају кинеске револуције и примени њених метода у колонијалним и полуколонијалним земљама“.⁵² Та интерпретација је ускоро јасно показала да постоји „...поларизација ставова појединих комунистичких партија у свету, како о унутрашњем развоју појединих социјалистичких земаља, тако и о међусобним односима комунистичких партија. Ова поларизација вршила се око две најмногбројније комунистичке партије у свету КПСС и КП Кине.“⁵³ Исто тако, било је јасно да КП Кине не жели да има потчињену улогу у односу на КП СССР-а. Лу Тин-ји, тадашњи заменик председника Државног савета, у једном чланку објављеном 1951. године написао је: „Класичан тип револуције у империјалистичким земљама је *Октобарска револуција*. Класичан тип револуције у колонијалним и полуколонијалним земљама је *Кинеска револуција*“.⁵⁴

Такви ставови су истовремено били и показатељ настојања Кине да постане доминантан фактор у Југоисточној Азији.

⁵¹ Реч је о Друштву за експлоатацију четири рудника неметала и развој индустрије у Синђангу; Бродоградилушту у Даљном и Ваздухопловној компанији која је обављала саобраћај на линији Пекинг–Алма Ата, Пекинг–Иркутск, Пекинг–Чита. *Споразум о ликвидацији*: New China News Agency, November 12, 1954. Наведено према: Динић Јордан, Лазич Душан, *Кина: унутрашњи развој и политика у међународним односима*, op. cit., стр. 236.

⁵² Op. cit., стр. 219.

⁵³ Op. cit., стр. 34.

⁵⁴ Lu Ting-ji, “The World Significance of the Chinese Revolution”, New China News Agency, June 25, 1951, наведено према: Динић Јордан, Лазич Душан, *Кина: унутрашњи развој и политика у међународним односима*, op. cit., стр. 220.

Ипак, односи између Русије и Кине се током педесетих година XX века битно не мењају. До наговештаја промена долази тек после Стаљинове смрти и доласка Никите Хрушчова на његову позицију. Једна од првих одлука Хрушчова, која је утицала на погоршање односа између две земље, било је преузимање контроле на пограничним рекама, а онда и питање острва на рекама Амур и Аргун.⁵⁵ Упркос настојањима да се та питања регулишу закључивањем новог граничног споразума током 1964. године, због опречних ставова до тога није дошло. Кина је инсистирала да јој се острва врате, док је СССР захтевао *status quo*. Ситуација се до те мере заоштрила да је СССР током 1965. почео да распоређује војску на границу са Кином. Та акција није била краткорочна, до краја 1968. године било је распоређено чак 15 дивизија!⁵⁶

До озбиљних оружаних сукоба две стране долази 1969. године. Совјети су број својих дивизија подигли на 21, али је и Кина такође увећала своје војно присуство на границама. Паралелно са борбама на терену, СССР је покушавао да утиче на земље Азије да му дају подршку у односу на Кину. Не успевши у томе, заоштрио је реторику и наговестио чак и могућу употребу нуклеарног оружја у случају наставка конфронтације. Таква реторика је дала резултат, будући да је у јесен исте године постигнут договор да се почне са преговорима о граничним питањима, а да се до тада задржи *status quo*, као и да се у случају непостизања договора решење не тражи оружаним путем.⁵⁷

Овим договором почиње нова етапа у односима две земље, етапа која је трајала све до 1982. године. Читавим периодом доминира удаљавање две државе и њихова настојања да ојачају своје позиције у међународним односима. Из тог разлога Кина започиње приближавање не само њој идеолошки блиским државама у региону, већ и онима на афричком континенту, али прави искорак чак и према идеолошким неистомишљеницима, какве су САД. Такви маневри само показују високу свест о реалности и неопходности успостављања сарадње са различитим субјектима међународних односа, а нарочито онима који

⁵⁵ Демаркациона линија на реци Аргун, на северозападу Манџурије, датирала је из периода 1910–1911. године када су је утврдили представници династије Ђинг и царске Русије.

⁵⁶ Quested, R. K. I, *Sino-Russian Relations: A Short History*, op. cit., p. 135.

⁵⁷ *Соглашение Косыгин Чжоу Ёнълай*, https://www.e-reading.club/chapter.php/130971/7/Galenovich_-_Rossiya_i_Kitaii_v_XX_veke__granica.html, приступљено: 10/03/2021.

имају статус супер сила. Важно је напоменути и да је ово време културне револуције која је захтевала велике жртве, те да су у том смислу неки облици сарадње са западним земљама били корисни.

Са друге стране, овај период је био захтеван и за СССР. Водећа земља комунистичког света суочавала се са отпором њој потчињених земаља, и у тим ситуацијама користила је сва расположива средства да ту контролу одржи. Истовремено, било је то време Хладног рата са САД, тако да би се могло рећи да је СССР „водио битке“ на више фронтова. Удаљавање од Кине је покушао да ублажи приближавањем појединим земљама Западне Европе,⁵⁸ али и Азије и Африке.⁵⁹

Све наведено требало би посматрати кроз призму догађаја на светској сцени на којој су се, сем поменутог Хладног рата, одвијали и преговори о смањењу стратешког наоружања (*SALT*), совјетске војне интервенције у Чехословачкој, Мађарској и Авганистану, рат у Вијетнаму, договори о оснивању ЕЕЗ и сл.

Крајем седамдесетих и почетком осамдесетих година 20. века Кина је била ближа Западу са којим је имала развијеније односе него СССР.⁶⁰ Након Маове смрти, на чело Кине дошао је Денг Сјаопинг (*Deng Xiaoping*) који је спроводио политику „једна земља, два система“ и знатно ублажио политичке ставове свог претходника. Такође, дошло је и до поновног приближавања Кине и СССР-а, и то највише захваљујући чињеници да је администрација тадашњег америчког председника, Роналда В. Регана (*Ronald Wilson Reagan*), била протајвански оријентисана.

На почетку периода обнављања сарадње две земље су размењивале посете службеника нижег ранга, да би у септембру 1982. године, у свом говору у Бакуу, тадашњи председник СССР-а Леонид Брежњев (*Леонид Ильич Брежнев*) позвао Кину на нормализацију односа. Ову иницијативу је Пекинг прихватио уз истицање три услова:

⁵⁸ У овом смислу је најзначајнији уговор који је СССР фебруара 1969. године закључио са Немачком о гасоводу којим ће се природни гас из Сибира транспортовати у Централну Европу.

⁵⁹ Интересантно је да је Кина помагала 29, а СССР 22 афричке земље. Када је реч о индијском потконтиненту, подршку Индији је давао СССР, а Кина Пакистану. Наведено према: Quested, R. K. I, *Sino-Russian Relations: A Short History*, op. cit., p. 147.

⁶⁰ Кина је 1980. године приступила Светској банци, док је СССР постао пуноправни члан тек 1992. године.

повлачење совјетских трупа са кинеске границе, вијетнамских трупа из Кампучије и совјетских трупа из Авганистана. Међутим, изненадна Брежњевљева смрт је довела до застоја у овом процесу. Јуриј Владимирович Андропов (*Юрий Влади́мирович Андро́пов*), који је наследио Брежњева, није направио значајне помаке по овом питању из најмање два разлога. Слабијим разлогом може се сматрати што није имао позитиван став према кинеским захтевима, а пресудним тај што је већ у другој години преузимања дужности преминуо услед драматичног погоршања здравственог стања.

Кинески услови за нормализацију односа у Москви почињу да бивају разматрани тек са доласком Михаила Горбачова (*Михаил Сергеевич Горбачёв*) 1985. године на место Генералног секретара КПСС. У току наредне две године Горбачов ради на осмишљавању платформе за разговоре да би 1987. као решење понудио утврђивање граница на главном току граничних река.

Разговори су вођени све до 1991. године када је у Москви потписан споразум о совјетско-кинеској граници,⁶¹ а већ следеће године ратификован у оба парламента. На основу тог споразума започети су демаркациони радови на готово целој дужини границе на источном делу од Монголије до реке Туманаја и завршени 1997. године. Резултат ове демаркације била је додела 1.163 острва приближно исте површине Русији и 1.281 Кини. Када је реч о нерешеним територијалним питањима, са овим решењем преостало је да се регулише још статус два подручја због чега су преговори и настављени. Радило се о острвима на реци Амур, Великом Усуријском и Тарабаров, и острву Бољшој на реци Аргун. И та питања су решена 2004. године тако што је њихова површина, од укупно 380 километара квадратних, подељена приближно на пола.⁶²

⁶¹ *Соглашение между Союзом Советских Социалистических Республик и Китайской Народной Республикой о советско-китайской государственной границе на ее Восточной части*, 16.05.1991, Министерство иностранных дел Российской Федерации, http://www.mid.ru/ru/maps/cn/-/asset_publisher/WhKWb5DVBqKA/content/id/538486, приступљено: 10/03/2021.

⁶² *Дополнительное Соглашение Между Российской Федерацией и Китайской Народной Республикой о Российско-Китайской Государственной Границе на ее Восточной Часте*, 14.10.2004, Собрание законодательства Российской Федерации, 8 августа 2005 г. N 32. Ст. 3270, Бюллетень международных договоров, 2005. N 11. С.76 – 79, http://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-162/46132, приступљено: 10/03/2021.

Михаил Горбачов, у мају 1989. године, боравио је у службеној посети Пекингу чиме је допринео нормализацији политичких односа две земље. Током те посете започети су и разговори о успостављању механизма одржавања редовних састанака шефова влада две државе, што је убрзо и спроведено, али и разговори о заштити интелектуалне својине, избегавању двоструког опорезивања, избегавању утаје пореза, промоцији и заштити инвестиција и слично. Били су то поуздани сигнали да је време конфронтације окончано.

Заједничка декларација о мултиполарном свету и стварању новог међународног поретка

Развој догађаја у последњој деценији 20. века – драматично урушавање источног блока, промене на политичкој карти Европе и убрзано јачање САД – представљали су разлог више за приближавање Русије и Кине. Две суседне државе су, изузев економских, имале и заједничке геополитичке и безбедносне интересе. Мада су се обе, и по појединачним географским, економским и војним показатељима, као и по политичком значају, могле убројити у водеће земље света, код Русије и Кине постојала је свест да би их партнерски однос могао учинити далеко снажнијим. Сем тога, делиле су исте ставове у вези са реформама међународних политичких и финансијских институција, али и са потребом очувања и поштовања принципа међународног права који се односе на територијални интегритет и суверенитет, другим речима повратком у оквиру вестфалског поретка.

Све наведено ушло је у темеље стратешког партнерства између Русије и Кине. Најпре је 1992. године, приликом посете тадашњег руског председника Бориса Николајевича Јељцина (*Борис Николаевич Ељцин*) Кини, донета заједничка изјава о пријатељским односима, да би 1994. године, током узвратне посете кинеског председника Ђанга Цемина (*Jiang Zemin*) Москви, оба председника изјавила да су успоставили „конструктивне партнерске односе оријентисане ка 21. веку“ (“constructive partnership relations oriented toward the 21st century”). Приликом нове посете Јељцина Кини, априла 1996, међусобни односи су подигнути на ниво „стратешких, односа сарадње, партнерства...“ (“strategic, cooperative, partnership relations...”).

Наредне, 1997. године, на самиту у Москви двојица председника објавила су „Заједничку декларацију о мултиполарном свету и стварању новог међународног поретка“ (*Российско-Китайская совместная декларация о многополярном мире и формировании нового международного порядка*)⁶³. Као што је раније речено, Декларација је са нарочито великом пажњом пропраћена у Сједињеним Америчким Државама, пошто је, по мишљењу многих, представљала директан изазов њиховом положају хегемона у постхладноратовском добу. Нема сумње да су такву реакцију изазвали делови декларације у којима Русија и Кина објављују да ће „у духу партнерских односа, радити на промовисању мултиполарног света и успостављању новог светског поретка“.

Тај поредак би се, по њиховој замисли, морао заснивати на односима разумевања и узајамног поштовања свих земаља, једнакости, дијалога и сарадње, док би хегемонизам, политика моћи, конфронтација и сукоби били искључени. Истовремено, није прихватљива ни подела држава на „велике и мале, јаке и слабе, богате и сиромашне“, будући да су све оне равноправне чланице међународне заједнице. У том духу, ниједна држава нема право да, користећи политку силе, намеће себе као хегемона, нити да монополизује светски поредак. Ово противљење хегемонизму је наишло на отпор, па су се могла чути и мишљења да је реч о индиректној конфронтацији САД и НАТО-у. Такве реакције су, у суштини, само потврдиле да је Декларација Русије и Кине одговор на стварно стање у међународним односима. Био је то доказ да безбедносни концепт за који се залажу САД није изашао из хладноратовских оквира, да подела на „нас и њих“ није изгубила на актуелности, као и да НАТО и даље има намеру да помера своје границе и јача војне капацитете... За Русију и Кину такво стање се квалификује као „тенденција која може да угрози безбедност појединачних земаља, али и да створи тензије у регионалним и међународним оквирима“.

Због свега наведеног, неопходно је јачање улоге Уједињених нација, њених органа, у првом реду Савета безбедности, као и стриктно

⁶³ *Российско-Китайская совместная декларация о многополярном мире и формировании нового международного порядка*, Москва, 23 апреля 1997 года, “Дипломатический вестник” N 5, май 1997 года, <http://docs.cntd.ru/document/1902155>, приступљено: 10/03/2021.

поштовање Повеље како би се очували светски мир и безбедност. Изградња мирног, стабилног, праведног и рационалног међународног политичког и економског поретка је нужна и императив је историјског развоја. Уз оцену да је човечанство на прагу новог доба, две државе позвале су све остале да путем отвореног дијалога заједно обликују нови, стабилан и праведан поредак.

Споразум о добросуседству, пријатељству и сарадњи

Након периода развоја односа који је обележило доношење декларација, прокламовано стратешко партнерство за 21. век озваничено је 16. јула 2001. године потписивањем Споразума о добросуседству, пријатељству и сарадњи (*Договор о добрососедстве, дружбе и сотрудничестве между Российской Федерацией и Китайской Народной Республикой*). За Руску Федерацију потписник је био Владимир В. Путин (*Владимир Владимирович Путин*), а за Народну Републику Кину Ђанг Цемин. Уговор је ступио на снагу седам година касније, након што су обе земље ратификовале акционе планове за његову примену.

Као што је раније речено, Споразум о добросуседству, пријатељству и сарадњи закључен је на период од 20 година, уз могућност аутоматског продужења за наредних пет, изузев у случају да једна од страна потписница годину дана пре истека важења уговора писмено обавести другу страну да намерава да уговор раскине. Од укупно 25 чланова, издвајају се најзначајнији:

Уговорне стране истичу да ће се њихова међусобна војна и војно-техничка сарадња заснивати на билатералним споразумима и да неће бити уперена против трећих држава. Сем тога, ниједна страна уговорница неће бити члан неког савеза, односно неће предузимати мере, укључујући и споразуме са трећим државама који би представљали претњу суверенитету, безбедности и територијалном интегритету друге уговорнице. У том смислу, ниједна од уговорница неће дозволити трећој држави да се са њене територије угрожава национални суверенитет, безбедност и територијални интегритет друге уговорне стране, нити ће дозволити стварање и деловање организација или група које имају за циљ да угрозе суверенитет, безбедност и територијални интегритет друге.

У случају да наступи ситуација која, по мишљењу једне од уговорница, може представљати претњу миру, ремећење мира или се одрази на безбедносне интересе, као и у случају претње агресијом на једну од уговорних страна, уговорнице ће одмах ступити у контакт и спровести консултације чији је циљ отклањање претње.

Договорено је да ће јачати односе равноправног партнерства заснованог на поверењу, као и стратешку интеракцију унапређујући механизме редовних састанака на различитим нивоима, нарочито на највишим, редовно размењујући мишљење и координирајући позиције о питањима њихових билатералних односа, али и важним питањима у међународним оквирима који су од заједничког интереса. Такође ће доприносити јачању стабилности, очувању атмосфере узајамног разумевања, поверења и сарадње у регионима суседним њиховим територијама, као и промовисању напора за, у поменутиим регионима, изградњу механизма мултилатералне сарадње у области безбедности и сарадње. Међусобне односе у области облигационог права уредиће на основама релевантних међувладиних споразума и других докумената који признају обострана легитимна права и интересе у односу на материјална добра и другу имовину коју једна уговорна страна има на територији друге.

На основама узајамних интереса развијаће сарадњу у области трговине, економије, војске, технике, науке, технологије, енергије и транспорта, финансија, космонаутике, области авијације, информационе технологије и других области од заједничког интереса, промовисати прекограничне и међурегионалне трговине и економске сарадње између две земље и, у складу са националним законодавством, створити окружење које то омогућује. Такође ће радити на развоју размене и сарадње у области културе, образовања, здравства, информација, туризма, спорта и права. Обезбедиће и заштиту интелектуалне својине, укључујући право репродукције и сродна права, а у складу са својим националним прописима и међународним уговорима чије су потписнице. У области рада међународних финансијских институција обе стране ће промовисати сарадњу у економским организацијама и форумима, као и у складу са оснивачким актима тих организација, форума и сличног.

Када је реч о сарадњи у области људских права и основних слобода, обе стране истичу да ће деловати у складу са својим међународно преузетим обавезама и својим националним законодавствима. С тим у

вези, обе државе ће предузети ефективне мере како би обезбедиле примену законом гарантованих права, а ради заштите интереса физичких и правних лица једне, на територији друге државе потписнице. Такође, обавезују се да лицу у невољи обезбеде правну помоћ у грађанским и кривичним поступцима.

Надлежни органи обе државе, на темељу законских оквира, решаваће све проблеме и спорове који проистекну у процесу сарадње и економских активности правних и физичких лица једне, на територији друге уговорне стране.

Обе државе ће сарађивати у области заштите и побољшања животне средине, спречавања прекограничног загађења, рационалне употребе граничних водотокова, заштити ретких врста флоре и фауне, целих екосистема у пограничним областима, као и на спречавању и отклањању последица природних или људским фактором узрокованих катастрофа.

У складу са својим националним законодавствима и међународним обавезама, две стране ће активно сарађивати у борби против тероризма, сепаратизма и екстремизма, као и у борби против организованог криминала, недозвољене трговине наркотицима, психотропним супстанцама, оружјем и другим криминалним активностима. Уговорне стране ће сарађивати и у борби против нелегалних миграција.

Ради остваривања одредаба Споразума о добросуседству, пријатељству и сарадњи, стране потписнице су се обавезале да ће се активно залагати за закључивање и других уговора у областима од заједничког интереса.

На основама овог споразума, у периоду који је уследио, односи између две земље су достигли изузетно висок ниво, који најбоље илуструје чињеница да су на десетогодишњицу његовог потписивања представници обе земље изјавили да се међусобно сматрају „главним и најважнијим стратешким и кооперативним партнером“ (*“each other’s principal and most important strategic, cooperative partners”*).⁶⁴ Таква оцена, нарочито за кинеске прилике, представљала је својеврстан преседан и наводила на закључак да је између две земље достигнут

⁶⁴ Lađevac Ivona, „Strateško partnerstvo Rusije i Kine“, *Međunarodni problemi*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2015, LXVII, 2-3/2015, DOI 10.2298/MEDJP1503239L, str. 239-250.

“највиши вид сарадње”. Међутим, на недавном обележавању двадесетогодишњице потписивања Споразума, председници Путин и Си су се „сагласили да су односи Русије и Кине су на највишем нивоу у историји и да представљају пример сарадње у 21. веку“. Очекивано, договорили су продужење важења Споразума за наредних пет година.

О појму стратешког партнерства

Појам стратешког партнерства и/или стратешке сарадње постао је један од уобичајених појмова са којима се често срећемо у свакодневном животу. По правилу, везан је за одређене области у којима се жели постићи већи степен сарадње и стећи, макар приближна ако не и једнака, корист за све учеснике овог односа.

Међутим, иако се са ова два појма срећемо релативно често, у литератури се ретко наилази на њихове дефиниције. Теоретичари се, претежно, баве савезима које анализирају у контексту датог стања у међународним односима – униполарног, биполарног или мултиполарног поретка. Тако, рецимо, Стивен М. Волт (*Stephen M. Walt*) савезе одређује као „формалне или неформалне обавезујуће форме за безбедносну сарадњу између две или више држава са циљем увећања моћи, безбедности или утицаја сваке чланице.“⁶⁵ Такво схватање је у супротности са теоријом равнотеже снаге по којој савези настају искључиво са намером да створе противтежу некој држави или савезу држава који има хегемонске амбиције, те да се на тај начин уравнотежује моћ.⁶⁶ Са друге стране, у фокусу теорије равнотеже претњи је претња као основни мотив за удруживање. При томе се претња састоји од четири дела: „процене нечије моћи, близине, тј. територијалне удаљености, офанзивних војних капацитета које поседује и агресивности њихових намера“.⁶⁷

⁶⁵ Walt Stephen M., “Alliances in a Unipolar World”, *World Politics* 61, no. 1 (January 2009), p. 86.

⁶⁶ Видети: Živojinović Dragan, „Neoklasični realizam u teorijama međunarodnih odnosa“, *Godišnjak* 2008, Fakultet političkih nauka, str. 381.

⁶⁷ Walt Stephen M., *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, Ithaca, 1987; Stephen M. Walt, “Keeping the World “Off-Balance“: Self-Restraint and U.S. Foreign Policy”, in: G. John Ikenberry, ed, *America Unrivaled- The Future of the Balance of Power*, Cornell University Press, Ithaca, 2002, pp. 121-154, наведено према: Živojinović Dragan, „Neoklasični realizam u teorijama međunarodnih odnosa“, op. cit.

За Р. Швелера (*Randal L. Schweller*) и његов офанзивни неокласични реализам, „најважнија детерминанта уласка државе у неки савез је компатибилност политичких циљева, а не неравнотежа моћи или претњи“.⁶⁸ Другим речима, за једну државу су за улазак у савез кључни конкретни интереси и профит који он може донети.

Кенет Волц (*Kenneth Neal Waltz*) сматра да савези доприносе савладавању анархичне структуре међународне политике која државе суочава са два основна проблема: проблемом неизвршења, неиспуњења кооперативне обавезе или могућношћу преваре (енгл. *cheating, defection, non-compliance*), и проблемом тзв. релативног добитка (енгл. *relative gain*) или нужношћу упоређивања међусобне добити чланица.⁶⁹

Иако различито дефинисани, овако објашњени појмови савеза, чини се, могли би послужити као полазна основа за схватање стратешког партнерства и стратешке сарадње.

Велики број страних аутора сагласан је да је термин стратешко партнерство наука о међународним односима преузела из економије. Тако се у Ратлицовој (*Routledge*) „Енциклопедији политичке економије“ „стратешко партнерство између држава одређује као политички инструмент чији је циљ да олакша економске односе између укључених страна“.⁷⁰

Кембриџов речник пак стратешко партнерство дефинише као „аранжман или договор између две компаније или организације с циљем да помогну једна другој или да раде заједно како би лакше достигле оно што су планирале; облик стратешког партнерства представља излазак на тржиште са већим партнером који је већ успешан у тој области“.⁷¹

Аутори који стратешка партнерства и/или сарадњу укључују у своја истраживања, готово по правилу истичу да је појам ушао у употребу у

⁶⁸ Schweller, Randal L. “Bandwagoning for profit – Bringing the Revisionist State Back In”, *International Security*, Vol. 19, No. 1. Summer, 1994, p. 88.

⁶⁹ Waltz, K. N., “Evaluating Theories”, *American Political Science Review*, Issue 91, No. 4, December 1997, p. 915.

⁷⁰ Đukanović Dragan, Živojinović Dragan, „Strateška partnerstva Republike Srbije“, *Fakultet političkih nauka, Godišnjak*, br. 6, decembar 2011, Beograd, str. 303.

⁷¹ *Strategic partnership*, Cambridge Dictionary, <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/strategic-partnership>, приступљено: 10/03/2021.

последњој деценији 20. века паралелно са тзв. прегруписавањем снага и променом положаја моћи.⁷²

За Емерсона (*Michael Emerson*) стратешко партнерство подразумева „укључивање два актера која поседују моћ и у стању су да заједно предузму стратешке акције“.⁷³

Холслаг (*Jonathan Holslag*) сматра да свако стратешко партнерство карактерише пет главних обележја која укључују постојање „утврђених заједничких интереса и очекивања: (1) формулисаних на дужи рок, (2) који су вишедимензионални и операционализовани у економским, политичким и војним интересима, (3) чији је домет глобалан, (4) и чија је природа таква да их не би било могуће остварити другим познатим односима мимо партнерства“.⁷⁴

По Гривију (*Giovanni Grevi*) „стратешка партнерства су она која обе стране сматрају кључним за достизање њихових основних циљева. То је зато јер сарадња стратешких партнера може довести до *win-win* игре и, обрнуто, зато јер су такви партнери могли највише да нашкоде један другом.“⁷⁵ Из тог разлога Гриви стратешка партнерства сматра „важним билатералним средствима за постизање кључних циљева. Као таква, она једнаку забринутост могу изазвати и код глобалних и код регионалних актера. Колика ће та забринутост бити зависи од достигнућа партнерства у питању. Ефективна партнерства су билатерални односи који доприносе премошћавању различитих нивоа сарадње.“⁷⁶

Луис Бланко (*Luis Blanco*) износи став да је „стратешко партнерство однос сарадње. Из тих разлога однос који се дефинише као такав не може бити успостављен између непријатеља. Али, имајући у виду да је

⁷² Đukanović Dragan, Živojinović Dragan, „Strateška partnerstva Republike Srbije“, op. cit., str. 304.

⁷³ Emerson Michael (ed.), *The elephant and the bear try again: options for a new agreement between the EU and Russia*, Centre for European Policy Studies, Brussels, 2006, <https://www.ceps.eu/system/files/book/1402.pdf>, приступљено: 10/03/2021.

⁷⁴ Holslag Jonathan, ‘The Elusive Axis: Assessing the EU-China Strategic Partnership’, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 44, No. 2, 2011, 293–313. <http://www.jonathanholslag.be/wp-content/uploads/2014/05/JCMS1.pdf>, приступљено: 10/03/2021.

⁷⁵ Grevi Giovanni, “Making EU strategic partnerships effective”, *Working paper (FRIDE)*, no. 105, December 2010, https://www.files.ethz.ch/isn/130706/WP105_Making_EU_S_strategic_ENG_dic10.pdf, приступљено: 10/03/2021.

⁷⁶ Ibidem

пријатељство редак феномен у међународним односима, стратешко партнерство може успостављати било који међународни актери све дотле док не опажају једни друге као непријатеља⁷⁷. Наиме, Бланко сматра да, док је за успостављање стратешког партнерског односа неопходан заједнички циљ и интерес, није нужно да актери буду пријатељи јер заједнички интерес и циљ могу имати и ривали. Другим речима, стратешко партнерство може бити изричито прагматично у условима када постоји сагласност о неким основним вредностима, али и када за обе стране постоји стратешки значајан циљ.

У одређивању стратешког партнерства, у теоријском смислу, најдаље је отишао Вилкинс (*Thomas S. Wilkins*).⁷⁸ По његовом схватању, стратешка партнерства се могу одредити као архетип класификацији савеза који укључују „и савезе, и коалиције, и безбедносне заједнице, али и друге форме попут некадашњих концерата великих сила, антанти и пактова о ненападању“.⁷⁹ Сем тога, он сматра да стратешка партнерства карактеришу четири елемента. Први је да су она заснована на систему принципа, други – да су циљно оријентисана, трећи – да теже да буду по природи неформални и, четврти – да су често повезани са економском разменом и традиционалним безбедносним изазовима. На тим основама, Вилкинс закључује да, иако су изузеци могући, стратешка партнерства представљају облик савеза код којих су неки параметри фиксни.

Иако јединствена, општеприхваћена дефиниција стратешког партнерства не постоји, на основу изложеног може се закључити да стратешко партнерство представља вид сарадње у међународним односима између држава које везују заједнички интереси, заједничке вредности, као и циљ који достижу заједничким деловањем. Стратешко партнерство није савез јер не постоје чврсте уговорне везе између актера, али јесте форма сарадње коју државе учеснице спроводе у доброј вери и поштујући договорено.

⁷⁷ Blanco de Moraes y Luis Fernando, *On the uses and functions of 'strategic partnership' in international politics: Implications for agency, policy and theory*, Bielefeld, 25 March 2015, <https://pub.uni-bielefeld.de/download/2763241/2763242>, приступљено: 10/03/2021.

⁷⁸ Wilkins Thomas S., "Russo–Chinese Strategic Partnership: A New Form of Security Cooperation?", *Contemporary Security Policy*, Volume 29, 2008 – Issue 2, Pages 358-383, published online: 10 Sep 2008, <https://doi.org/10.1080/13523260802284365>, приступљено: 10/03/2021.

⁷⁹ Ibidem

3. НАРОДНА РЕПУБЛИКА КИНА И РУСКА ФЕДЕРАЦИЈА У ПОСТХЛАДНОРАТОВСКИМ МЕЂУНАРОДНИМ ОДНОСИМА

Промене у међународним односима, нови покретачки процеси и правци развоја, нису само субјективан доживљај држава чланица међународне заједнице, већ објективна чињеница призната и у систему Организације уједињених нација. Иако се овој организацији, с правом, често приговара да не успева да своје деловање прилагоди промењеним околностима, под њеним окриљем било је покушаја утврђивања изазова са којима су актери међународних односа суочени.

Тако је на заседању Генералне скупштине Уједињених нација, крајем 2004. године, представљен документ којим су указује на неопходност постизања консензуса у вези са претњама и изазовима са којима се светска организација, али и њене чланице појединачно, свакодневно сусрећу.⁸⁰ Посебно истакавши разлике у карактеристикама међународних односа 1945. године и међународних односа 2004. године, тим документом сумирано је шест категорија претњи са којима је свет данас суочен:

1. Претње економске и социјалне природе, које укључују сиромаштво, заразне болести и уништавање природе;
2. Међудржавни сукоби;
3. Унутрашњи конфликти, укључујући грађанске ратове, геноцид и друге облике тешких кривичних прекршаја;
4. Нуклеарно, радиолошко, хемијско и биолошко оружје;

⁸⁰ "A more secure world: our shared responsibility: Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change" General Assembly of the United Nations (UN), 2 December 2004, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/602/31/PDF/N0460231.pdf?OpenElement>, приступљено: 20/03/2021.

5. Тероризам, и

6. Транснационални организовани криминал.⁸¹

Поред ових нових или нетрадиционалних изазова, без обзира на глобализацију као феномен који брише границе,⁸² државе се и даље суочавају са традиционалним, реалистичким, изазовима, питањима јачања и очувања моћи што показује да територија, као једна од основних категорија реализма, баш као ни политичка географија, није изгубила на значају.⁸³

Односи РФ и НРК са САД и ЕУ као центрима моћи

Руска Федерација и САД

Са сломом комунизма деведесетих година 20. века, падом „гвоздене завесе“ и завршетком Хладног рата у међународним односима догађају се велике промене. Најзначајније и најизраженије су оне на политичкој карти Европе које су се неминовно одразиле и на констелацију међународних односа у целини.

Распад Савеза Совјетских Социјалистичких Република, до ког је дошло 1991. године, имао је далекосежне последице не само на дотадашњој јединственој територији те државе, већ и у светским оквирима. Остављајући по страни разлоге распада, може се констатовати да је нестанком једне од две, до тада постојеће, супер силе светски поредак из биполарног прешао у униполарни. Велики и вечити такмац СССР-а, Сједињене Америчке Државе, вешто су искористиле новонастале околности којима су, истини за вољу, у великој мери саме и допринеле, и преузеле примат војне, економске, технолошке и културне суперсиле. Главни амерички инструмент за утврђивање новостечене улоге постаје НАТО који кроз програме различитих

⁸¹ Op. cit., стр. 25.

⁸² Тачније, тако је било до избијања пандемије COVID-19 када је она довела до преокрета и потпуно глобализовани свет „гурнула“ у изолацију.

⁸³ Krasner Stephen D., “Rethinking the sovereign state model”, *Review of International Studies*, Volume 27, Issue 05, pp. 17-42, <http://journals.cambridge.org/action/displayFulltext?type=1&pdfType=1&fid=163528&jid=RIS&volumelid=27&issuelid=05&aid=163527>, приступљено: 05/03/2021.

партнерстава не шири само чланство, већ и поље свог деловања.⁸⁴ Упркос руском незадовољству „...развојем догађаја под препознатљиво доминантним утицајем САД, као што су: ширење НАТО на Исток, ситуација око КиМ; криза у процесу ратификације уговора о контроли конвенционалног наоружања, нелегитимност дејстава НАТО у међународним интервенцијама и друго“,⁸⁵ проналажење неког облика сарадње са НАТО био је неопходан. С тим у вези „...односи Русије и НАТО-а утемељени су договором од 27. маја 1997. године, да би пет година касније, на самиту у Риму, 28. маја 2002. године, били подигнути на знатно виши ниво потписивањем Декларације „Односи Русија–НАТО: нови квалитет“.⁸⁶ Међутим, различити приступи у схватању међународних односа, као и често супротстављени интереси, не омогућавају стварни напредак у овим односима. Могло би се закључити да су обе стране једино сагласне око тога да постоји минимум испод којег није дозвољено ићи.

Главну препреку за унапређење односа представљају САД под чијом неприкосновеном контролом се налази НАТО. Одлуке о ангажовању овог савеза, које Америка ауторитарно доноси, доводе у питање и позицију Организације уједињених нација, не само као гаранта светског мира и безбедности већ и чувара међународног права.

Тестирајући остатак света, САД су (некада користећи, а некада не, НАТО снаге) од 1991. до 2001. године извеле чак пет војних интервенција: у Кувајту, Сомалији, Хаитију, Босни и на СР Југославију. Од поменутих је најконтроверзнија одлука о спровођењу ваздушних напада на територију СРЈ због наводног кршења људских права албанске

⁸⁴ Поред, у Европи најпознатијег, Партнерства за мир, НАТО је осмислио и Савет за евро-атлантско партнерство (*Euro-Atlantic Partnership Council – ЕАРС*), НАТО Медитерански дијалог (*NATO's Mediterranean Dialogue*), Истанбулску иницијативу за сарадњу (*Istanbul Cooperation Initiative – ICI*) и Партнере широм света (*Partners across the globe*). Оваквим облицима сарадње НАТО није обухватио све државе света, али континенте јесте. Видети: Ђорђевић Бранислав, Глишић Мирослав, *Организација северноатлантског уговора (НАТО)*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2013, стр. 81-85.

⁸⁵ Младеновић Мирослав, Килибарда Зоран, Милосављевић Слађан, „Постхладноратовске“ промене безбедносних и стратешких концепција Руске Федерације, *Војно дело*, Београд, (3) јесен/2013, година LXV, стр. 54.

⁸⁶ Оп. cit.

мањине на Косову и Метохији. Сагласно међународном праву и систему међународних односа, утемељеном и општеприхваћеном у 20. веку, интервенција ове врсте морала је бити одобрена од стране Савета безбедности након констатовања повреде Главе VII Повеље ОУН. Међутим, такво одобрење никада није дато. С друге стране, нити САД нити чланице НАТО нису претрпеле никакве санкције због те акције чиме је само потврђен доминантан статус САД.

Руска Федерација и Народна Република Кина све време су се противиле употреби силе и ваздушним нападима на територију СРЈ, позивајући на, од оснивања система Уједињених нација после Другог светског рата наовамо, општеприхваћене принципе поштовања међународног права, принципе немешања у унутрашње послове држава, поштовање територијалног суверенитета и интегритета. Међутим, с обзиром на чињеницу да су САД заобишле светску организацију, утицај ове две земље је, у најмању руку, маргинализован. С друге стране, такво понашање САД је само убрзало приближавање Русије и Кине у настојању да осујете њихову жељу за глобалном доминацијом. Обе земље настоје да смање америчко присуство макар у оним регионима које припадају њиховим традиционалним интересним сферама. Иако се понекада и њихове интересне сфере поклапају, Америка, сама по себи, представља изазов са којим се, бар у овом тренутку, лакше суочити заједнички него појединачно. Испуљеном ароганцијом, пропагирањем става да је „Америка једина спремна и позвана да уређује свет, јер има моћ, најузвишеније вредности и особен осећај за међународну одговорност, односно способност `да твори поредак`“,⁸⁷ само учвршћује одлуку РФ и НРК да адекватно одговоре на тај изазов.

У покушајима да натера Русију да се прилагоди *mainstream* „правилима понашања“ у међународним односима, Америка јој је 2012. године, због наводних кршења људских права, увела санкције.⁸⁸ На темељу акта којим су уведене прве санкције, 2016. године је уследило

⁸⁷ Младеновић Мирослав, Пономарева Јелена, „Кина–Америка–Русија – глобални троугао 21. века“, *Социолошки преглед*, Српско социолошко друштво, Београд, вол. 45, бр. 4, стр. 473.

⁸⁸ S. 1039 (112th): *Sergei Magnitsky Rule of Law Accountability Act of 2012*, Congress, Bills, Интернет, <https://www.govtrack.us/congress/bills/112/s1039>, приступљено 02/02/

доношење још једног закона којим је амерички председник добио овлашћење да санкционоше прогоне узбуњивача и браниоце људских права у Русији.⁸⁹

Изузев санкција уведених због неслагања са руским унутрашњим политичким приликама, САД су на исти начин реаговале и на њене спољнополитичке потезе. Најизразитији пример у том смислу представља америчка реакција на ангажовање руских снага на Криму. Пренебрегавајући чињеницу да су се у сличном случају (једнострано проглашење независности у скупштини Косова и Метохије и стварање тзв. државе Косово) ставиле на страну која је прогласила независност, у случају руске мањине на Криму САД су реаговале потпуно другачије. Оптужиле су Русију за војну агресију, мешање у унутрашње послове друге државе и затражиле њено хитно повлачење. Будући да Русија није испунила те захтеве, Америка је одмах дан после проглашења независности Републике Доњецк усвојила санкције против ње.⁹⁰ Уведене санкције се односе и на физичка и на правна лица. Од њиховог увођења 2014. године до данас (средина јула 2021. године), санкције су и даље на снази. Током протеклих седам година није било ни наговештаја њиховог попуштања, али се зато ширила листа појединаца и правних лица која су се нашла на удару због својих политичких или економских веза са Русијом.⁹¹

Сем због ситуације на Криму, САД су Русији увеле санкције и због сајбер криминала и њеног наводног мешања у изборни процес у САД-у,

2021. Ради се о закону којим се намећу санкције лицима одговорним за притварање, злостављање или смрт Сергеја Магнитског, због завере ради пореског прекршаја према Руској Федерацији приликом пријаве пореза на добит предузећа путем лажних трансакција и тужби против Ермитажа. Овај закон је донет како би се примењивао и у другим случајевима кршења људских права у Руској Федерацији.

⁸⁹ *Global Magnitsky Human Rights Accountability Act*, Congress, Bills, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/BILLS-117hr1122ih/html/BILLS-117hr1122ih.htm>, приступљено 02/02/2021.

⁹⁰ *Sanctions Actions Pursuant to Executive Orders 13660, 13661 and 13662*, Foreign Assets Control Office on 10/21/2014, <https://www.federalregister.gov/documents/2014/10/21/2014-24988/sanctions-actions-pursuant-to-executive-orders-13660-13661-and-13662>, приступљено: 10/02/2021.

⁹¹ Видети: "U.S. Sanctions on Russia", Congressional Research Center, January 17, 2020, <https://fas.org/sgp/crs/row/R45415.pdf>, приступљено: 15/07/2021.

али и исто тако наводне употребе биолошког и хемијског оружја у борби са политичким противником.⁹²

Очекивано, америчке санкције су се одразиле на руске економске прилике.

Током 2014. и 2015. године руска економија се налазила у двогодишњој рецесији, најдубљој у последњих двадесет година. Дошло је до великог пада рубље, високе инфлације и повлачења страног капитала. Буџетски дефицит се повећао јер су резерве искоришћене да финансирају потрошњу, одбране вредност рубље и докапитализују банке погођене санкцијама. У том периоду девизне резерве Русије пале су за око једну трећину.⁹³ Међутим, током 2016. године дошло је до преокрета. Те године је на светском тржишту дошло да „скока“ цена нафте што је, заједно са споразумима које је Русија у том периоду потписала са Кином, допринело опоравку руске привреде и истовремено ублажило ефекте америчких санкција.⁹⁴

Руска Федерација и Европска унија

У односу на Руску Федерацију и Народну Републику Кину и Европска унија се појављује као значајан фактор у савременим међународним односима. Природа односа које развија ова међународна организација, у складу са ширењем поља њеног деловања и увећања броја чланица, давно је прешла искључиво економске оквира, тако да у међународним односима и она представља значајан политички па, у извесној мери, и војни фактор.

Распадом СССР-а Руска Федерација је постала држава сукцесор и наследила чланство некадашње државе у свим међународним

⁹² Anders Åslund, Maria Snegovaya, "The impact of Western sanctions on Russia and how they can be made even more effective", Atlantic Council, May 3, 2021, <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/the-impact-of-western-sanctions-on-russia/>, приступљено: 15/07/2021.

⁹³ Central Bank of Russia, International Reserves of the Russian Federation (End of Period), at https://www.cbr.ru/eng/hd_base/mrrf/mrrf_m/, приступљено: 02/02/2021.

⁹⁴ "Russian Federation: 2020 Article IV Consultation-Press Release"; Staff Report, International Monetary Fund. European Dept., February 9, 2021, <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2021/02/08/Russian-Federation-2020-Article-IV-Consultation-Press-Release-Staff-Report-50068>, приступљено: 20/03/2021.

организацијама, као и све споразуме. У контексту првих постхладно-ратовских година, унутрашњих промена у руској држави које су се кретале путем „демократизације и увођења тржишне привреде“,⁹⁵ долази до приближавања Русије и ЕУ.

Маја 1992. године, у Москви је одржан први самит РФ и ЕУ и том приликом договорено је потписивање новог споразума, „који ће дефинисати нови квалитет односа двеју страна“.⁹⁶ Споразум о партнерству и сарадњи између РФ и ЕУ потписан је 24. јуна 1994. године на Крфу, предвиђајући унапређење односа у области политике, економије, трговине, правосуђа, унутрашњих послова и друштва.⁹⁷ Овај Споразум је требало да допринесе институционализовању сарадње Русије и ЕУ. Ипак, прва криза у односима наступила је већ крајем године због руског одговора на побуну у Чеченији, када је и обустављена ратификација Споразума. Споразум је ратификован две године касније када је Русија, под притисцима, прихватила проналажење политичког решења.

У периоду који је уследио односи између Руске Федерације и Европске уније су, често, представљали одраз односа који су Америка и/или НАТО имали према Русији. Тако је нарочито захваљење било приметно крајем деведесетих због односа према Косову и Метохији и акцијама предузиманим против Савезне Републике Југославије (СРЈ).⁹⁸ Ипак, после 1999. године односи се поново развијају највише захваљујући томе што, након доласка Владимира Путина на место председника, поново јача положај Русије у међународним односима. Са јачањем међународне позиције „два приоритетна правца у спољној политици Русије постају стратешко партнерство са ЕУ и обнова утицаја на постсовјетском подручју“.⁹⁹

⁹⁵ Јовић-Лазич Ана, *Односи између Европске уније и Руске Федерације – крај XX и почетак XXI века*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2015, стр. 36.

⁹⁶ Op. cit.

⁹⁷ *Partnership and Co-operation Agreement between Russian Federation and the European Union*, 24 June 1994, European Commission, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-95-533_en.htm, 02/01/2021.

⁹⁸ Proroković Dušan, Lađevac Ivona, „Kosovo case and the role of the United Nations“, in: *Kosovo: sui generis or precedent in international relations*, ed. Dušan Proroković, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2018, pp. 170-183.

⁹⁹ Borko Yuri, „Rethinking Russia-EU Relations“, *Russia in Global Affairs*, No. 3, Moscow, 2004, p. 169, наведено према: Јовић-Лазич Ана, *Односи између Европске уније и Руске Федерације – крај XX и почетак XXI века*, op. cit., стр. 41.

На самиту ЕУ и Русије, 2003. године у Санкт Петербургу, постигнуто је „...договор о стварању новог партнерства у „четири области“ које су од посебног интереса за две стране: економија/енергија, спољна и безбедносна политика, унутрашња безбедност и правосуђе, образовање и култура“.¹⁰⁰ Овако дефинисаним областима сарадње отворене су „...најшире могућности за знатно јачање интеракције у готово свим областима сарадње“.¹⁰¹

Промене унутар Европске уније такође су имале утицаја на ток развоја односа са Русијом.¹⁰² Ширење ЕУ донело је и бројне политичке и економске промене које су, нарочито у контексту растуће међузависности, створиле додатне могућности за унапређење сарадње у различитим областима уз уважавање обостраних интереса.

С обзиром на територијалну блискост и обострани економски интерес, окосницу односа ЕУ и Русије управо и чини економија. ЕУ за Русију, и обрнуто, представља једног од главних стратешких партнера. Управо из тог разлога највећу динамику у односима бележе области трговине и инвестиција. За ЕУ Русија је нарочито значајна као извор енергената будући да половину својих потреба обезбеђује из ове земље.¹⁰³ Управо из тог разлога приметна су настојања ЕУ да, ради побољшања своје енергетске безбедности, диверзификује снабдевање енергентима и смањи потенцијалну зависност од Русије, нарочито када је реч о снабдевању гасом. Оваква настојања показала су се нарочито оправданом када је крајем 2008. и почетком 2009. године Украјина, незадовољна транзитним условима, обуставила испоруку руског гаса Европи. Због тога је ЕУ усмерила пажњу на могућност снабдевања енергентима из земаља региона Централне Азије. Међутим, иако су

¹⁰⁰ Јовић-Лазич Ана, *Односи између Европске уније и Руске Федерације – крај XX и почетак XXI века*, op. cit., стр. 65.

¹⁰¹ Ibidem

¹⁰² Jović-Lazić Ana, Lađevac Ivona, „Ukrainian Crisis as a Security Challenge of the Contemporary World“, in: *Social and Economic Problems and Challenges in the Contemporary World*, eds. Branislav Djordjevic, Taro Tsukimura and Ivona Ladjevac, Global Resource Management, Doshisha University, Japan, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2017, pp. 112-141.

¹⁰³ „Russia-EU Strategic Partnership“, The Ministry of Foreign Affairs of Russia, Интернет, <https://www.rusemb.org.uk/resp/>, приступљено: 02/02/2021.

такви планови направљени њихова реализација је још увек далеко. Русији, очекивано, такав развој догађаја више одговара.

У односима ЕУ и Русије значајну прекретницу представља и избијање кризе у Украјини 2014. године и проглашење независности Крима.¹⁰⁴ Са избијањем ове кризе међусобни односи су пали на најнижи ниво од завршетка Хладног рата, а у исто време дошле су до изражаја све разлике у интересима Русије, с једне, а ЕУ и Америке с друге стране, и као економских и као политичких ривала. Пакет оштрих санкција је била прва мера којом је Европска унија реаговала у намери да утиче на Русију да промени приступ.¹⁰⁵

Почев од 8. септембра 2014. године Европски савет је у више наврата доносио сетове рестриктивних мера које су се односиле и на физичка и на правна лица, да би 19. марта 2015. донео закључак сагласно којем санкције остају на снази до потпуног спровођења Споразума из Минска.¹⁰⁶ Како се током 2015. године то није догодило, санкције су остале на снази са новим продужењем од шест месеци. Будући да се од тог периода закључак Европског савета о потпуној имплементацији споразума није променио, санкције према Руској Федерацији су и даље на снази.¹⁰⁷

Међутим, упркос чињеници да су се санкције одразиле на руску економију увевши је у рецесију, Русија није променила свој став, а економске прилике је побољшала усмеривши сарадњу ка државама које су остале ван круга оних које су подржале ЕУ.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Jović-Lazić Ana, Lađevac Ivona, „Razvoj i posledice ukrajinske krize“, *Međunarodna politika*, LXIX, br. 1172, oktobar-decembar 2018, str. 27-51.

¹⁰⁵ „EU sanctions against Russia over Ukraine crisis“, Highlights, Newsroom, Интернет, https://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu-sanctions-against-russia-over-ukraine-crisis_en, приступљено: 02/02/2021.

¹⁰⁶ „Споразум из Минска: Примирје у Украјини од 15. фебруара“, Амбасада Руске Федерације у Београду, 20/02/2015, <http://www.ambasadarusije.rs/sr/vesti/sporazum-iz-minska-primirje-u-ukrajini-od-15-februara>, приступљено: 02/02/2021.

¹⁰⁷ Одлуке Европског савета којима су уведене, односно продужене санкције Русији доступне су на: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/>.

¹⁰⁸ Jović-Lazić Ana, Lađevac Ivona, „Blisko inostranstvo u integracionim inicijativama Ruske Federacije: slučaj Evroazijske ekonomske unije“, u: *Integracioni procesi u Evroaziji* (urednici Dušan Proroković i Ana Jović-Lazić), Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2019, str. 253-285.

Са политичког аспекта и оцене међународног поретка, украјинска криза је значајна јер је потврдила, општепознате и више пута понављане, ставове Руске Федерације о постојању двојних стандарда у међународним односима и преовлађујућој хипокризиси не само САД-а, већ и Европске уније.¹⁰⁹ Паралела је јасна – упркос сличности, догађајима на Косову и Метохији и онима на Криму није приступано на исти начин.

Народна Република Кина и Европска унија

Односи НР Кине и садашње ЕУ, након успостављања дипломатских односа 1975. године, почињу да се унапређују најпре потписивањем трговинског споразума, а потом и акредитацијом првог кинеског амбасадора при ЕЕЗ, Европској заједници за угљ и челик (ЕЗУЧ) и ЕУРАТОМ-у.¹¹⁰

Након што су успостављени односи између ЕУ (некадашње ЕЕЗ) и Кине, оба ентитета су доживела велике промене и трансформације. Све те промене утицале су и на њихове односе. Сваки партнер је био свестан својих предности и недостатака, па је динамична еволуција њихових односа била неизбежна.

Сарадња је унапређивана увођењем нових политика и нових докумената ради побољшања квалитета њихових међусобних односа, али чак и унутрашње трговине и укупне економске структуре сваке од њих.

Тако су, на пример, у праксу уведене и консултације Кине и ЕЕЗ на министарском нивоу. Те консултације, вођене у контексту политичке сарадње, 1994. године су трансформисане у политички дијалог који се од 1997. одржава у форми годишњих самита наизменично у Бриселу и Пекингу.

¹⁰⁹ Jović-Lazić Ana, Lađevac, “Redefining Russia-European Union relations – is it possible to overcome a deep Ivona crisis?”, in: Europe in Changes: The old continent at a new crossroads, Katarina Zakić, Birgül Demirtaş, Institute of International Politics and Economics, Faculty of Security Studies, Belgrade, 2021, pp. 215-235. ISBN 978-86-7067-282-6 https://doi.org/10.18485/iipe_euchanges.2021.ch11

¹¹⁰ *Trade agreement EEC-China*, signed 2 May 1978, EU-China relations: chronology, EEAS, http://eeas.europa.eu/archives/docs/china/docs/chronology_2008_en.pdf, приступљено: 02/01/2021.

У складу са динамиком свог развоја, ЕУ почиње да усваја акте о стратегији према Кини којима покушава да дефинише однос према њој. Тако првим актом 1995. године уводи „дугорочан однос“,¹¹¹ потом 1998. представља „свеобухватно партнерство“,¹¹² које 2003. прелази у „зрело“,¹¹³ након чега је уследио „стратешки и трајни однос“ најављен на Првом стратешком дијалогу Кине и ЕУ одржаном у Лондону, 20. новембра 2005. године.¹¹⁴

Унутар Европске уније постоје и они који су противници партнерства са Кином. Њихов главни аргумент је да Кина није стратешки партнер већ „стратешки конкурент“, што је синтакса Џорџа Буша, који је сматрао да су везе ЕУ са Кином „наивне и нереалне“. Можда Џорџ Буш није стекао погрешан утисак сматрајући Кину конкурентом, али оцена односа Кине и ЕУ као наивних и нереалних далеко је од истине. Позиција и значај који Кина има у савременим међународним односима су такви да се билатерални споразуми са овом земљом не могу посматрати само као предност, већ неминовност.

Најновији зазор према Кини настао је објављивањем стратегије кинеског председника Сји Ђинпинга „Један појас, један пут“. Најкраће речено, стратегија „Један појас, један пут“ представља план који се састоји од копнених и поморских рута које почињу у Централној и Источној Кини и завршавају се у Венецији, пролазе кроз Азију, Африку и Европу, као и сва мора и океане. Економски појас подразумева Централну Азију, Југоисточну Азију, Русију, Европу (укључујући и Балтичко море), Персијски залив и Средоземно море, док поморски пут свиле за 21. век обухвата луке дуж кинеских обала, Јужног кинеског мора, Тихог океана, Индијског океана и Европе.

¹¹¹ *A Long-Term Policy for China-Europe Relations*, Communication of the Commission of the European Communities, COM (1995) 279 final, Brussels, 5 July 1995, http://www.eeas.europa.eu/archives/docs/china/docs/com95_279_en.pdf, приступљено: 02/01/2021.

¹¹² *Building a comprehensive partnership with China*, Communication from the Commission, COM (98) 181 final, 25 March 1993. [EU Commission – COM Document], <http://aei.pitt.edu/id/eprint/4353>, приступљено: 02/01/2021.

¹¹³ *A maturing partnership – shared interests and challenges in EU-China relations*, Communication COM (2003) 533 of 10.9.03, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/ALL/?uri=LEGISSUM%3Ar14207>, 02/01/2021.

¹¹⁴ EU-China relations: chronology, op. cit.

За реализацију ових пројеката Кина је предвидела и оснивање нових институција – Азијске инфраструктурне инвестиционе банке и Фонда за пут свиле. Такође, предвиђено је и успостављање нових механизма које ће надzirати Шангајска организација за сарадњу.

С обзиром на то да је једна од компоненти иницијативе Појас и пут, сарадња формата 16+1, касније 17+1, премда покренута годину дана пре иницијативе, Европска унија са скептицизмом и забринутосту посматра ову сарадњу сматрајући је још једним у низу кинеских покушаја да уђу у Европску унију на „задња врата“ и поделе је на исток и запад.¹¹⁵ С друге стране, такве је ставове, имајући у виду чињеницу да већина старих земаља чланица већ деценијама развија политичку и економску сарадњу са Пекингом, тешко схватити а још мање оправдати.

Општа је оцена да су током читавог периода изградње и остваривања сарадње и Кина и ЕУ су биле веома заинтересоване за развој међусобних односа. Упркос глобализованом свету и ненаклоњеним снагама које га промовишу, успеле су да „замене методе геополитике методама геоекономије“.¹¹⁶ Ипак, неки проблеми се нису могли избећи. Најважнији међу њима били су повезани са високим суфицитом у међусобној трговини, високом конкурентношћу кинеских производа на тржишту ЕУ, али и са кинеском потрагом за енергетским изворима у оним деловима света које „земље старе Европе“ традиционално сматрају својим (на пример, Блиски исток и Африка).¹¹⁷

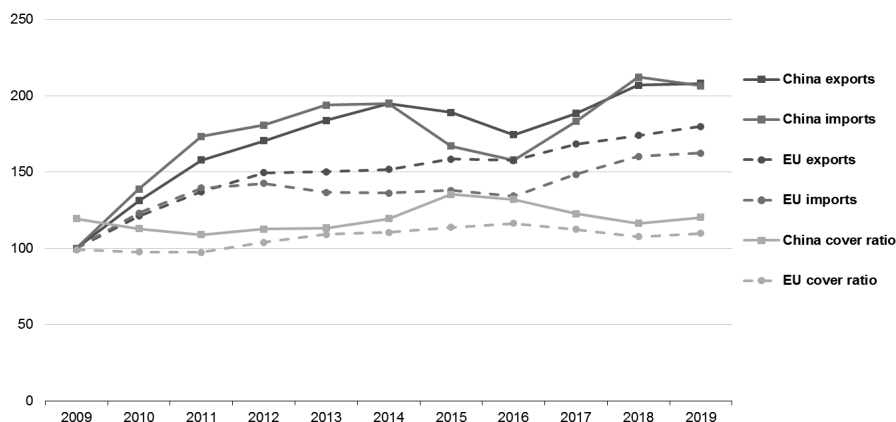
¹¹⁵ Први самит формата сарадње 16+1 одржан је у Варшави, 2012. године, да би на самиту одржаном у Дубровнику 2019. године приступањем Грчке сарадња прерасла у 17+1. Међутим, током пролећа 2021. године дошло је до исказивања отвореног незадовољства Литваније, Летоније и Естоније начином функционисања 17+1 које је кулминирало 21. маја 2021. године доношењем одлуке литванских власти да иступе из овог механизма сарадње. За сада није јасно хоће ли и друге две балтичке републике следити пример свог суседа. Како би предупредила могуће даље осипање „бројева“, кинеска влада је заузела став да се о сарадњи Кине са земљама Централне и Источне Европе управо тако и говори (на енглеском *China-CEEC's cooperation*) (*примедба аутора*).

¹¹⁶ Babić, B., „Односи Кине и Европске уније: геоекономска осовина у развоју“, *Међународни проблеми* 3, 2010, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, str. 418-462.

¹¹⁷ О стратегији Европске уније према региону Централне Азије видети: “The EU’s new Central Asia strategy”, European Parliament, January 2019, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633162/EPRS_BRI\(2019\)633162_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633162/EPRS_BRI(2019)633162_EN.pdf), приступљено: 23/03/2021.

Позната је чињеница да Европска унија од 2008. године има сталан трговински дефицит са Кином. Примера ради, 2008. године износио је 169 милијарди долара, а 2020. године 181 милијарду.

Графикон бр. 1: Приказ кретања трговине између Кине и ЕУ за период 2009-2019. године.

Извор: Eurostat (online data code: ext_lt_introeu27_2020) and UNCTAD, преузето са: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=China-EU_-_international_trade_in_goods_statistics#EU_and_China_in_world_trade_in_goods, приступљено: 23/03/2021.

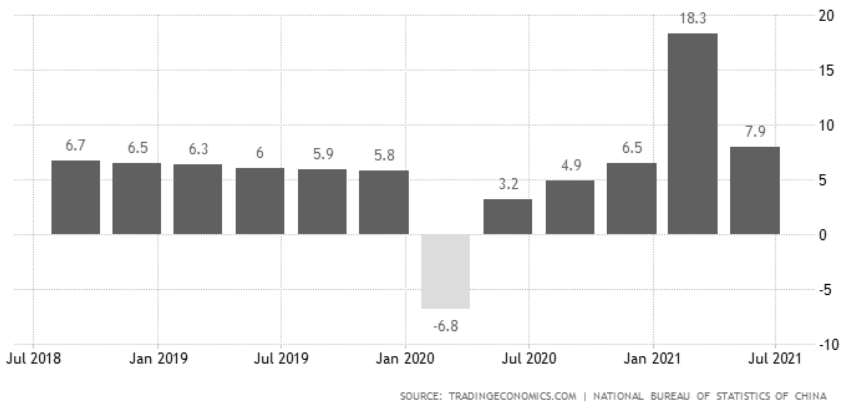
Међу државама чланицама Европске уније појединачно највећи дефицит у 2020. години бележи Холандија (75,3 милијарди евра), док од три чланице ЕУ које са Кином имају суфицит (Ирска, Финска и Немачка), највећи остварује Немачка – скоро 15 милијарди евра.¹¹⁸

Упркос чињеници да је светску економију, у условима пандемије COVID-19, током 2020. године захватила криза неслуђених размера, кинеска економија је чак и под таквим околностима одржала раст. После негативне стопе у првом кварталу 2020. године, кинеска економија је успела да се опорави и заврши годину са позитивном

¹¹⁸ "China-EU – international trade in goods statistics", Eurostat, March 2021, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=China-EU_-_international_trade_in_goods_statistics#EU_and_China_in_world_trade_in_goods, приступљено: 23/03/2021.

стопом од 2.27 одсто. Иако је у поређењу са стопом раста од 5.82 одсто, колика је била у 2019. години, упола мања, чак и таква представља чудесни успех тим пре што је Кина, у години пандемије, успела и да, отварањем 13,52 милиона радних места у урбаним срединама, стопу незапослености смањи на 5.3 одсто.¹¹⁹

Графикон бр. 2: Графички приказ кретања годишње стопа раста кинеске економије у периоду јул 2018- јул 2021. године.

Извор: <https://tradingeconomics.com/china/gdp-growth-annual>, приступљено: 23/03/2021.

Из Графикона бр. 2 се уочава да је у укупном извозу ЕУ Кина у 2020. години била на трећем месту са уделом од 10,5 одсто, вредности 202,6 милијарди евра, а испред ње је била Велика Британија са уделом од 14,4 одсто, односно са 277,7 милијарди евра и САД чији је удео износио 18,3 одсто, укупне вредности 352,9 милијарди евра.

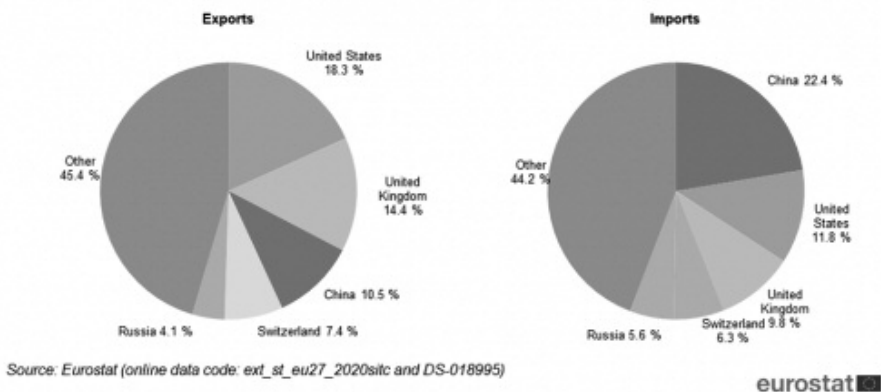
Када је реч о увозу, Кина је први партнер ЕУ са уделом од 22,4 одсто, вредности 383,4 милијарде евра, док је следе САД са 11,8 одсто и 202,6 милијарди и Велика Британија са 9,8 одсто и 167,3 милијарде евра.¹²⁰

¹¹⁹ "Preliminary Accounting Results of GDP for the Fourth Quarter and the Whole Year of 2020", National Bureau of Statistics of China, 2021-01-20 09:30, http://www.stats.gov.cn/english/PressRelease/202101/t20210120_1812680.html, приступљено: 25/04/2021.

¹²⁰ "China-EU – international trade in goods statistics", Eurostat Statistics Explained, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/China-EU__international_trade_in_goods_statistics, приступљено: 23/01/2021.

Графикон бр. 3: Позиција Кине у односу на главне трговинске партнере ЕУ у 2020. години

China among the EU's main partners for trade in goods, 2020

Извор: Eurostat, online data code ext_st_eu27_2020sitc and DS-018995, преузето са https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=China-EU_-_international_trade_in_goods_statistics, приступљено: 23/03/2021.

Узимајући у обзир економску снагу Кине, величину њеног тржишта, производне способности и непорецив технолошки развој, интерес ЕУ за економску сарадњу са њом ће и даље расти. Паралелно са интересовањем, истраживаће се и могућности за продубљивање њихове сарадње. У том смислу, прави пример представља *Свеобухватни инвестициони споразум*.¹²¹

Преговори о Свеобухватном инвестиционом споразуму започети су још 2013. године. Тешко је рећи да ли је ико, од тада присутних актера на обе стране, могао да претпостави да ће се преговори трајати пуних седам година.¹²² Како је најављено, овим јединственим споразумом, усаглашаваним чак у 35 рунди, након што га ратификују обе стране, биће замењени билатерални инвестициони споразуми (земаља чланица ЕУ са Кином, прим. аутора) који су до тада били на снази.

¹²¹ "EU and China reach agreement in principle on investment", European Commission, 30 December 2020, <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2233>, приступљено: 23/03/2021.

¹²² Више видети у: "EU-China Comprehensive Agreement on Investment: Milestones and documents", European Commission, Brussels, 21 January 2021, <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2115>, приступљено 25/03/2021.

Као што је познато, трговински односи Кине и ЕУ су већ дуги низ година у сталном успону. ЕУ је постала први трговински партнер Кине још 2004. године, да би 2020. године Кина претекла САД и, после низа година, од другог постала први партнер ЕУ.

Наиме, по подацима за прва три тромесечја 2020. године, трговинска размена ЕУ и Кине износила је 425,5 милијарди евра, док је размена са САД била за десет милијарди мања. До ове промене је дошло због пораста увоза из Кине за 4,5 одсто и задржавања извоза на нивоу из 2019. године, али и због пада у трговини са САД- увоза од 11,4 одсто и извоза од 10 одсто.¹²³

Свеобухватни инвестициони споразум представља добар темељ за даљи замах у развоју односа између две стране.

Званичници ЕУ су са великим ентузијазмом говорили о споразуму који ће, по свој прилици, отворити нову етапу у односима Кине и ЕУ. По речима председнице Европске комисије, Урсуле фон дер Лајен, „споразум пружа невиђен приступ европских инвеститора кинеском тржишту“ што представља први корак ка привредном расту и отварању нових радних места.¹²⁴

Из угла европских привредника посебно је значајно отварање могућности да учествују у сектору услуга, енергетике, транспорта, па и телекомуникација. Заједничка улагања биће Споразумом омогућена у сектору аутомобилске индустрије, нарочито у производњи возила на електрични погон, бројним финансијским услугама, здравству, одлагању отпада и сл.

Захваљујући балансираним и обострано корисним решењима, овај споразум ће, као што је нагласио кинески председник, ојачати односе сарадње ЕУ и Кине, а њиховим привредним субјектима омогућити лакши приступ тржиштима, створити могућности за заједничке инвестиције у условима здраве пословне климе и уз институционалне гаранције.¹²⁵

У условима пандемије, договор оваквог типа надилази значај који би имао у редовним условима пошто ће дати неопходан подстицај

¹²³ “China-EU - international trade in goods statistics”, Eurostat, op. cit.

¹²⁴ “EU and China reach agreement in principle on investment”, Press release, Brussels, 30 December 2020, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_2541, приступљено 25/03/2021.

¹²⁵ Ibidem

светској економији и поново покренути глобализацијске процесе. Из тог угла посматрано, посебну одговорност имају два водећа глобална актера, Кина и ЕУ, која би требало да преузму активну улогу и дају свој допринос светском, најпре, опоравку, а потом и напретку.

Међутим, у првој половини 2021. године дошло је до заоштравања односа између Европске уније и Кине које се негативно одразило на Свеобухватни инвестициони споразум. Наиме, ратификација овог споразума у Европском парламенту требало је да се изврши на заседању 20. маја, међутим, уместо да споразум буде ратификован, 599 европосланика је гласало за усвајање резолуције о замрзавању Споразума!¹²⁶ Против је било њих 30, а 58 уздржаних.

С обзиром на чињеницу да, и поред вишедеценијске међусобно задовољавајуће сарадње, између Кине и ЕУ постоје значајне разлике, овакав исход гласања у Европском парламенту могао се очекивати.

Упркос великим променама у међународним односима после другог светског рата, покушају ребалансирања односа снага, као и свим добрим и лошим странама глобализације као доминантног процеса времена у ком живимо, Кина остаје упорна у инсистирању на одржавању међународног система Уједињених нација заснованог на поштовању територијалног интегритета и суверенитета. С друге стране, ЕУ свесрдно занемарује те принципе у корист често врло спорне заштите људских права, која за Кину представља отворено мешање у унутрашња питања. Управо због реакција Европске уније на дешавања у северозападној кинеској провинцији Синђангу и одлуке да се због, наводног, „кршења људских права Ујгура“, националне мањине која чини већину становништва у Синђангу, уведу санкције против 11 кинеских функционера и четири тела из те провинције.¹²⁷ Уведене санкције уводе аутоматску забрану путовања у ЕУ, замрзавање

¹²⁶ “MEPs refuse any agreement with China whilst sanctions are in place”, European Parliament News, 20/05/2021, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20210517IPR04123/meps-refuse-any-agreement-with-china-whilst-sanctions-are-in-place>, приступљено: 10/06/2021.

¹²⁷ “Council Decision and Implementing Regulation concerning restrictive measures against serious human rights violations and abuses (including list of sanctioned individuals)”, *Official Journal of the EU*, Volume 64, 22 March 2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2021:099I:FULL&from=EN>, приступљено: 10/06/2021.

комплетне имовине, укључујући и рачуне у ЕУ, као и строгу забрану телима и/или појединцима из ЕУ да обезбеде приступ наведеним средствима.¹²⁸

Уз оцене да се оваква одлука „темељи на лажима и дезинформацијама, да занемарује чињенице и/или их изврће“, истог дана је портпарол кинеског министарства спољних послова објавило контрамеру којом су санкције уведене за десеторо појединаца и четири тела из Европске уније.¹²⁹ Овим појединцима и члановима њихових породица забрањује се улазак на *mainland*, у Хонг Конг и Макао. Истовремено, њима, као и компанијама и институцијама са њима повезаним такође је забрањено пословање са Кином.

Реакције ЕУ, а нарочито посланика Европског парламента, биле су врло бурне и још тада се могло претпоставити да ће се као потенцијални механизам тзв. уцене користити управо Свеобухватни инвестициони споразум, односно његова ратификација. Упркос чињеници да би његова ратификација била обострано корисна, обе стране за сада остају на истим позицијама које их у овом тренутку више дефинишу као ривале него партнере.¹³⁰

¹²⁸ “Chinese counter-sanctions on EU targets”, European Parliamentary Research Service, May 2021, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2021/690617/EPRS_ATA\(2021\)690617_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2021/690617/EPRS_ATA(2021)690617_EN.pdf), приступљено: 10/06/2021.

¹²⁹ “Foreign Ministry Spokesperson Announces Sanctions on Relevant EU Entities and Personnel”, Spokesperson’s Remarks, Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China, 2021/03/22, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/t1863106.shtml, приступљено: 10/06/2021.

¹³⁰ Управо у овом контексту не би требало заборавити документ Европске комисије усвојен 2019. године којим је ЕУ заузела тројни приступ према Кини дефинишући је истовремено као партнера, конкурента и ривала. По виђењу ЕУ, односи партнерства треба да владају у области заштите животне средине и трговине, конкурентски односи се очекују у домену нових технологија и трговином података, док су односи ривалства везани за начине схватања политичких система и поштовања људских права. Видети: “EU-China Strategic Outlook: Commission and HR/VP contribution to the European Council”, European Commission (21-22 March 2019), https://ec.europa.eu/info/publications/eu-china-strategic-outlook-commission-contribution-european-council-21-22-march-2019_en, приступљено: 10/06/2021.

Регион Централне Азије као безбедносни изазов Руске Федерације и Народне Републике Кине

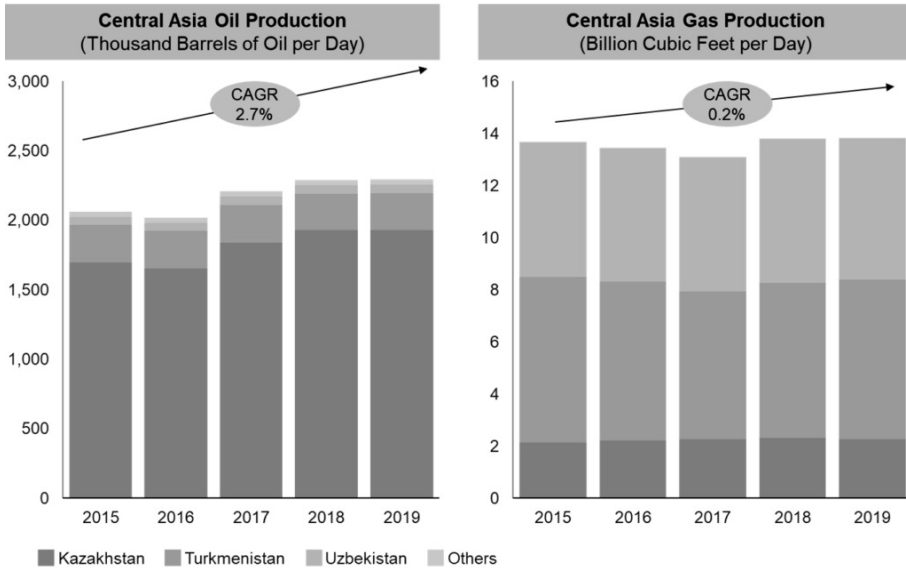
Развој ситуације у региону Централне Азије (ЦА) лако би могао да постане најважнији фактор у развоју будућих односа Русије и Кине. Геополитички положај и природна богатства овог региона подједнако привлачи обе земље и због тога су оне суштински заинтересоване да обезбеде своје присуство у њему и тиме буду гарант његове стабилности.

По подацима Одељења владе САД за информације из области енергетике, међу првих 20 држава света најбогатијих залихама нафте и гаса налазе се чак три из региона ЦА.¹³¹ Тако Туркменистан по залихама гаса заузима високо шесто место, Казахстан по залихама нафте заузима 13, а по залихама гаса 14. место, док је Узбекистан захваљујући својим залихама гаса 19. на свету. Иако се не налазе на врху светске листе, Киргистан и Таџикистан су са оба енергента на листи око 80-ог места.

Узимајући у обзир и овај значајан енергентски сегмент, јасно је да дестабилизација региона ЦА ни за Русију ни за Кину не представља пожељан сценарио јер би могла да угрози њихове економске интересе. Када је реч о Русији, то би могло да изазове проблеме у њеном извозу нафте и гаса преко ових земаља, док би у случају Кине то могло значити потенцијално угрожавање њених инвестиција у њихов енергетски сектор.

¹³¹ Наведено према: Tang Donald, China's Investment in Central Asian Republics, <https://community.apan.org/wg/tradoc-g2/fmso/m/fmso-monographs/194970/download>, приступљено: 05/05/2021.

Графикон бр. 4: Производња нафте (у барелима) и гаса (у кубним метрима) на дневном нивоу у региону Централне Азије за период 2015-2019. године.

Извор: Adi-Analytics, Oil and Gas, преузето са: <https://adi-analytics.com/2021/05/28/regional-spotlight-oil-gas-in-central-asia/>, приступљено 20/05/2021.

Други разлог настојања да се очува стабилност у региону је бојазан да би се свака таква нестабилност лако могла прелити и на њихове територије. Кина има и посебан мотив да избегне овакав сценарио с обзиром на чињеницу да се један од њених најосетљивијих региона, Синђанг, граничи и са Казахстаном и Киргистаном. Регион Синђанг представља потенцијално жариште у Кини будући да је већ долазило до сукоба дела ујгурске мањине са кинеским властима.

Изузев интереса да очувају стабилност у региону, обе земље су заинтересоване и да или смање или да на минимуму одрже присуство САД у региону и околини.

Одређење/дефинисање појма Централноазијског региона (ЦАР)

Са становишта геополитике, значај Централне Азије за међународне односе је одувек био велики, а са развојем политичке географије долази

и до формулације првих геополитичких идеја које објашњавају геополитички и геостратегијски значај овог региона у оквирима светске политике.¹³² Један од истакнутих теоретичара геополитике с почетка 20. века, Халфорд Макиндер, „срцем света“ (*Heartland*) назвао је велики део евроазијског простора чији значајан део чини и ЦАР. По Макиндеру, онај ко може да контролише овај регион, може да контролише цео свет.¹³³

Кроз историју ово подручје било је поприште освајачких амбиција многих војсковођа попут Александра Великог и Џингис Кана. Њиме су се, такође, кретали и каравани на древном путу свиле који су, сем робе, са собом носили и нове идеје и културне обрасце, да би „током 19. века, овај простор био поприште стратегијског ривалитета и надметања империјалних амбиција двеју великих светских империја и колонијалних сила – Царске Русије и Британске империје, који је означен термином „велика игра“.¹³⁴ Током двадесетих година 20. века Стаљин остварује своју идеју и ствара пет совјетских република вештачки им одредивши границе, а све с циљем њиховог онемогућавања да било економски, било етнички или географски заокруже свој простор.¹³⁵

Распадом Совјетског Савеза под Централноазијским регионом почињу да се подразумевају Казахстан, Туркменистан, Узбекистан, Таџикистан и Киргистан.¹³⁶ Другим речима, овај регион се тек након распада СССР-а у физичко-географском и геополитичком смислу профилише као засебна целина. Бжежински запажа: „Колапс Совјетског Савеза проузрочио је геополитичку конфузију монументалних размјера. (...) Простор окупиран тијekom три стољећа Царске Русије, а затим тричетврт стољећа од руски доминираног Совјетског Савеза, сад је био попуњен с неких дванаестак држава, различитих величином – од

¹³² Видети: Митар Ковач, Бранкица Поткоњак Лукић и Ненад Димитријевић, „Евроазијске интеграције и њихове рефлексије на Републику Србију“, *Војно дело*, јесен/2014, стр. 30-58.

¹³³ *Op. cit.*, стр. 36.

¹³⁴ *Op. cit.*, стр. 37.

¹³⁵ *Ibidem*

¹³⁶ Регион Централне Азије први пут је овако дефинисан на самиту шефова држава и влада ових земаља, одржаном 4. јануара 1993. године у Ташкенту, а сазваном ради успостављања регионалног тржишта међурегионалне економске сарадње у Централној Азији. Видети: Mikhail Alexandrov, *Uneasy Alliance: relations between Russia and Kazakhstan in the post-Soviet era 1992-1997*, Greenwood Press, 1999, p. 161.

Украјине с 52 милијуна становника, до Арменије с 3,5 милијуна људи – од којих већина (осим Русије) није била сасвим спремна на стварни суверенитет“.¹³⁷

Интересантно је да се у време СССР-а о овој области говорило као о Средњој Азији, пошто се центар могао помињати искључиво у контексту Москве као центру власти.

Границе ЦАР-а представљају Руска Федерација на северу, Каспијско море на западу, Иран на југозападу, Авганистан на југу, Пакистан на југоистоку и Кина на западу. На овако омеђеном подручју налазе се огромна налазишта природног гаса, резерви нафте и других рудних богатстава која побуђују и интересе других земаља. Сем Руске Федерације која је, рекло би се, природно заинтересована за ово подручје, будући да легитимитет за такав став налази у историјском постојању СССР-а, своје интересе испољавају и Турска, Иран, Саудијска Арабија и Пакистан трудећи се да омету настојања Русије да за себе, развијањем економских веза, ближе веже новонастале земље. Сем наведених земаља, Кина је такође појачано политички и економски заинтересована за овај регион.

Уопштено посматрано, за све централноазијске земље, односно регион који оне чине, може се рећи да представљају својеврсну азијску верзију Балкана, тј. балканског „бурета барута“. С обзиром на значај и положај територије, очекивани су покушаји сваке од држава региона да ради на јачању сопственог утицаја, уз истовремене покушаје да онемогуће друге да преузму примат или да се развијају и стабилизују у том правцу.

¹³⁷ Zbignjev Brzezinski, „Velika šahovska ploča“, Interland, Varaždin, 2000, str. 83.

Слика 1: Мапа Централне Азије

Извор: Central Asia World atlas, <https://www.worldatlas.com/articles/the-countries-of-central-asia-by-population.html>, приступљено: 23/01/2021.

Државе Централноазијског региона и њихови односи са Руском Федерацијом и Народном Републиком Кином

Казахстан

Казахстан је у светским оквирима највећа континентална (*land locked*) земља и једна од само две на свету која се простире на два континента. Површина Казахстана је 2.724.900 км², дужина границе је 13.346 км и граничи се са пет земаља: Кином (дужина границе 1.765 км), Киргистаном (1.212), Русијом (7.644), Туркменистаном (413) и Узбекистаном (2.330).¹³⁸ Ова површина је чини десетом на свету.¹³⁹ У Казахстану живи 18.556.698 становника, од чега Казака 63,1%, Руса 23,7%, Узбека 2,9%, Украјинаца 2,1%, Ујгура 1,4%, Татара 1,3%, Немаца 1,1% и осталих 4,4%.¹⁴⁰

¹³⁸ *Central Asia: Kazakhstan*, CIA, The World Fact Book, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kz.html>, приступљено: 20/03/2021.

¹³⁹ Op. cit.

У економском смислу Казахстан највише одређује велико природно богатство, у првом реду фосилна горива, а затим и резерве уранијума, бакра и цинка. Због чињенице да је земља континенталног типа, директно је зависна од Русије будући да преко њене територије извози нафту у Европу. Директно извози нафту још само у Кину, а тиме почиње да се доводи у питање руски примат у енергетском сектору.

Транзит нафте се врши у складу са споразумом из 2002. године, закљученим између Руске Федерације и Републике Казахстан.¹⁴¹ Овим споразумом договорен је транзит од 15,5 милиона тона сирове нафте годишње преко Атирау–Самара нафтовода, а 5,5 милиона тона кроз Махачкала–Тихоретск–Новоросијск.

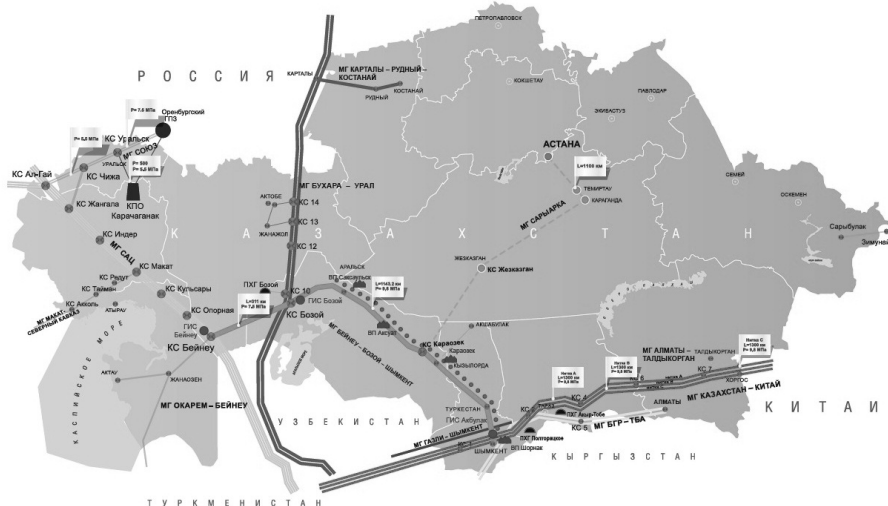
За целокупан транзит надлежан је Каспијски цевоводни конзорцијум (*Каспийский Трубопроводный Консорциум* – КТК), у коме владе Русије и Казахстана имају удео од 50%, док осталих 50% припада произвођачима сировине који су и финансирали прву фазу пројекта.¹⁴²

¹⁴⁰ Оп. cit.

¹⁴¹ *Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Российской Федерации транзите нефти* (г. Санкт-Петербург, 7 июня 2002 года), https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1031334#pos=1;-102, приступљено: 20/03/2021.

¹⁴² „Лукоил“ је власник 25% Каспијског цевоводног конзорцијума – првог приватног нафтовода на територији обе земље. Овај нафтовод пролази кроз један казахстански (Атыраускуюобласть) и четири руска региона (Астраханскую область, Калмыкию, Ставропольский и Краснодарский края до Новороссийска) одакле се танкерима нафта извози у Европу. Почетни капацитет овог нафтовода био је 28 милиона тона годишње, али су 2011. почели радови на проширењу капацитета на 67 милиона тона годишње. “Economic cooperation”, The Embassy of the Russian Federation to the Republic of Kazakhstan, http://www.rfembassy.kz/eng/lm/dvustoronnie_otnosheniya/torgovo-ekonomicheskie_svyazi/, приступљено: 20/03/2021.

Графикон бр. 5: Мапа гасовода у Казахстану

Извор: *KazTransGas*, <https://www.kaztransgas.kz/index.php/en/press-center/press-releases/978-gas-pipeline-system-of-kazakhstan-is-recognized-as-the-best-in-the-central-asia>, приступљено: 20/05/2021.

Сарадња у индустрији гаса спроводи се у оквирима дугорочног споразума из 2001. године.¹⁴³ У складу са овим уговором, *КазРосГаз*, заједничко предузеће „Гаспрома“ и казахстанског „КазМунаиГаз“-а, од 2002. године из Карачаганског гасног депоа транспортује сирови гас у оренбуршку фабрику за прераду природног гаса.¹⁴⁴

Капацитет протока казахстанског гасовода је 85 милијарди кубних метара годишње, а планирано је да се повећа на 120 милијарди.¹⁴⁵

¹⁴³ *Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Российской Федерации о сотрудничестве в газовой отрасли* (г. Москва, 28 ноября 2001 г.), http://online.zakon.kz/m/document/?doc_id=1026249, приступљено: 20/03/2021.

¹⁴⁴ “Economic cooperation”, The Embassy of the Russian Federation to the Republic of Kazakhstan, op. cit.

¹⁴⁵ “Gas pipeline system of Kazakhstan is recognized as the best in the Central Asia”, *KazTransGas*, <https://www.kaztransgas.kz/index.php/en/press-center/press-releases/978-gas-pipeline-system-of-kazakhstan-is-recognized-as-the-best-in-the-central-asia>, приступљено: 20/05/2021.

Од осталих области сарадње, важно је поменути и сарадњу у области употребе нуклеарне енергије у мирољубиве сврхе. Сем Русије и Казахстана у пројекту заједничке експлоатације уранијума, који се спроводи од 2002. године, учествује и Киргистан.¹⁴⁶ Улагања на годишњем нивоу су око 36 милиона долара, а експлоатише се око 500 тона уранијума.

У складу са Заједничком декларацијом о сарадњи о коришћењу нуклеарне енергије у мирољубиве сврхе, који су потписали председници Русије и Казахстана у Санкт Петербургу у јануару 2006. године, направљен је план за интеграцију нуклеарних предузећа из обе земље.¹⁴⁷ На основу договора председника Руске Федерације и Казахстана из Уралска 2006. године, потписан је и споразум о укључивању Казахстана у Међународни центар за уранијум смештеном на територији Русије.¹⁴⁸

Русија је најприсутнији страни инвеститор у Казахстану. Чак око 6.000 руских компанија ради у овој земљи.¹⁴⁹ Због специфичности локалне економије, која се углавном фокусира на извоз сировина, приоритетна област руских инвестиција дуго је била екстрактивна индустрија, првенствено екстракција нафтних и гасних ресурса. Ипак, руске фирме су сада присутне и у другим областима – производњи, машинству, транспорту, телекомуникацијама, банкарству, свемирској технологији и мирољубивој употреби нуклеарне енергије. Штавише, уз примену програма замене увоза у Русији и принудне индустријализације у Казахстану, расте удео руских инвестиција и у секундарне привредне секторе. Укупан обим директних руских инвестиција у Казахстану за период 2005–2014. износио је 9,1 милијарду долара, а међу највећим инвеститорима су нафтне и гасне компаније, пре свега Лукоил, Газпром

¹⁴⁶ Op. cit.

¹⁴⁷ *Совместное заявление Президента Российской Федерации и Президента Республики Казахстан о сотрудничестве в области мирного использования атомной энергии*, 12 января 2006 г., Министерство иностранных дел Российской Федерации, http://www.mid.ru/ru/maps/kz/-/asset_publisher/44tjMzWwjAFr/content/id/414892, приступљено: 20/03/2021.

¹⁴⁸ "Economic cooperation", The Embassy of the Russian Federation to the Republic of Kazakhstan, op. cit.

¹⁴⁹ Соков Кирилл, „Казахстан: во что инвестирует Россия”, *Ритм Евразии*, 28.10.2016, <https://www.ritimeurasia.org/news—2016-10-28—kazakhstan-vo-chto-investiruet-rossija-26524>, приступљено: 20/03/2021.

и Роснефт.¹⁵⁰ Иако би се, судећи по богатствима којима располаже, могло закључити да је реч о економски стабилној земљи, Казахстан то није. Неуспех у постизању стабилног економског раста има своје узроке у кретањима у светској економији, али и у унутрашњим приликама. Након девалвације валуте 2014, увођења пливајућег курса 2015, али и скока цене нафте на светском тржишту, Казахстан је ипак успео да оствари неку врсту економске стабилности.¹⁵¹

Процент руског становништва чини Казахстан земљом региона са највећом руском и русофонском популацијом (по попису из 2009. године 24% становништва чинили су Руси, док је руским језиком говорило 95% становништва) у ЦАР.¹⁵² Казашки средњи и виши слојеви по правилу и у кућама говоре руски и прихватају руску културу као своју. Руско становништво, које је шездесетих година чинило више од 40 одсто популације земље, и даље је компактно настањено у северним и источним рејонима Казахстана који се наслањају на Русију, а у значајној мери је заступљено и у централном Казахстану, као и у већим градовима у другим његовим областима.¹⁵³

Упућеност Казаха на Русију, руски језик и руску културу неретко је толика да се и поистовећују са земљом чију цивилизацију доживљавају као своју. Многи од њих Русију и не доживљавају као истинско иностранство, односно ментално настављају да живе у оквиру нестале федерације.

Осећање припадности руском цивилизацијском кругу, али и страх да би таква осећања великог дела Казаха, као и постојање значајне руске мањине, могли да угрозе суверенитет земље – битно су утицали и утичу на политику коју води Астана.¹⁵⁴ Председник Казахстана, Нурсултан Назарбајев, који је на овој позицији од проглашења независности 1990. године, одувек је настојао да са Москвом развија не само блиске него и савезничке односе. Таквом опредељењу у великој мери допринела је и свест да без обзира на моћ Америке и дефанзивни положај у коме се

¹⁵⁰ Op. cit.

¹⁵¹ Op. cit., *Central Asia: Kazakhstan*, CIA.

¹⁵² "Russians in Kazakhstan", *Facts and details*, http://factsanddetails.com/central-asia/Kazakhstan/sub8_4b/entry-4644.html, приступљено: 20/03/2021.

¹⁵³ Op. cit.

¹⁵⁴ Астана је главни град Казахстана од 1998. године, а до тада је била Алма-Ата.

нашла Русија, у ситуацији у којој би се ствари лоше развијале у првом реду уколико би дошло до ширења милитантног исламизма, једино би Москва реално могла да помогне. С друге стране, Назарбајев је свестан чињенице да би, у случају угрожености својих виталних интереса, Русија увек могла да активира руско питање и да на тај начин угрози његов лични положај. Из свих тих разлога, Казахстан доследно прати спољнополитичке иницијативе Москве на простору Заједнице Независних Држава (ЗНД) генерално, а посебно у Централној Азији.¹⁵⁵

Када је реч о односима са Кином, они се развијају још од стицања независности Казахстана, али су прави замах добили онда када је Кина почела да бележи изузетно висок економски раст који је наметнуо потребу за инвестирањем у иностранству. Због стратешког положаја и рудног богатства регион Централне Азије у целини, али и Казахстан као водећа земља, један су од кинеских првих избора.

Не нарушавајући своје односе са Русијом, Кина своје везе са Казахстаном заснива искључиво на економији. Током 2006. године Кинеска развојна банка и Казахстански фонд за одрживи развој основали су заједнички фонд обима пет милијарди долара ради улагања у инфраструктурне пројекте.¹⁵⁶ Један од метода којима се Кина приближила Казахстану јесте то што је током економске кризе 2008. године отписала 85 одсто дуговања казахстанских банака. Након тога наставила је са трендом давања повољних кредита, тако да је Казахстан током 2009. године добио кредитне линије у износу од око 15 милијарди долара од Кинеске развојне банке.¹⁵⁷ Таква финансијска помоћ је односе Казахстана и Кине подигла на још виши ниво. По доступним подацима, Кина је 2011. чак престигла и Светску банку по вредности одобрених кредита Казахстану.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Русија је заинтересована за јачање своје „меке моћи“ користећи је у својству „интеграционог ресурса“. Видети: Младеновић Мирослав, Пономарева Јелена, „Мека моћ“ Русије – као услов успеха евроазијске интеграције, *Српска политичка мисао*, бр. 1/2016 год. 23. vol. 51, Институт за политичке студије, Београд, стр. 23.

¹⁵⁶ Оп. cit., стр. 13.

¹⁵⁷ Оп. cit.

¹⁵⁸ Bohnenberger-Rich Simone, *China and Kazakhstan: Economic Hierarchy, Dependency and Political Power?*, Doctoralthesis, Department of International Relations of the London School of Economics, London, March 2015, http://etheses.lse.ac.uk/3126/1/Bohnenberger-Rich_Kazakhstan_and_China.pdf, приступљено: 20/03/2021.

Процењује се да је Казахстан „повукао“ значајан обим кинеских директних страних инвестиција у износу од око 30 милијарди долара у нафтном, рударском, транспортном и пољопривредном сектору. Такав обим инвестиција осигурао значајно повећање билатералне трговине и сарадње. Будући да влада Казахстана настоји да што више диверзификује своју економију и да побољша повезаност са међународним тржиштима као највећа земља на свету која нема излаз на море, разумљива је и заинтересованост ове земље да се што више укључи у пројекте иницијативе „Појас и пут“.

Није изненађујуће да су енергетски и рудни потенцијали Казахстана изазвали велико интересовање Кине, тако да су кинеска улагања у области енергетике пропорционална том интересовању. Током децембра 2005. године између Казахстана и Кине отворен је нафтовод Атасу-Алашанкоу, а прве количине нафте стигле су у Кину маја 2006. године чиме је свечано започета директна испорука овог енергента Кини.¹⁵⁹ Из овог нафтовода Кина задовољава 15 одсто својих потреба за сировом нафтом.

После Самита ШОС-а, одржаног у Бишкеку 2007. године, кинески председник Ху Ђинтао посетио је Казахстан и том приликом закључен је споразум за другу фазу казахстанско-кинеског нафтовода, како би се Кина повезала са Каспијским морем.¹⁶⁰ Том приликом, најављено је да ће обе земље инвестирати у изградњу гасовода за транспорт гаса из Туркменистана у Кину преко Казахстана.

По неким проценама, оваквим улагањима Кина је успела да 2011. године преузме примат који је Русија имала у енергетском сектору Казахстана.¹⁶¹

¹⁵⁹ Дужина овог нафтовода је 2.798 км, а капацитет 10 милиона тона годишње. Видети и: Tang Donald, *China's Investment in Central Asian Republics*, <https://community.apan.org/wg/tradoc-g2/fmso/m/fmso-monographs/194970/download>, приступљено: 20/03/2021, стр. 30.

¹⁶⁰ *Kazakhstan-China Crude Oil Pipeline*, Hydrocarbons-Technology, <https://www.hydrocarbons-technology.com/projects/kazakhstan-china-crude-oil-pipeline/>, приступљено: 20/03/2021.

¹⁶¹ Koch Natalie, "Kazakhstan's changing geopolitics: The resource economy and popular attitudes about China's growing regional influence", *Eurasian Geography and Economics*, Vol. 54 No. 1, February 2013, pp. 110-133, DOI: 10.1080/15387216.2013.778542, приступљено: 23/03/2021.

Значајно питање у односима Кине и Казахстана представљају и граничне линије. Наиме, са распадом СССР-а административне границе бивше државе прихваћене су као државне границе нових држава. Овом решењу се прибегло ради избегавања испољавања могућих иредентистичких захтева с обзиром на структуру становништва у пограничним пределима.¹⁶² Тако је у заједничком комуникеу Кине и Казахстана, од 28. фебруара 1992. године, дата позитивна оцена последњим преговорима о разграничењу вођеним између Кине и тадашњег СССР-а. Две стране су се сагласиле да ће наставити да воде преговоре на равноправним основама, поштујући принципе међународног права, обостране интересе и настојећи да дођу до обострано прихватљивог решења.¹⁶³ Преговори су били успешни будући да је први споразум о кинеско-казахстанској граници потписан 26. априла 1994. године.¹⁶⁴ Овим споразумом решено је питање 1.700 км дуге границе, док је преосталих спорних 11 км, у планинском пределу на тромеђи Кине, Казахстана и Киргистана, регулисано пратећим протоколом из 1994. године. На темељу потписаних споразума, у периоду 1996–2001. извршена је демаркација целе границе због које су Кина и СССР биле једно време у оружаном сукобу.¹⁶⁵

Будући да је у интересу Кине одржавање стабилности на свим границама, све њене акције усмерене су ка јачању економских и дипломатских веза са три непосредна суседа у региону ЦА. То је нарочито видљиво на примеру потписивања споразума „пет нација“ (*The Five-Nation Agreement*) на чијим је основама касније створена Шангајска организација за сарадњу.¹⁶⁶

¹⁶² По неким проценама, у региону Синђанга живи 1 600 000 Казаха.

¹⁶³ *China and Kazakhstan*, CCTV, <http://www.cctv.com/lm/1039/20/3.html>, 20/03/2021.

¹⁶⁴ The Agreement between the Republic of Kazakhstan and the People's Republic of China on the Kazakh-Chinese State border, April 26th, 1994, <http://mfa.gov.kz/en/content-view/delimitatsiya-i-demarkatsiya-gosudarstvennoj-granitsy>, приступљено: 20/03/2021. Додатни споразуми су потписани 1997. и 1998. године (The Additional Agreement between the Republic of Kazakhstan and the People's Republic of China on the Kazakh-Chinese State border, September 24th, 1997; The Additional Agreement between the Republic of Kazakhstan and the People's Republic of China on the Kazakh-Chinese State border, July 4th, 1998)

¹⁶⁵ Op. cit.

¹⁶⁶ Споразум пет нација односи се на медијацију Русије коју су Кина, Киргистан, Казахстан и Таџикистан прихватили одмах по распаду СССР-а, а у вези са могућношћу

Узбекистан

Површина Узбекистана је 447.400 км², укупна дужина границе је 6.893 км, а граничи се са пет земаља: Авганистаном (144 км), Казахстаном (2.330 км), Киргистаном (1.314 км), Таџикистаном (1.312 км) и Туркменистаном (1.793 км).¹⁶⁷ На територији Узбекистана живи 29.748.859 становника, претежно Узбека. По подацима ЦИА, Узбекистанаца има 80%, Руса 5,5%, Таџика 5%, Казаха 3%, Каракалпака 2,5%, Татара 1,5% и осталих 2,5%.¹⁶⁸

Говорећи о природним богатствима Узбекистана, треба поменути значајне резерве природног гаса по којима заузима 20. место на свету, а сем тога се истиче и по производњи памука и природног ђубрива. Ипак, економија Узбекистана се и даље развија и неопходно је спровођење реформи како би се постигао стабилан економски раст земље.

За разлику од Казаха, номадског народа без империјалне традиције, Узбеци су у региону вековима важали за „владајући народ“. Њихове династије биле су на челу емирата који су доминирали јужним делом Централне Азије.¹⁶⁹ С обзиром на седелачки начин живота већине становника данашњег Узбекистана, и постојање развијених градских средишта, тамо је и култура била на највишем степену развоја у читавом региону. Стога је и русификација имала много мањи домет. И у доба СССР-а чак и урбани Узбеци најчешће су у кућама говорили матерњим језиком и били много оданији националној традицији него Казаси или Киргизи. Инспирисани свешћу о сопственом историјском значају, власти

трансформисања административних у државне границе. Заједничко опредељење ових држава, испрва називаних 4+1, било је јачање међусобног поверења и смањење наоружања што је и озваничено потписивањем Шангајског споразума 1996. године (The Shanghai Agreement on confidence building in the military field in the border area). Видети: *Declaration on the Establishment of the Shanghai Cooperation Organization*, eng.sectsc.org/load/193054, приступљено: 20/03/2021.

¹⁶⁷ Central Asia: Uzbekistan, CIA, The World Fact Book, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html>, приступљено: 20/03/2021.

¹⁶⁸ Ibidem

¹⁶⁹ Yelena Zabortseva Nikolayevna, "From the "forgotten region" to the "great game" region: On the development of geopolitics in Central Asia", *Journal of Eurasian Studies*, 3 (2012), pp. 168-176, https://ac.els-cdn.com/S1879366512000085/1-s2.0-S1879366512000085-main.pdf?_tid=8010dbfd-d5fe-4b5e-8c71-60a6ca73f1f3&acdnat=1526280834_49898aa297299886b9d5b65c7c5130d8, приступљено: 20/03/2021.

Узбекистана су још и пре него што се СССР распао започеле да воде релативно самосталну политику. Тим пре је администрација Ислама Каримова после проглашења независности покушала да отргне земљу од руског утицаја (како би руски културни утицај био умањен, чак је и ћирилица замењена латиницом), па чак и да заузме лидерску позицију међу државама ЦАР. Иако је постојала намера да одржи односе са Русијом на коректном нивоу, Узбекистан је углавном био незаинтересован за руске политичке, војне и економске иницијативе на постсовјетском простору, а 1999. године је иступио из Договора о колективној безбедности.¹⁷⁰ Убрзо затим је, заједно са Грузијом, Украјином, Азербејџаном и Молдавијом, створио Организацију за демократију и економски развој (ГУУАМ),¹⁷¹ која је, ако не и формално онда свакако суштински, имала за циљ умањивање руског утицаја на простору бившег СССР-а.

У том периоду примарни циљ Узбекистана био је развијање блиских односа са САД. Прилика се указала када су САД започеле војну интервенцију у Авганистану, а Узбекистан им дозволио да на његовој територији отворе ваздухопловну базу (2001. године).¹⁷² На релацији

¹⁷⁰ Оснивачки акт Договора о колективној безбедности донет је 15. маја 1992. године. Међународно правну димензију добија 1. новембра 1995. године када је регистрован у Секретаријату ОУН. Своју завршну форму и садашњи назив Организација за колективну безбедност и сарадњу има од 18. септембра 2003. године. Организација за колективну безбедност и сарадњу добила је и статус посматрача у Генералној скупштини ОУН 2. децембра 2004. године. Седиште ОДКБ-а је у Москви. Чланице ОДКБ-а су: Русија, Белорусија, Казахстан, Јерменија, Киргистан и Таџикистан. Поред чланица савеза ту су и земље посматрачи – Србија (од 2013) и Авганистан (такође од 2013). Потенцијални кандидати за чланице савеза са којима се воде преговори су: Египат, Индија и Иран. У плану је и сарадња са ШОС-ом, а постоји могућност и да се ове две организације споје у једну. Видети: „Договор о колективној безбедности“ от 15 мая 1992 года, http://www.odkb-csto.org/documents/detail.php?ELEMENT_ID=126, приступљено: 25/03/2021; „Устав Организацији договора о колективној безбедности“ от 7 октября 2002 года, http://www.odkb-csto.org/documents/detail.php?ELEMENT_ID=124, приступљено: 25/03/2021; Организация Объединенных Наций Свидетельство о регистрации № 41878, http://www.odkb-csto.org/documents/detail.php?ELEMENT_ID=128, приступљено: 25/03/2021.

¹⁷¹ Организација за демократију и економски развој створена је 7. јула 2001. године у Јалти. Видети: <https://guam-organization.org/en/about-the-organization-for-democracy-and-economic-development-guam/>, приступљено: 25/03/2021.

¹⁷² ASIA: U.S. Military Bases in Central Asia, Council on Foreign Relations (CFR), <https://www.cfr.org/backgrounder/asia-us-military-bases-central-asia>, приступљено: 25/03/2021.

Вашингтон–Ташкент–Москва ствари су се радикално промениле пошто је узбекистанска власт угушила побуну која је избила у мају 2005. године.¹⁷³ Како су се САД нашле у групи земаља које су осудиле прекомерну употребу силе и кршење људских права, Влада Узбекистана им се обратила са захтевом да у наредних шест месеци затворе своју базу „Карши-Ханабад“.¹⁷⁴ Под таквим околностима, суочен са притиском од стране Запада и претњом да се унутрашња криза продуби, Узбекистан усмерава фокус ка јачању односа са Русијом. Један од предузетих корака било је напуштање ГУУАМ-а, који је тиме изгубио једно У (сада је ГУАМ) и приступање Организацији договора о колективној безбедности.¹⁷⁵ Ислам Каримов је овакав потез окарактерисао логичним, будући да је Узбекистан раније, у јануару 2006. године, приступио Евроазијској економској заједници,¹⁷⁶ те да не жели да „остане на пола пута“ с обзиром на то да су „ЕЕЗ и ОДКБ међусобно повезане организације“.¹⁷⁷

Упоредо са овим корацима, Узбекистан постаје много активнији члан ШОС-а, за разлику од претходног периода у којем је важио за релативно резервисаног члана.

Међутим, због уверења да је по војној и демографској моћи лидер региона ЦА, не узимајући у обзир чињеницу да Казахстан располаже далеко већом економском моћи, Узбекистан тежи да обезбеди независну и несврстану позицију. Из тог разлога често мења и свој став о чланству у ОДКБ, те је тако, 2012. године, донео одлуку о иступању из ове организације.¹⁷⁸ Познаваоци тврде да је оваква одлука одговор на

¹⁷³ Beehner Lionel, “Severing of U.S.-Uzbek Ties Over Counterterrorism”, Council on Foreign Relations, September 30, 2005, <https://www.cfr.org/backgrounder/severing-us-uzbek-ties-over-counterterrorism>, 25/03/2021.

¹⁷⁴ Walsh Nick Paton, “Uzbekistan kicks US out of military base”, *The Guardian*, Mon 1 Aug 2005, <https://www.theguardian.com/world/2005/aug/01/usa.nickpatonwalsh>, приступљено: 25/03/2021.

¹⁷⁵ До приступања је дошло на самиту Организације, одржаном у Минску 23. јуна 2006. године. Видети: Socor Vladimir, “Uzbekistan accedes to Collective Security Treaty Organization”, *Eurasia Daily Monitor*, Volume 3, Issue 124, <https://jamestown.org/program/uzbekistan-accedes-to-collective-security-treaty-organization/>, приступљено: 25/03/2021.

¹⁷⁶ О Евроазијској економској заједници више у наставку.

¹⁷⁷ Ibidem

¹⁷⁸ Margianna Zargada, “Uzbekistan’s controversial and challenging withdrawal from the CSTO”, *Foreign Policy, Defence & Security*, Vol. 2, January 2013, Institute of International

руски предлог да се једногласно усвајају одлуке о распоређивању војних снага у треће државе, али и на притисак да се оснују Заједничке снаге за брзо дејство које би деловале у државама чланицама у случајевима унутрашњих претњи њиховој стабилности.¹⁷⁹ Претпоставка је да овакви предлози узрокују бојазан да би војне снаге ОДКБ могле нарушити суверенитет земље, због чега одбија и могућност присуства страних трупа на својој територији. С друге стране, ниједног тренутка власти у Узбекистану не губе из вида чињеницу да им је, због близине Авганистана, подршка Русије неопходна.

Односи Узбекистана и Русије засновани су на Уговору о руско-узбекистанском стратешком партнерству који су, 16. јуна 2004. године, потписали председници Каримов и Путин, а чији је пратећи документ био економски споразум закључен на 35 година и вредан милијарду долара, о заједничким улагањима у узбекистанска налазишта природног гаса. Тим уговором „Лукоил“ је добио приступ налазиштима гаса на југу земље уз удео од 90 одсто, док је преосталих 10 задржао „Узбекнефтгас“. По проценама, очекује се да производња гаса на годишњем нивоу достигне 11 милијарди кубних метара. Оваквим поступком Русија је успела да заокружи своје виталне интересе у тој, уз Казахстан, најбитнијој земљи ЦАР, у којој и даље живи велика руска мањина (око милион Руса, тј. пет одсто становника земље, односно око 15 одсто русофонске популације) и уведе је у свој „клуб“.

Иако је узбекистанска влада пристала на овај аранжман, у јавности је присутно незадовољство због таквог договора и поред тога што је реч о значајним инвестицијама. Главни разлог за незадовољство је препуштање стратешки битних налазишта и довођење домаће компаније у неповољан положај.

Међутим, без обзира на присутно незадовољство, чињеница је да је обим трговинске размене у сталном успону. Од 1,6 милијарди долара колико је износио у 2001. години, у 2020. години је достигао шест милијарди. Пројектован обим, по изјавама руских званичника, за

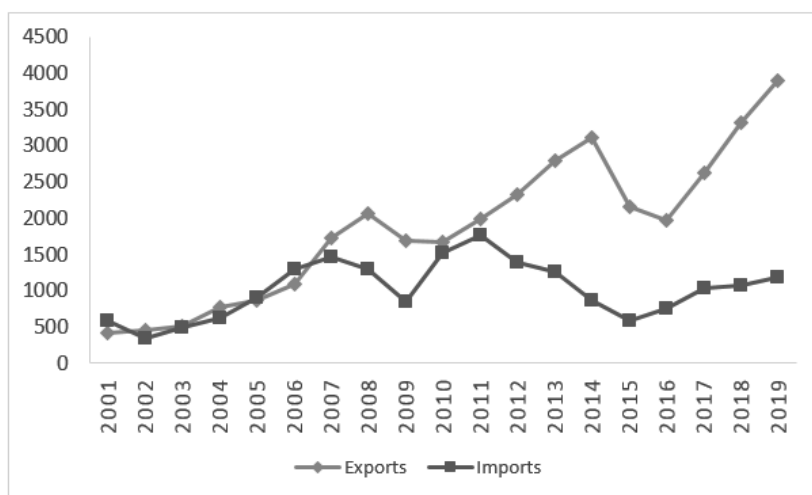
Relations (IIR) Center of Russia, Eurasia & Southeastern Europe (CERESE), pp. 7-11, http://www.academia.edu/4058733/Uzbekistan_s_challenging_withdrawal_from_the_CSTO, приступљено: 25/03/2021.

¹⁷⁹ Оп. cit., стр. 7.

средњорочни период је десет милијарди долара.¹⁸⁰ Подаци говоре и да је у Узбекистану присутно око 900 руских предузећа, док у Руској Федерацији ради око 600 узбекистанских. Један од најзначајних инвестиционих пројеката било је улагање у Кандим, постројење за прераду гаса, али су подједнако значајни и договори о заједничким улагањима у индустрији пољопривредних машина и производњи камиона.¹⁸¹

Историјске везе са Русијом свакако доприносе чврстом опредељењу Узбекистана да одржава снажан дијалог са Москвом. У децембру 2020. године Узбекистан је добио статус посматрача у економском блоку под вођством Русије, Евроазијској економској унији (ЕАЕУ), што је резултирало низом промена ради ближег усклађивања са прописима ЕАЕУ.¹⁸²

Графикон бр. 6: Трговинска размена између Русије и Узбекистана у периоду 2001-2019. године

Извор: *Eurasian Research Institute*, преузето са: <https://www.eurasian-research.org/publication/analysis-of-bilateral-trade-between-russia-and-uzbekistan/>, приступљено: 05/05/2021.

¹⁸⁰ "Analysis of Bilateral Trade between Russia and Uzbekistan", Eurasian Research Institute, <https://www.eurasian-research.org/publication/analysis-of-bilateral-trade-between-russia-and-uzbekistan/>, приступљено: 05/05/2021.

¹⁸¹ Op. cit.

¹⁸² Sirajiddinov Nishanbay, Khaknazar Umida, Parpiev Ziyodullo, "Uzbekistan's Accession To The Eurasian Economic Union: Advantages and Risks", <https://www.cipe.org/resources>

Нема сумње да је овакав квалитет економских односа резултат одлуке из 2014. године којом је Русија Узбекистану отписала дуг од 890 милиона долара (тај дуг није био сервисан још од 1998. године), као део договора о продубљивању економских односа између две земље.¹⁸³

Односи Узбекистана и Кине су у успону од почетка 2000-их, односно од времена када Кина почиње да испољава растући интерес за регион ЦА. У првом реду, разговарало се о унапређењу стабилности и очувању мира у региону. С тим у вези потписан је и споразум између две земље којим су регулисана питања безбедности.¹⁸⁴

Када је реч о кинеској мекој моћи, главна полуга њеног јачања је присуство Конфучијевог института у Узбекистану од 2005. године.¹⁸⁵ У сфери економије, кинеске инвестиције су углавном пласиране у енергетском и транспортном сектору што и одговара циљевима иницијативе *Појас и пут*.

Прва улагања била су у секторима експлоатације нафте, гаса и уранијума, и од 2002. године до данас овај сектор није изгубио на значају, а укупне инвестиције износе преко 20 милијарди долара.¹⁸⁶ Тако су изграђена чак три гасовода укупног капацитета од 10 милијарди кубних метара гаса годишње. Значајна су и улагања у инфраструктурну мрежу. Један од примера је железничка пруга Пап-Ангрен, укупне дужине 123 км и вредности пројекта 1,9 милијарди долара, делом финансираног од кинеске Ексим банке.¹⁸⁷

Један од значајнијих споразума био је онај постигнут у области хидроенергетике вредности од 2,6 милијарди долара, док је кинеска

/uzbekistans-accession-to-the-eurasian-economic-union-advantages-and-risks/, приступљено: 05/05/2021.

¹⁸³ "Russia writes off \$890 million debt to Uzbekistan", *Associated Press*, 10 December 2014, <http://www.dailymail.co.uk/wires/ap/article-2868786/Russia-writes-860-million-debt-Uzbekistan.html>, приступљено: 05/01/2021.

¹⁸⁴ Ögütcü Nur Özge, "China's Increasing Interest in Uzbekistan", Center For Eurasian Studies (AVİM), Analysis No. 2017/10. February 2117, <http://avim.org.tr/en/Pdf/Analiz/315>, приступљено: 05/01/2021.

¹⁸⁵ Op. cit.

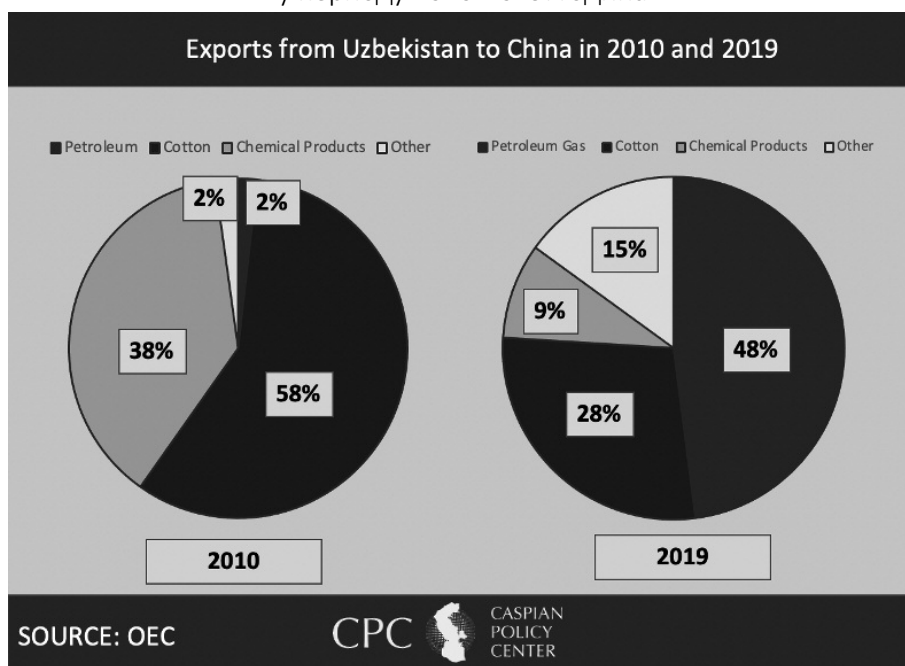
¹⁸⁶ Op. cit.

¹⁸⁷ "Uzbek President in China to Sign \$20 Billion in Agreements, Talk Security", *Radio Free Europe*, May 10, 2017, <https://www.rferl.org/a/uzbekistan-president-china-visit/28480763.html>, приступљено: 05/01/2021.

влада дала сагласност и за додатни инвестициони план од 878 милиона долара, од чега 489 милиона или 55 одсто директних инвестиција, а 44,3 одсто кредита.¹⁸⁸

Оваква улагања су довела до тога да Кина 2015. године одузме Русији статус најзначајнијег спољнотрговинског партнера Узбекистана, са обимом од 3,25 милијарди долара наспрам руских 2,7 милијарди долара.¹⁸⁹

Графикон бр. 7: Извоз из Узбекистана у Кину
у периоду 2010-2019. година

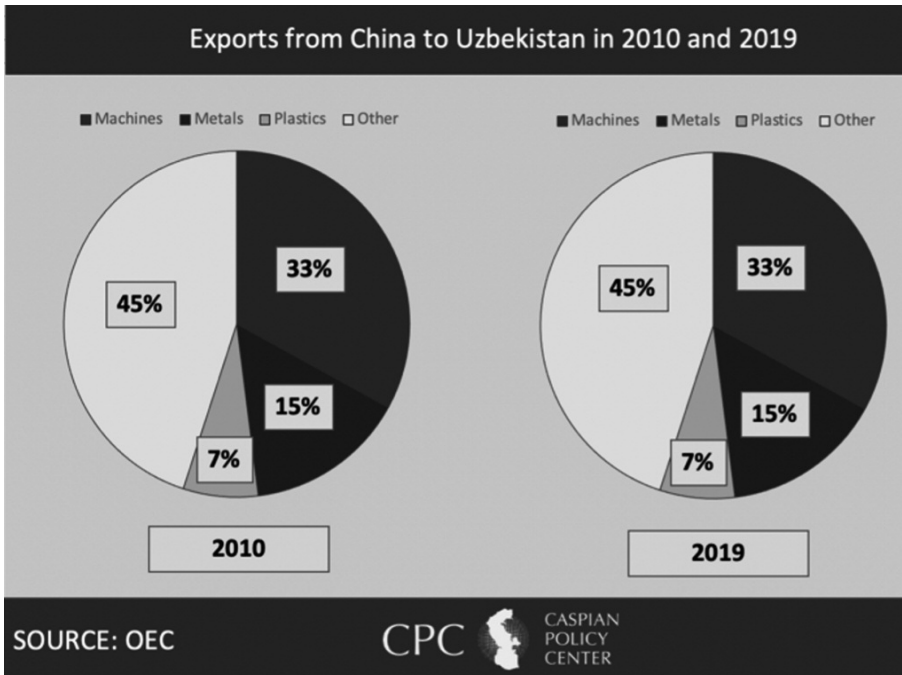

Извор: Caspian Policy Centar, преузето са: <https://www.caspianpolicy.org/uzbekistan-a-new-linchpin-in-chinas-central-asia-policy/>, приступљено: 05/05/2021.

¹⁸⁸ "Uzbekistan and China discussed the opportunities for partnership in the sphere of energy", Hydropower, Caspian and Central Asia, 8 September 2017, <https://www.hydropowercongress.com/en/news/uzbekistan-china-discussed-opportunities-partnership-sphere-energy/>, приступљено: 05/01/2021.

¹⁸⁹ Ögütçü Nur Özge, "China's Increasing Interest in Uzbekistan", op. cit.

Графикон бр. 8: Извоз из Кине у Узбекистан
у периоду 2010-2019. године

Извор: Caspian Policy Center, преузето са: <https://www.caspianpolicy.org/uzbekistan-a-new-linchpin-in-chinas-central-asia-policy/>, приступљено: 05/05/2021.

Учвршћивању добрих економских односа Узбекистана и Кине посебно је допринео сет економских реформи које је, по ступању на дужност, председник Шафкат Мирзијојев (*Shavkat Mirziyoyev*) најпре најавио, а потом и спровео.¹⁹⁰ О успешности ових реформи сведочи и титула „земље године 2018“ коју је Узбекистану „доделио“ угледни лист „Економист“ (*Economist*).

Реформе које је Мирзијојев спровео дале су снажан подстицај за привлачење страних инвестиција, у првом реду кинеских, као и инфраструктурних пројеката у оквиру БРИ. Један од таквих пројеката је омогућен потписивањем споразума Кинеске националне корпорација

¹⁹⁰ Shulz Dante, “Measuring Uzbekistan’s Market Reforms”, November 23, 2020, Caspian Policy Center, <https://www.caspianpolicy.org/measuring-uzbekistans-market-reforms/>, приступљено: 05/01/2021.

за развој нафтне индустрије са Узбекнефтегазом у складу са којим ће кинеска компанија која реализује и пројекте из иницијативе Појаса и пута спровести предистраживања за пет инвестиционих улагања у регионима Устјурт, Бухара-Хива и Фергана. Истраживања су била успешна, будући да су откривена три налазишта гаса (Денгизкул, Кхојадавлат и Схарки Алат) у Бухари.

Непостојање граничних спорова и политичких несугласица дају основе за претпоставку да ће се односи између две земље и даље кретати узлазном путањом, као и да ће Кина бити спремна да инвестира у ревитализацију пружног правца који креће од Фергане, иде преко Киргистана и сеже до кинеског Синђанга. Дугорочни циљ је повезивање Узбекистана са јужним лукама Гвадар у Пакистану или Чабахар у Ирану, што подразумева кретање преко железничког коридора у Авганистану. С обзиром на више него нестабилне прилике у тој земљи, готово да је извесно да ће крајњи циљ бити Гвадар.

Туркменистан

Туркменистан заузима територију од 488.100 км², дужина укупне границе је 4.158 км. Граничи се са Авганистаном (804 км), Ираном (1.148 км), Казахстаном (413 км) и Узбекистаном (1.793 км).¹⁹¹ Популација Туркменистана броји 5.351.277 становника, од чега претежно туркменског порекла 85%, Узбека 5%, Руса 4% и осталих 6%.

Природна богатства Туркменистана су петролеј, природни гас и со. С обзиром на чињеницу да је велика површина земље под пустињом, пољопривреда је добро развијена и највише се производе памук, који се претежно извози, и пшеница, која је за унутрашњу употребу. Резерве природног гаса праве базу, извор су енергетске стабилности и значајан фактор обезбеђивања стабилног прилива од извоза. Међутим, то је могуће само када је кретање цене природног гаса на светском тржишту стабилно, сваки поремећај се одражава на економију Туркменистана чији су главни проблеми изолационистичка политика и корупција.

¹⁹¹ Central Asia: Turkmenistan, CIA, The World Fact Book, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html>, приступљено: 05/01/2021.

Печат политичкој слици Туркменистана дао је Сапармурат Нијазов, чија је владавина по свим параметрима била толико централизована да би се, без претеривања, могла окарактерисати као диктаторска.

Сапармурат Нијазов је, по распаду СССР-а, „прогурао“ усвајање Устава који му је омогућио концентрацију власти, а након самопроглашења за Туркменбашу (вођу Туркмена) и грађење каријере доживотног председника који је настојао да своју „величину“ пројектује и на међународну политику земље.¹⁹² Донекле угледајући се на Тита, настојао је да води политику невезивања ни за једну силу. У томе је успевао највише захваљујући огромном гасном и нафтном богатству ове слабо насељене земље. У жељи да доследно спроводи политику неутралности, Туркменистан није приступио ниједној регионалној организацији, изузев Заједници независних држава (ЗНД).¹⁹³

У односима са Русијом, без обзира на чињеницу што целокупан извоз гаса иде преко мреже гасовода на њеној територији, није градио чвршће политичке везе и није постао члан ниједне проруске регионалне организације изузев ЗНД. Но, за разлику од Узбекистана био је и принципијелан. Није тежио ни успостављању савезничких односа са Вашингтоном. Међутим, ситуација је почела да се мења након што је започета „наранџаста“ фаза америчке политике на просторима бившег СССР-а. И док је Узбекистан, који је међу првима био на удару, отпочео приближавање Москви, лидер Туркменистана, у страху за своју власт, покушавао је да нађе излаз политиком која се кретала између покушаја да „купи“ америчко поверење и одласка у изолационизам. Последица тога је напуштање ЗНД,¹⁹⁴ дистанцирање

¹⁹² „Конституција Туркменистана“, Меджлис Туркменистана (Парламент), <http://www.parliament.am/library/sahmanadrutyunner/turqmenistan.pdf>, 25/03/2021.

¹⁹³ Заједница независних држава (Содружество Независимых Государств – СНГ) основана је 8.12.1991. године од стране Белорусије, Украјине и Руске Федерације. Две недеље касније приступиле су и Република Азербејџан, Република Јерменија, Република Казахстан, Киргистан, Молдавија, Таџикистан, Туркменистан и Узбекистан, а 1993. приступила је и Грузија. ЗНД је створена као организација која бившим совјетским републикама омогућава сарадњу у различитим областима спољне и унутрашње политике. Видети: „О Содружестве Независимых Государств“, Исполком СНГ, <http://cis.minsk.by/page.php?id=174>, приступљено: 25/03/2021.

¹⁹⁴ Туркменистан је иступио из сталног чланства 26. августа 2006. године, а након смрти Нијазова се враћа у чланство.

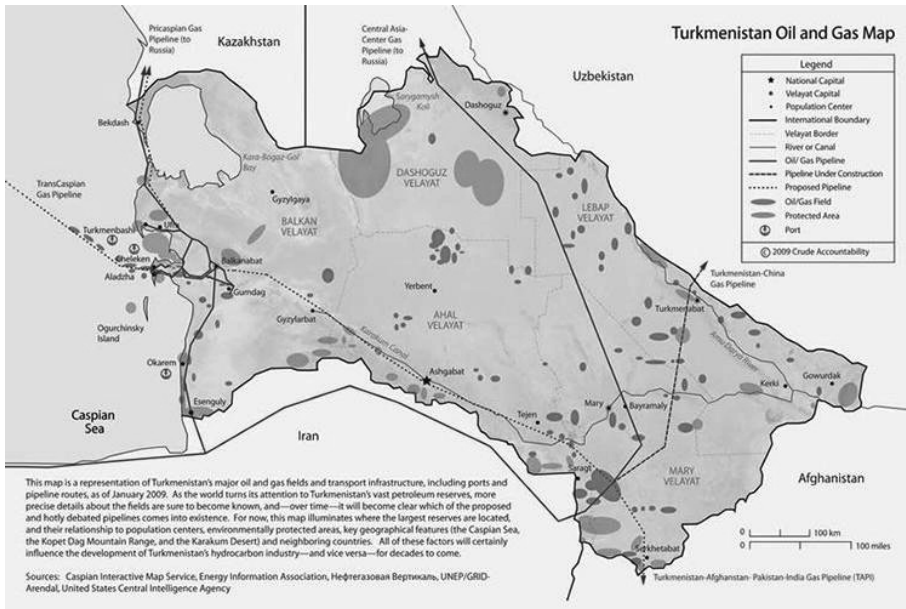
од држава региона и других регионалних и међународних организација. Такав став је резултат сталних страхова Нијазова да би спољни фактор могао да га сруши са власти, будући да се изнутра то није могло догодити због непостојања опозиције.

Изненадна смрт Сапамурата Нијазова, 21.12.2006. године, створила је прилику за развој земље и напуштање политике изолационизма. Након његове смрти, председник постаје Курбанкули Бердимухамедов, који започиње политику отварања, модернизације и умерене демократизације земље. Иако се држећи политике неутралности, Бердимухамедов почиње да се приближава Москви. Међутим, то није једина промена у спољној политици. У првој години мандата нови председник је посетио све значајне центре моћи – Њујорк, Брисел, Москву и Техеран, док су у Ашгабату његови гости били председници Турске, Русије и Кине. Представници Туркменистана почињу да присуствују, у својству посматрача, и састанцима регионалних организација. Очекивано, Туркменистан се враћа и у чланство ЗНД.

У односима према Русији долази до отварања енергетског сектора за руска улагања. Закључивањем стратешког гасног партнерства са Русијом, администрација новог председника договорила је са Москвом велика улагања у модернизацију постојећег система гасовода, чиме су дуготрајно обезбеђени руски интереси у тој земљи, најбогатијој гасом у региону.¹⁹⁵ Сем тога, у експлоатацији главних гасних налазишта највећи удео имају руске компаније, док се око 90 одсто туркменистанског гаса дистрибуира преко руског система гасовода, а 10 одсто преузима Иран.

¹⁹⁵ Overland Indra, Oslo/Tromsø, "Natural Gas and Russia–Turkmenistan Relations", Russian Analytical Digest 56/09, <http://www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/RAD-56-9-13.pdf>, приступљено: 20/03/2021.

Графикон бр. 9: Мапа налазишта нафте, гаса и гасовода у Туркменистану

Извор: *Eurasian Security*, преузето са: <http://www.eurasiansecurity.com/energy-geopolitics/turkmenistan-pipeline-completing-east-west/>, приступљено: 25/05/2021.

Туркменистан, ипак, показује жељу да смањи своју зависност од Русије повезивањем са Кином. Наиме, након прве посете новог председника Пекингу, почињу радови на изградњи 7.000 км дугог гасовода до Кине, преко Узбекистана и Казахстана. Овај гасовод је почео са радом децембра 2009. године, а Кина се обавезала да ће до 2011. куповати уговорених 30 милијарди кубних метара на годишњем нивоу.¹⁹⁶ Овиме је влада Туркменистана успешно проширила своје пројекте експлоатације и испоруке гаса и, у крајњој линији, остварила план да диверзификује своје путеве извоза гаса изван руске мреже гасовода. Испоруке гаса су расле на очекиваном нивоу, тако да је у 2016. години Кина из Туркменистана увозила природни гас у висини 77 одсто

¹⁹⁶ Pomfret Richard, "Turkmenistan's Relations with Russia", Russian Analytical Digest 71/10, <http://www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/RAD-71-10-13.pdf>, приступљено: 20/03/2021.

својих потреба за овим енергентом.¹⁹⁷ Исте године Русија и Иран обуставили су куповину гаса из Туркменистана, чиме је Кина постала једини купац.¹⁹⁸ По прорачунима Међународне агенције за енергетику, потребе Кине ће до 2022. године расти на годишњем нивоу по 8,7 одсто.¹⁹⁹ Полазећи од те чињенице, разумљиво је зашто су кинеске инвестиције у енергетском сектору земаља ЦА доминантне.

Киргистан

Киргистан се простире на територији од 199.951 км², дужина границе је 4.573 км, а земље са којима се граничи су Кина (1.063), Казахстан (1.212), Таџикистан (984) и Узбекистан (1.314). На овој територији живи 5.789.122 становника, од чега Киргиза 73,2%, Узбека 14,6%, Руса 5,8%, Дангана 1,1%, осталих 5,3% (укључујући Ујгуре, Таџике, Турке, Казахе, Татаре, Украјинце, Корејце, Немце).²⁰⁰

Када је реч о природним богатствима, Киргистан је земља огромних хидропотенцијала, богата златом и ретким металима.

Киргизи су народ сличне традиционалне културе као и Казаси. Трансформација њиховог друштва из номадског у седелачко одвијала се под влашћу Москве. Отуда су лако прихватили много тога из домена руске цивилизације. Велики део градског киригиског становништва, поготово на северу земље, и данас користи руски као основни језик.²⁰¹ Знање киргиског језика је – иако га многи Киргизи, као и Казаси који говоре руски, формално наводе као матерњи – често врло рудиментарно.

Ситуација је битно другачија на југу земље, где је руска популација малобројна, а осећа се велики утицај узбекистанске и таџикистанске културе. Без залиха курентних природних ресурса, као што су гас и нафта,

¹⁹⁷ Sands Gary, "China Striving to Boost Energy Imports from Turkmenistan", *Eurasianet*, Nov 24, 2017, <https://eurasianet.org/s/china-striving-to-boost-energy-imports-from-turkmenistan>, приступљено: 05/01/2021.

¹⁹⁸ Iran-Turkmenistan gas dispute "China's trump card", Mehr News Agency, <https://en.mehrnews.com/news/132118/Iran-Turkmenistan-gas-dispute-China-s-trump-card>, приступљено: 20/03/2021.

¹⁹⁹ Sands Gary, "China Striving to Boost Energy Imports from Turkmenistan", op. cit.

²⁰⁰ Central Asia: Kyrgyzstan, CIA, The World Fact Book, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html>, приступљено: 20/03/2021.

²⁰¹ Руски језик од 2001. године има статус службеног језика.

оптерећен транзиционим тешкоћама, а у сваком погледу упућен на Русију, Киргистан није ни покушавао да води балансирану спољну политику као Казахстан. Уосталом, Киргистан се не граничи са Русијом, и нема страхове од одвајања дела територије са руском популацијом тако да не постоји страх од превеликог утицаја Русије који би могао да угрози суверенитет земље који је, с друге стране, без руске подршке тешко одржив.

Сиромашна земља оптерећена бројним проблемима лако би постала плен држава које желе да загосподаре регионом. Уз страх од Вашингтона, у Киргизији је присутан страх и од Пекинга и Астане. Руски политички, војни и економски утицај, од распада СССР-а до данас, у континуитету преовлађује у Киргизији. Статус руске мањине је добар (иако Руса има око 5%, процењује се да је удео русофонске популације око 30%).²⁰² На име дуга према Русији руске компаније су преузеле контролу над стратешким секторима киргистанске привреде, укључујући и енергопривреду која има велике потенцијале. Ништа се није променило ни пошто је опозиција, која је имала упориште на југу, током локалне „револуције лала“ дошла на власт.²⁰³ Опозициони лидери, иако су неки од њих имали блиске везе са САД, по преузимању власти брзо су се преоријентисали на Русију. Најбоља илустрација тежње да се односи са Москвом негују, али истовремено и о жељи да се омогући потпуно укључивање руске мањине у политички живот земље, јесте чињеница што је у периоду од 2007 до 2009. године премијер Киргистана био Рус Игор Чудинов. Киргистан је веома посвећени члан свих регионалних организација иза којих стоји Русија, као и ШОС-а, где доследно следи руску политику.

Једину „савезничку“ спону, коју је имао са САД, Бикшек је одлучио да пресеке 2014. године.²⁰⁴ Наиме, у доба америчке интервенције против талибанских власти у Авганистану, а у договору са Москвом која је желела

²⁰² “Kyrgyzstan”, World Directory of Minorities and Indigenous Peoples, <http://minorityrights.org/country/kyrgyzstan/>, приступљено: 05/01/2021.

²⁰³ Olcott Brill Martha, “Kyrgyzstan’s ‘Tulip Revolution’”, March 28, 2005, The Carnegie Endowment for International Peace, <http://carnegieendowment.org/2005/03/28/kyrgyzstan-s-tulip-revolution-pub-16710>, приступљено: 05/01/2021.

²⁰⁴ Akhilesh Pillalamarri, “The United States Just Closed Its Last Base in Central Asia”, *The Diplomat*, June 10, 2014, <https://thediplomat.com/2014/06/the-united-states-just-closed-its-last-base-in-central-asia/>, приступљено: 05/01/2021.

да се по регион ЦА потенцијално опасан режим обори, Киргистан је допустио Вашингтону да на његовој територији отвори ваздухопловну базу („Манас“).²⁰⁵ Русија се у то време није противила привременом америчком војном присуству у Киргистану који је, за разлику од Узбекистана, уживао њено поверење. Ипак, ради баланса, недалеко од америчке базе успостављена је руска база.²⁰⁶ Међутим, откад је услед америчке политике ширења Северноатлантске алијансе на исток дошло до затезања односа са Русијом, њој успостављени војни баланс у Киргистану више није био по вољи, а и локално становништво и власти биле су револтиране бахатим понашањем америчког особља. Отуда, пошто се договорио са Москвом о материјалној компензацији услед губитака прихода на име америчког изнајмљивања базе, Бишкек је донео олуку да она буде затворена, односно да амерички војници у року од 180 дана морају да напусте Киргизију. Манас је, по одласку Американаца, а уз руску подршку, трансформисан у цивилни аеродром.²⁰⁷

Што се тиче националних опредељења Киргистана и спољно-политичке оријентације, у првом плану су безбедносна, енергетска, економска и политичка сарадња са Москвом. Сарадња са Русијом је од виталног значаја за опстанак владе, с обзиром на то да је Киргистан политички слаба држава без значајних енергетских ресурса. Из истог разлога, ова земља велику пажњу такође поклања сарадњи у оквиру ОДКБ, као и регионалној евроазијској политичко-економској организацији ШОС.

Током 2014. године руска компанија „Росњефт“ купила је две киргиске компаније које се баве дистрибуцијом горива. Тако је „Росњефт“ стекао 50 одсто удела у *Бишкекская Ниефтианаиа Компанииа* и исто толико у *ИНТЕК-у*. Такође, потписан је и меморандум

²⁰⁵ “Manas Air Base and the U.S.Military in Kyrgyzstan”, Kyrgyzstan – Government, Infrastructure, Economics in Kyrgyzstan, *Facts and Details*, http://factsanddetails.com/central-asia/Kyrgyzstan/sub8_5d/entry-4793.html, приступљено: 05/01/2021.

²⁰⁶ Русија је, током 2003. године, поново отворила своју ваздушну базу Кант која је, на 20 км од Бишкека, први пут отворена 1941. године. O’Flynn Kevin, “Russia opens air base to shore up Asia influence”, *The Guardian*, 24 Oct 2003, <https://www.theguardian.com/world/2003/oct/24/russia>, приступљено: 05/01/2021.

²⁰⁷ „Руси потискују Американце“, Васељенска ТВ, 22. септембра 2012, <http://www.vaseljenska.com/vesti/rusi-potiskuju-amerikance/>, приступљено: 05/01/2021.

којим је предвиђено да „Росњефт“ купи 51 одсто аеродрома Манас уз додатну инвестицију од милијарду долара.²⁰⁸

Са друге стране, Кина се труди да својим инвестицијама умањи киргистанску зависност од увоза руских енергената. Из тог разлога Кина је саградила 200 милиона долара вредну рафинерију на северу земље у Карабалти.²⁰⁹ Капацитет ове рафинерије је 600.000 тона, што одговара половини годишњих потреба Киргистана за овим енергентом, чиме се аутоматски значајно смањује зависност од Русије.²¹⁰ Међутим, с обзиром на поменуте инвестиције „Росњефта“, за сада и Русија и Кина имају једнаке позиције.

Таџикистан

Таџикистан се простире на површини од 144.100 км², има укупну дужину границе од 4.130 км и граничи се са Авганистаном (1.357 км), Кином (477 км), Киргистаном (984 км) и Узбекистаном (1.312 км). На територији Таџикистана живи 8.468.555 становника, од чега Таџика 84,3%, Узбека 13,8% и осталих 2% (укључујући Киргизе, Русе, Туркмене, Татаре и Арапе).²¹¹

Економија Таџикистана је неразвијена, земља је сиромашна и велики број становника је напушта у потрази за радним местима у иностранству.

Пошто је стекао независност, Таџикистан се нашао у вртлогу грађанског рата.²¹² Занимљиво је да у Авганистану живи знатно више Таџика него у матичној држави (за разлику од осталих народа Централне Азије, који спадају у турску групу, Таџици припадају иранској групи индоевропске породице народа). Отуда, чим је нестала гвоздена

²⁰⁸ Jarosiewicz Aleksandra, Lang Józef, “Russian investments in Kyrgyzstan”, The Centre for Eastern Studies (OSW), 26/02/2014, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2014-02-26/russian-investments-kyrgyzstan>, приступљено: 05/01/2021.

²⁰⁹ Влада Туркменистана, на жалост, не објављује значајне статистичке прегледе, тако да се као релевантни извори најчешће користе базе Међународног монетарног фонда (примедба аутора).

²¹⁰ Оп. cit.

²¹¹ Central Asia: Tajikistan, CIA, The World Fact Book, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/uz.html>, приступљено: 20/03/2021.

²¹² Грађански рат у Таџикистану је вођен од 1992–1997. године.

барерија, и два дела истог народа ступила у ближи контакт, Таџикистан је био захваћен пламеном који је већ деценијама беснео иза његове, 1.300 км дуге, границе са Авганистаном. Није се ту радило само о мешању авганистанских сународника, већ и о лошем примеру који је учинио да експлодирају нарасле страсти у вези са надметањем за власт, пошто је у нестабилном подручју нестала врховна власт Москве и ослабио њен капацитет да арбитража међу локалним клановима.

Русија, свесна какву би опасност представљало ширење сукоба по читавој Централној Азији, морала је војно да интервенише без обзира на све тешкоће у којима се нашао и губитак воље да води радикалну политику. Настојала је да политички и економски подржи локалне снаге које су биле секуларно, проруски настројене, а оружјем да заштити јужне границе Таџикистана, односно спречи мешање авганистанских милиција у тамошњи сукоб.²¹³ Постепено се ситуација у Таџикистану политички стабилизовала. Но, руске трупе, и то релативно бројне, и даље су распоређене дуж границе са Авганистаном. Шверц оружја, трговина људима и милитантни исламисти разлог су њиховог присуства. У интересу Русије, али и целог региона, односно држава чланица ОДКБ-а, је држање ризика на минимуму.

Руско присуство у Таџикистану није само војно. Између две земље постоје и значајне економске и културне везе. У Таџикистану, према неким проценама, има пола милиона русофонског становништва. Што се економских прилика тиче, руски капитал је присутан у перспективном електроенергетском сектору, укључујући и хидроенергетику, али и у другим, мање профитабилним областима, како би у Таџикистану колико-толико биле консолидоване привредне прилике. Од 2009. године у Таџикистану ради хидроелектрана у којој је удео Таџикистана је 25 одсто, док државни „Росатом“ има 60,13 одсто, а РАОУЕС, фирма са приватним капиталом, 14,87 одсто. У овој електрани се годишње произведе 2,7 милијарди kWh који тај пројекат чине најзначајнијим у овој области.

Русија је у 2016. години имала статус главног страног инвеститора са уложених више од 1,7 милијарди долара, од чега 50 одсто представљају директне инвестиције. „Гаспром“ је главни корисник гасних и нафтних

²¹³ Gleason Gregory, “Why Russia is in Tajikistan”, *Comparative Strategy*, January 2001, pp. 77-89, https://www.researchgate.net/publication/242258523_Why_Russia_is_in_Tajikistan, приступљено: 05/01/2021.

поља у Таџикистану и годишње инвестира 30 милиона долара. И поред напора да се обим економске размене повећа, он је већ годинама на нивоу од око милијарду долара што није било довољно да омогући Русији да задржи статус главног спољнотрговинског партнера Таџикистана.

Кина је, реализујући иницијативу *Појас и пут*, појачала и своја улагања у Таџикистан. Тако је у 2015. години уложила 273 милиона долара што одговара величини од 58 одсто укупних инвестиција у овој земљи. Већ у октобру 2016. године кинеска улагања су премашила милијарду долара и угрозила позицију Русије. Убрзо је Кина постала и „власник“ спољног дуга Таџикистана, а током 2017. године најавила и нову инвестицију у фабрику алуминијума вредности 1,6 милијарди долара.

Кинеска улагања у Таџикистану могу се објаснити и војно-политичким разлозима с обзиром на опасност која прети из Авганистана, не само Таџикистану већ и кинеском региону са значајним бројем муслиманског становништва. Иако Таџикистан има блиску сарадњу са Москвом и високо вреднује ОДКБ и ШОС, подржава кинеску интенцију да ојача и своје војно присуство. Наиме, намера Кине је да изгради своју базу на граници Таџикистана и Авганистана како би могла да обезбеди извршење антитерористичких операција уколико се за њима укаже потреба.²¹⁴

Политичке односе са Таџикистаном Кина је додатно учврстила закључивши стратешко партнерство 2017. године.²¹⁵ Таџикистан је за Кину посебно значајан због заједничке границе у дужини од 477 км у области провинције Синђанг. Специфичност ове границе се огледа у томе што на њој постоји само један гранични прелаз и то на надморској висини од 4 362 м. Због климатских услова, пут, који иде преко Памира и води ка Кашгару и Урумчију, на једној, или Душанбеу, на другој страни, отворен је само од маја до новембра и то искључиво на две недеље, од 15-ог у месецу. Стратешки значај чврсте сарадње две земље се темељи

²¹⁴ Kucera Joshua, "China Building Military Base on Afghan-Tajik Border", *Eurasianet*, January 7, 2018, <https://eurasianet.org/s/report-china-building-military-base-on-afghan-tajik-border>, приступљено: 10/01/2021. У контексту погоршања ситуације у Авганистану, ова одлука се показује као изузетно значајна (примедба аутора).

²¹⁵ "China-Tajikistan: Bilateral Investment and Trade Ties", *China Briefing*, <https://www.china-briefing.com/news/china-tajikistan-bilateral-investment-and-trade-ties/>, приступљено: 22/05/2021.

и на чињеници да су обе стране витално заинтересоване за онемогућавање дејства терористичких група у региону.

Од свих наведених изазова, највећи изазов, а истовремено и тест за развој будућих односа Русије и Кине, представља управо регион Централне Азије.

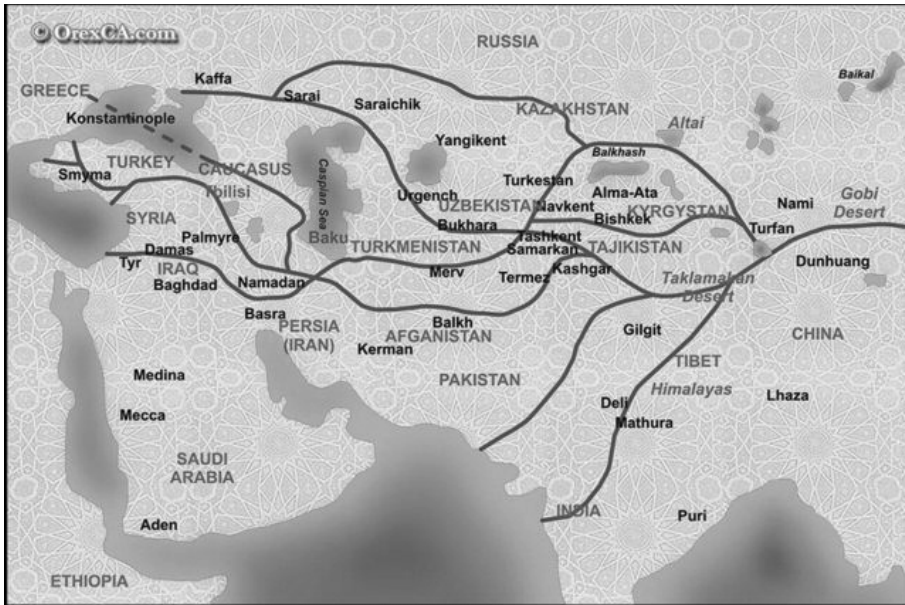
Графикон бр. 10: Кина као најважнији спољнотрговински партнер земаља региона Централне Азије

China's Role as Central Asia's Most Important Trading Partner						
Central Asia countries	Importing from China			Exporting to China		
	China's ranking as a trading partner	Trade volume (US\$ million)	Share in the country's total imports	China's ranking as a trading partner	Trade volume (US\$ million)	Share in the country's total exports
 Kazakhstan	2	6,537	17.0%	2	7,823	13.6%
 Kyrgyzstan	1	1,733	35.4%	6	81	4.1%
 Tajikistan	3	605	18.2%	5	55.4	5.0%
 Turkmenistan	3	431	14.3%	1	8,686	80.2%
 Uzbekistan	1	5,052	23.1%	3	1,768	12.3%

Извор: *China Briefing*, преузето са: <https://www.china-briefing.com/news/china-and-central-asia-bilateral-trade-relationships-and-future-outlook/>, приступљено: 22/05/2021.

Неспорно је да се ставови Русије и Кине поклапају у односу на бројна геополитичка питања, као што су ширење НАТО-а и јачање његовог утицаја, америчко присуство у региону и да, у том смислу, две земље успешно сарађују. Међутим, исто тако опажају се и извесне разлике које би ту сарадњу могле да отежају. Ради се подједнако о разликама геополитичке, регионалне и билатералне природе, разликама чији су заједнички именовани енергенти. У случају немогућности налажења баланса интереса Русије и Кине у овом региону, стратешко партнерство било би немогуће очувати.

Слика 2: Мрежа Пута свиле

Извор: http://www.orexca.com/silk_road.html

4. СТРАТЕШКО ПАРТНЕРСТВО НР КИНЕ И РФ: ДОМЕТИ, МОГУЋНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА

На основу потписаног Споразума о добросуседству, пријатељству и сарадњи, познатијег као Споразум о стратешком партнерству, сарадња Руске Федерације и Народне Републике Кине убрзано се развија у свим дефинисаним областима. Спровођењем тог споразума унапређују се билатерални односи две земље и стварају услови за подизање квалитета живота њиховог становништва. Сем тога, потврђује се подршка Руске Федерације територијалној целовитости Народне Републике Кине, без обзира на континуиране покушаје проблематизације питања Тајвана, Хонгконга, Макаа и Тибета. За Русију је влада у Пекингу једина легитимна влада коју она признаје на целој територији Кине, без обзира на чињеницу што, у неким деловима, постоје различити економски системи који уживају изванредан степен аутономије.²¹⁶

Економска и трговинска сарадња

Економска и трговинска сарадња важе за једну од најзначајних области сарадње, будући да њихова реализација доприноси напретку и развоју сваке земље. С друге стране, реч је о области у којој се договори најлакше могу постићи због увек присутног интереса и могућности за стицање вишеструких добити.

²¹⁶ Због постојања ових различитих система често се за Кину каже „једна земља, два система“. Ова синтагма је, у ствари, научни концепт који су осмислиле КП Кине и кинеска влада као метод за поновно уједињење Кине и решавање питања Тајвана, Хонгконга и Макаа. Основ овог концепта је такав да је, под премисом поновног националног уједињења, у копненом делу Кине социјалистичко уређење, док су на Тајвану, Хонгконгу и Макау задржани њихови оригинални капиталистички системи уз висок степен аутономије. Иначе је Кина суверенитет над Хонгконгом повратила 1997. године, над Макаоом 1999, али је овај концепт и даље остао у примени.

Када је реч о Русији и Кини и њиховом развоју односа у овој сфери, он се постепено покреће током деведесетих година прошлог века, а са Споразумом о стратешком партнерству почиње да се убрзава.

Према доступним подацима, први значајан скок у обиму трговинске размене између Русије и Кине догодио се 2011. године, када је дошло до увећања од скоро 14 пута (од 5,72 милијарде долара на 79,3 милијарде) у односу на деведесете.²¹⁷ На пољу инвестиција такође је забележен раст, и то са 100 милиона долара кинеских инвестиција у Русији на 2,6 милијарди, док су руске у Кини порасле са 220 милиона на скоро милијарду долара.²¹⁸ Важно је напоменути да је избијање светске финансијске кризе 2009. године имало негативан утицај, те неминовно довело до пада обима трговинске размене. Тако је у 2009. години дошло до пада од 31,8 одсто у односу на претходну, 2008. годину.²¹⁹

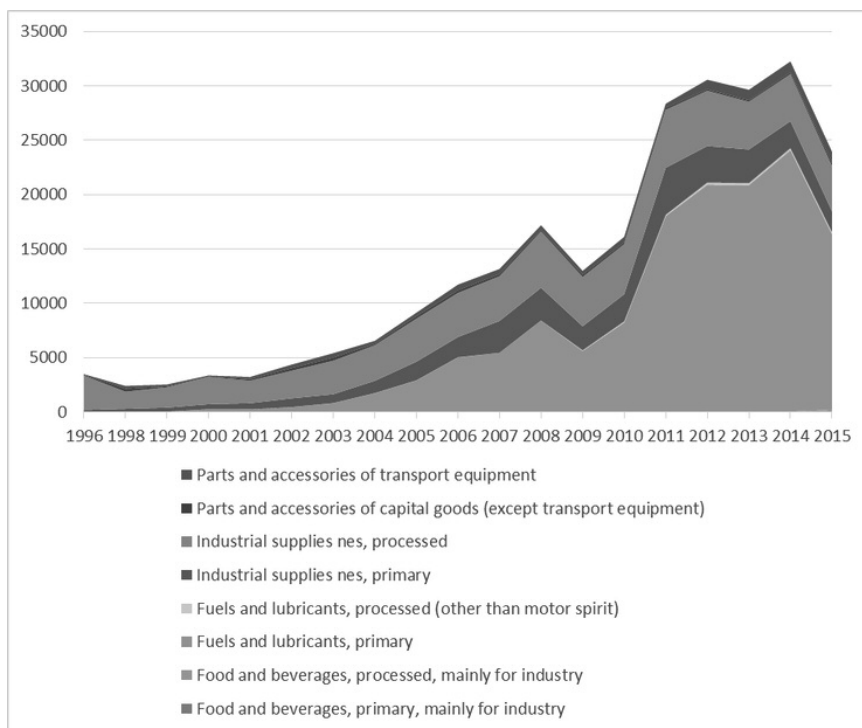
Када је реч о структури робе, Кина је у Русију извозила углавном пољопривредне производе, машине и опрему, док су окосницу руског извоза у Кину чинили енергенти, било као сировине било као готови производи.

²¹⁷ "General Administration of Customs People's Republic of China", China Customs Statistic Details, <http://english.customs.gov.cn/newsroom/statisticsdetail/4728765b-001b-4a5b-b3cf-3c904bd38782>, приступљено: 02/02/2021.

²¹⁸ "China in Focus: Lessons and Challenges 2012", OECD, <http://www.oecd.org/china/50011051.pdf>, приступљено: 02/02/2021.

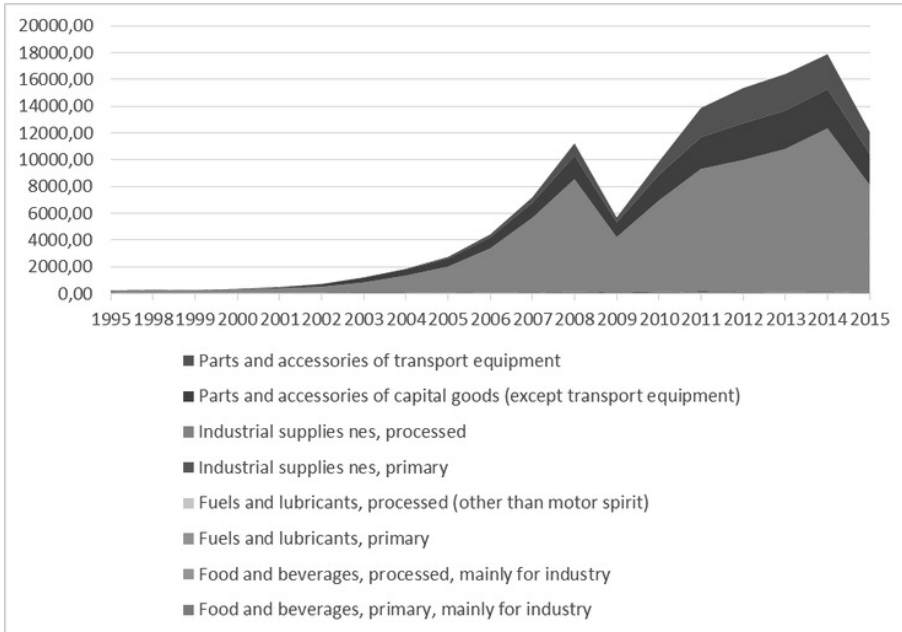
²¹⁹ "General Administration of Customs People's Republic of China", China Customs Statistic Details, op. cit.

Графикон бр. 11: Преглед структуре извоза Русије у Кину у периоду 1996–2015. године у милионима долара

Извор: Emerging Economies, <https://emergingecon.wordpress.com/2016/06/11/russia-china-intermediate-trade-in-1995-2015-detailed-structure/>

Графикон бр. 12: Преглед структуре извоза Кине у Русију у периоду 1995–2015. године у милионима долара

Извор: Emerging Economies, <https://emergingecon.wordpress.com/2016/06/11/russia-china-intermediate-trade-in-1995-2015-detailed-structure/>, 22/01/2018.

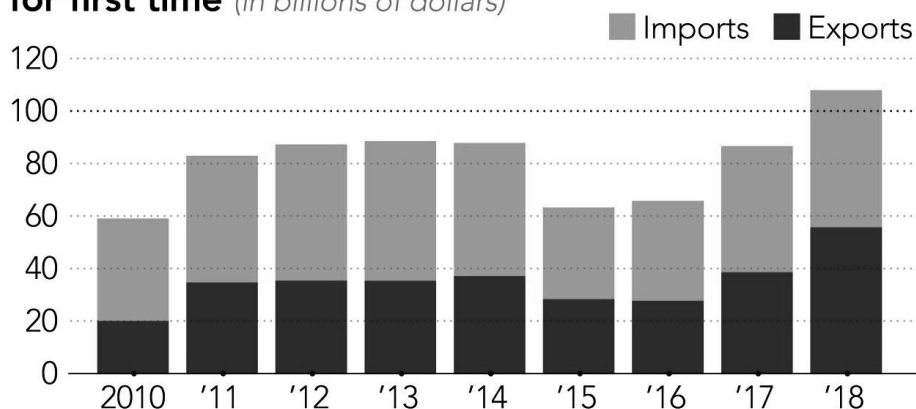
И у периоду после 2015. године трговинска размена између Русије и Кине наставила је тренд константног раста и то по стопи од око 20 одсто годишње. У 2016. обим размене је био 69,5 милијарди долара, док је у 2017. години достигао 84,07 милијарди.²²⁰ Пројекције за 2018. годину су се кретале око 80 милијарди, а година је завршена са рекордном разменом од 100 милијарди долара.²²¹ а за 2020. чак 200 милијарди долара.

²²⁰ "Russia's Trade With China Up 22%", *The Moscow Times*, Oct. 17 2017, <https://themoscowtimes.com/articles/russias-trade-with-china-up-22-to-59285>, приступљено: 22/02/2021.

²²¹ "Russia-China Trade", Russia – China Investment Fund, <http://rcif.com/en/russia-china-trade.htm>, приступљено: 22/02/2021.

Графикон бр. 13: Преглед кретања трговинске размене Русије и Кине у периоду од 2010-2018. године

Russia's trade with China topped \$100 billion in 2018 for first time (in billions of dollars)

Source: Russian customs

Извор: *Russian Customs*, преузето са: <https://asia.nikkei.com/Spotlight/Comment/Russia-s-cozy-economic-ties-with-China-are-not-all-they-seem>, приступљено: 25/05/2021.

Када је реч о кинеском извозу у Русију, његова годишња стопа раста је око 14,8 одсто и у 2017. години износио је 42,88 милијарди долара. С друге стране, увоз робе из Русије је увећан за око 28 одсто, односно премашио је 40 милијарди.²²²

Постигнутим резултатима задовољни су политички врхови обе земље. Тако је приликом посете Пекингу, новембра 2017. године, руски председник Владимир Путин изразио задовољство „видљивим резултатима“ који „...одражавају ниво достигнутог стратешког партнерства“.²²³ Међутим, узимајући у обзир да се сарадња и даље може унапређивати, као и проналазити нови модалитети, Путин је подсетио да су у мају 2017. Русија и Кина основале заједнички фонд од

²²² “Russia-China trade volume exceeds expectations, hitting \$84bn”, *RT*, published time: 12 Jan, 2018 10:49, <https://www.rt.com/business/415692-russia-china-trade-turnover/>, приступљено: 22/01/2021.

²²³ Op. cit.

68 милијарди јуана (преко 10 милијарди долара) намењен даљем развоју трговине, инвестиција и научне сарадње. Сем ове мере, обе земље разматрају увођење нових преференцијалних аранжмана како би се повећала употреба рубље и јуана у међусобним трансакцијама.

До сада пласиране инвестиције углавном су везане за велике инфраструктурне пројекте, међу којима предњаче улагања у изградњу гасовода и постројења за прераду сирових енергената. Примери таквих инвестиционих пројеката су изградња сибирског гасовода и постројење на полуострву Јамал, на руском Арктику.

Сибирски гасовод, *Моћ Сибира (Сила Сибири)*, дужине 3.000 км је „Гаспромова“ инвестиција вредности 55 милијарди долара. То је први гасовод који ће повезати директно Русију и Кину, највећег светског произвођача гаса и највећег светског потрошача, и који би, по плану, требало да почне са радом децембра 2019. године. Ова инвестиција је део уговора о 30-годишњем снабдевању Кине руским гасом у количини од преко 1,15tn кубних метара гаса и вредности од 400 милијарди долара.²²⁴ Планирана је и изградња другог крака гасовода који ће ићи до Монголије и Казахстана како би се могао користити и за транспорт гаса у земље Европе, али и друге делове Кине, односно унутрашњу Кину и западне провинције.

²²⁴ “Gazprom confident of \$400bn Chinese gas supply”, *Financial Times*, <https://www.ft.com/content/623c7396-60cc-11e7-91a7-502f7ee26895>, приступљено: 22/01/2021.

Слика 2: Сибирски гасовод, Моћ Сибира

Извор: <https://www.rferl.org/a/russia-gazprom-start-supplying-gas-china-power-siberia-pipeline-december-2019/28596838.html.ft.com/content/623c7396-60cc-11e7-91a7-502f7ee26895>, приступљено: 25/03/2021.

Гасно постројење Јамал представља највећи заједнички економски пројекат Русије и Кине покренут 8. децембра 2017. године.²²⁵ Из овог постројења, укупног капацитета од 5,5 милиона тона годишње, са богатог руског Арктика, Кина ће се на годишњем нивоу снабдевати са четири милиона тона течног гаса.²²⁶

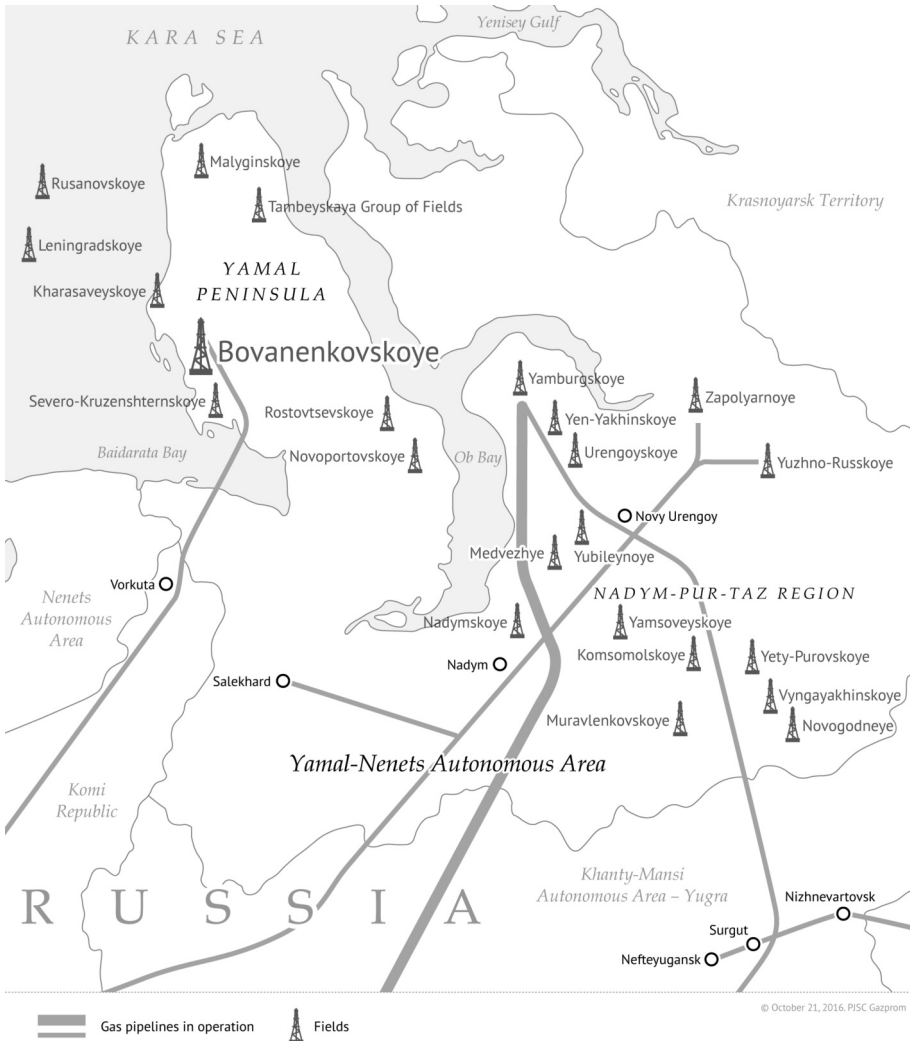
Пројекат је значајан још и зато што представља први завршени прекоморски пројекат након покретања иницијативе *Појас и пут*, односно његов поларни крак, али и због тога што ће омогућити Кини значајније снабдевање чистим енергентима који ће, у крајњој линији, довести до спровођења једног од закључака 18. Конгреса КП Кине о подизању квалитета животне средине и изградњи „лепше Кине“.²²⁷

²²⁵ “Yamal, Largest China-Russia Cooperative Project, Now Supplies China With Arctic LNG”, *Yicai global*, <https://www.yicai.com/news/yamal-largest-china-russia-cooperative-project-now-supplies-china-arctic-lng>, приступљено: 22/01/2021.

²²⁶ Према проценама, резерве течног гаса на Јамалу износе 1,3 трилиона кубних метара. Оп. cit.

²²⁷ “CPC incorporates ‘Beautiful China’ into two-stage development plan”, *Xinhua*, http://europe.chinadaily.com.cn/china/2017-10/18/content_33404345.htm, приступљено: 22/01/2021.

Слика 3: Гаспромово постројење на полуострву Јамал:
„Мегапројекат Јамал“

Извор: <http://www.gazprom.com/about/production/projects/mega-yamal/>, приступљено: 20/04/2021.

Две земље такође раде на изградњи трасе брзе транспортне железнице која би требало да почне са радом 2019. године. Сем тога, раде и на стварању пролаза на Северном мору, на већ поменутој

арктичкој рути, како би смањили време потребно за транспорт робе из Кине у Европу. Очекивано, такви планови наилазе на противљење бивших совјетских балтичких република и Финске, које су посвећене реализацији пројекта изградње пруге *Арктичког коридора* који би се протезао од Хелсинкија до Киркенеа у арктичком кругу.²²⁸

Погрешно би било закључити да се економска сарадња Русије и Кине односи само на инфраструктурне пројекте, трговинску размену и енергенте. Обе земље раде и на увођењу нових технологија у све сегменте односа, па тако развијају 5Г технологије, али и разрађују планове ради поспешивања интернет трговине.²²⁹ За то је нарочито заинтересована Кина, с обзиром на значајан скок животног стандарда и постојање средње класе од око пола милијарде људи, уз напомену да милијарду Кинеза има приступ онлајн трговини.

То је разлог што обе земље ангажују велики број ИТ стручњака за рад на развијању онлајн платформи које ћи бити примењиве и у Европи, пошто су и Кина и Русија заинтересоване за учешће на европском тржишту.

У поменутом контексту ове две земље имају и шира интересовања. Наиме, Си Ђинпинг и Владимир Путин су већ 2016. године отворено разговарали о могућности уједињења Евроазије и развијању нечега што би се могло назвати „велико Евроазијско партнерство“.²³⁰ Уколико би се ова идеја остварила, био би створен огроман простор слободне трговинске зоне у којој би се нашли чланови Евроазијске економске уније,²³¹ ШОС-а и АСЕАН-а.

²²⁸ “Russia-China Bilateral Trade Up 30% In Q1 2017”, *Russia Briefing*, Posted on May 4, 2017, <https://www.russia-briefing.com/news/russia-china-bilateral-trade-30-q1-2017.html/>, приступљено: 22/01/2021.

²²⁹ Ibidem

²³⁰ Li Xin, Hu Yuanhong, “Eurasian partnership: A new balance of power?”, *Asia & Greater Eurasia*, Eurasian Studies, <http://greater-europe.org/archives/4098>, приступљено: 02/02/2021.

²³¹ Евроазијска економска унија је настала по узору на некадашњу Европску економску заједницу. Одлуком чланица Заједнице независних држава започет је рад на стварању целовитог царинског система, јединствене економске политике и уистину заједничког тржишта. Белорусија, Казахстан, Киргистан, Русија и Таџикистан су крајем 2000. године основале Евроазијску економску заједницу, а 2006. године је приступио и Узбекистан. Због различитог степена економског развоја економске интеграције се нису одвијале очекиваним темпом, па је 2006. године створен

Упркос великом обиму трговинске размене, као и постојању економске сарадње на високом нивоу, чињеница је да између две земље постоји извесна неравнотежа. Један од узрока је глобалне природе, будући да је Кина први извозник света а Русија 16, док се, када је о увозу реч, Кина налази на другом а Русија на 25. месту.²³²

Други разлог произилази из величине кинеског тржишта и привреде уопште. Наиме, захтеви кинеског тржишта су такви да се његова тражња задовољава са само 10 одсто робе из увоза.²³³ Квантитативно посматрано, зависност Кине од увоза руских производа је далеко мања него руска од кинеских. Међутим, пресудан показатељ је тај што су руски енергенти истовремено најтраженији и најнеопходнији артикли на кинеском тржишту. Истовремено, када је реч о међузависности, интересантно је да је Русија најзависнија у односу на земље ЕУ, а Кина у односу на земље источне Азије и САД.²³⁴

Међутим, иако неравнотежа постоји, она се не одражава на постојеће односе економске сарадње која је у сталном успону и, с обзиром на покренуте пројекте и наговештене планове, све је комплекснија. Уосталом, томе су допринеле и Европска унија и САД које

царински савез између Русије, Белорусије и Казахстана. Упоредо са овом организацијом, само без учешћа Русије а под вођством Узбекистана, створена је Организација централноазијске сарадње (ОЦАС). У чланство су ступиле све државе ЦАР изузев Туркменистана, а циљ је била сарадње у политичкој, економској, научној, еколошкој, културној и безбедносној сфери. Јачањем веза Русије са државама региона, ОЦАС губи смисао и са приступањем Узбекистана ЕЕУ и она се интегрише у њу.

²³² У кинеском извозу су најзаступљенији рачунари, опрема за кабловску комуникацију, телефони, интегрална кола и делови за разне машине, док највише увози енергенте, злато и руду гвожђа. Главни извозни артикли Русије су енергенти, и то гас и гасни деривати и угаљ. Када је о увозу реч, Русија највише увози лекове, аутомобиле, делове за разне машине и грејна постројења. Видети: <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/chn/> и <https://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/rus/>, приступљено: 22/01/2021.

²³³ "Bilateral Trade between Russia and China – Russia China Trade Statistics", Exportgenius, 20 September 2017, <https://www.exportgenius.in/blog/bilateral-trade-between-russia-and-china-russia-china-trade-statistics-109.php>, приступљено: 22/01/2021.

²³⁴ Simola Heli, "Economic relations between Russia and China – Increasing interdependency?", *BOFIT Policy Brief 2016*, No. 6, Bank of Finland, BOFIT, Institute for Economies in Transition, <https://helda.helsinki.fi/bof/bitstream/handle/123456789/14346/bpb0616.pdf?sequence=1>, приступљено: 22/01/2021.

су системом својих санкција, фигуративно речено, „гурнуле“ Русију у кинеско наручје на дужи рок.

Сарадња у сектору енергетике и значај енергетске безбедности у односима две земље

Посебно место у сарадњи Руске Федерације и Народне Републике Кине заузима сарадња у сектору енергетике.

Као што је већ речено, у питању су две земље од којих је једна највећи светски извозник гаса а друга највећи увозник, и то их чини посебно упућеним једна на другу. Сем тога, значајан фактор представљају и унутрашње прилике у свакој од њих, као и кретања у међународним односима.

У односу на кинески привредни раст који би се, без претеривања, могао назвати константним, енергетика представља кључну област. Узевши у обзир зачуђујућу способност Народне Републике Кине да, најпре, осмисли јединствен економски систем и тиме оствари „велики скок унапред“, а потом и да у време светске економске кризе остане готово имуна, уз сасвим незнатно смањење привредног раста, може се очекивати да ће примарни задатак кинеских власти и у наредном периоду остати очување стабилног економског система.

Током трајања поменуте кризе, Кина је повећала увоз енергената, али забринутост није јењавала с обзиром на актуелна збивања у свету и чињеницу да велики удео енергената стиже из земаља Блиског истока, Африке и Централне Азије. Пошто се ради о изузетно нестабилним регионима, постало је јасно да Кина мора да пронађе трајније решење за свој проблем растуће потражње за енергијом.

Превирања на Блиском истоку и у северној Африци, почетком 2011. године, упутила су јасну поруку да је енергетска безбедност динамична, неизвесна и пуна ризика. Било је јасно да се ради о глобалном проблему који ће утицати на све економије света и да свака одговорна држава мора да осмисли адекватан одговор.

Када је о Кини реч, једна од важнијих поука, које је извукла из ове кризе, била је неопходност креирања ефикасне енергетске политике уз укључивање концепта резилијентности.

По једној од ширих дефиниција резилијентност је „способност система, заједнице или друштва изложеног опасностима да се одупре,

апсорбује, прилагоди и опорави од последица опасности правовремено и ефикасно и то уз очување и обнову његових основних структура и функција“.²³⁵

Будући да је резилијентност више стратешки него нормативни концепт,²³⁶ њиме се, такође, баве и науке о безбедности одређујући га „као потенцијално решење и одговор на неизвесност коју доноси велики број ризика и асиметричних претњи. Непредвидива природа различитих облика угрожавања безбедности на локалном, регионалном и глобалном нивоу захтева јачање капацитета и способности појединца, групе, организације, државе, војних савеза или супранационалних организација да на адекватан начин одговоре на екстерне или интерне претње и да се у најкраћем року опораве, уз минималну штету.“²³⁷

Чињеница да више од половине Кине неопходних енергената потиче из увоза, нимало не охрабрује. Апсолутно свесна те чињенице, као и тога да на дужи рок неће располагати довољном количином неопходних енергената, и да је због глобалних кретања и сложених фактора који утичу на глобалну енергетску безбедност, али и својих планова о даљем развоју, Кина је принуђена да изнађе дугорочно, стратешко решење.

Једно од решења које је разматрано за задовољавање енергетских потреба јесте кинеско инвестирање у стране фирме како би се осигурало дугорочно и континуирано снабдевање енергијом. Овакве инвестиције се углавном остварују путем аквизиција, али и кроз портфолио инвестиције, у виду страних обвезница и акција.

Та идеја се разрађује и већ је у примени, али су кинеске власти, као дугорочније и ефикасније решење, продубиле сарадњу са Русијом.

²³⁵ *UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction 2009*, Geneva, May 2009, United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNISDR), <http://www.unisdr.org/we/inform/terminology>, приступљено: 10/04/ 2021.

²³⁶ Pickett, S. T., Cadenasso, M. L., & Grove, J. M, *Resilient Cities: Meaning, Models, and Metaphor for Integrating the Ecological, Socio-Economic, and Planning Realms*, 2004, *Landscape and Urban Planning*, 69, 369-384. <http://dx.doi.org/10.1016/j.landurbplan.2003.10.035>, приступљено: 10/04/2021.

²³⁷ Резилијентност у стратегијама безбедности великих сила као одговор на глобалне безбедносне претње“, Зборник Правног факултета у Новом Саду, Нови Сад, 2016, стр. 1142.

Народна Република Кина и Руска Федерација потписале су током 2014. године два споразума из области енергетике – један у мају,²³⁸ други у новембру.²³⁹

Споразум закључен у мају је у најширој јавности представљен као резултат одличних односа Си Ђинпинга и Владимира Путина. Међутим, чињеница је да је све детаље овог споразума са руском страном испреговарало претходно кинеско руководство, председник Ху Ђинтао (*Hu Jintao*) и премијер Вен Ђибао (*Wen Jiabao*).

Потписивање уговора о изградњи „Снаге Сибира“, а потом и „Западног Сибира“ или „Алтаја“,²⁴⁰ потписаних на период од 30 година укупне вредности 400 милијарди долара, најавили су драстичне промене цене на тржишту енергената у Азији, а истовремено и знатно оснажили позиције обе земље.

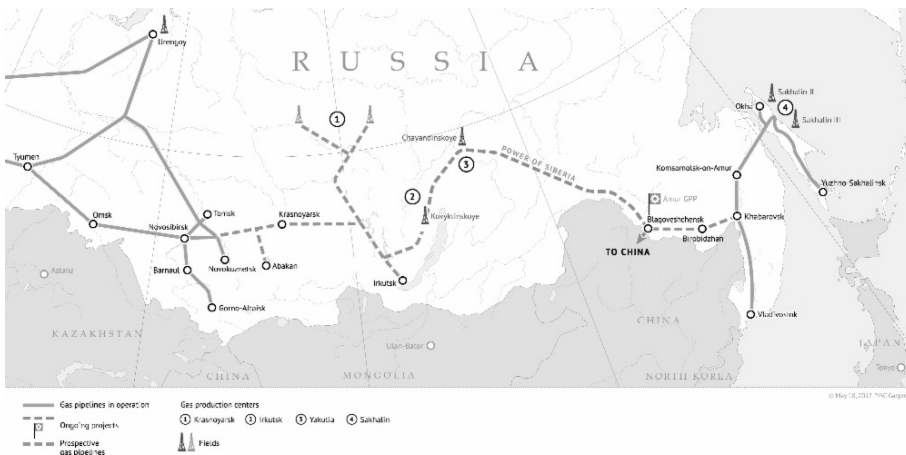
Са становишта Русије отвориле су се могућности да у потпуности компензује штету коју су јој нанеле ЕУ санкције, будући да након Немачке Кина постаје њено, друго по величини, гасно тржиште. Сем тога, за потребе реализације “гасних споразума” предвиђена је и изградња нове гасне инфраструктуре у релативно кратком року – до краја 2018. године.

²³⁸ „‘Газпром’ и CNPC закључили тридцатилетни договор на поставку гаса“, *RT*, 21 мая 2014, <https://russian.rt.com/article/32888>, 25/03/2021; LiYang, “Russia-China Gas Deal 20 Years in the Making”, *China Daily*, 2014-05-24. http://www.chinadaily.com.cn/opinion/2014-05/23/content_17537871.htm, приступљено: 25/03/2021.

²³⁹ “Putin, Xi Jinping sign mega gas deal on second gas supply route”, *RT*, 9 Nov, 2014, <https://www.rt.com/business/203679-china-russia-gas-deal/>, приступљено: 25/03/2021.

²⁴⁰ <http://tass.com/infographics/7251>, приступљено: 25/03/2021.

Слика 4: Највећи гасни транспортни систем, „Снага Сибира“ или источна рута, преносиће гас од производних центара у Иркутску и Јакутији до потрошача на руском Далеком истоку и у Кини

Извор: <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/built/ykv/>, приступљено: 24/04/2021.

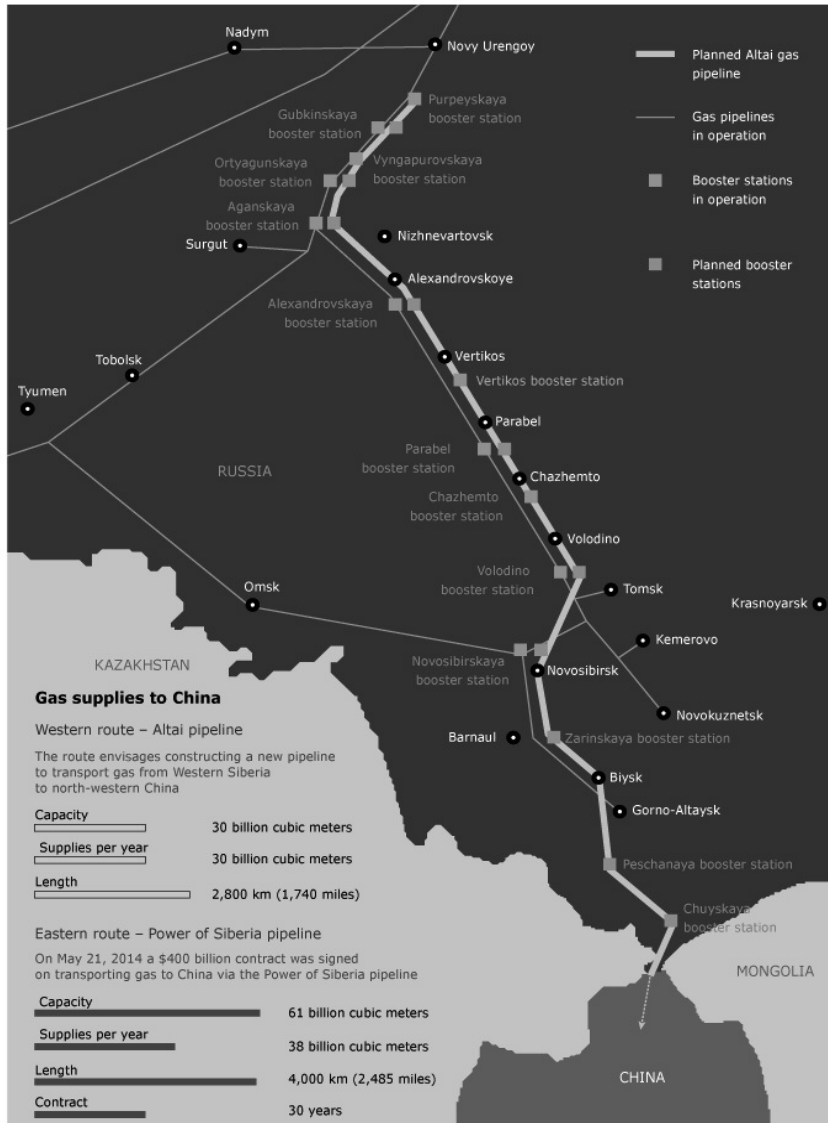
„Снага Сибира“ је гасовод дуг 3.000 км и има капацитет од 38 милијарди кубних метара годишње. Технолошки је одговорио на све изазове које је наметнуо изузетно захтеван терен који представља комбинацију мочвара, планина, пермафроста и изразитих сеизмичких активности, у температурним условима од -62 до -41 степен Целзијуса. Услови градње били су веома захтевни, али се „Гаспром“ изборио са свим изазовима користећи најновије технологије које су у складу са високим стандардима енергетске ефикасности и, истовремено, очувања животне средине.²⁴¹

²⁴¹ „Power of Siberia“, Gazprom, <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/built/ykv/>, приступљено: 25/03/2021.

Слика 5: Гасовод „Алтај“

Altai gas pipeline

Gazprom is in negotiations with China on supplying gas via the western route in the volume of 30 billion cubic meters per year and possibly increasing it later to 100 billion cubic meters per year

Source: Gazprom (www.gazprom.ru)

Извор: <http://tass.com/infographics/7251>, приступљено: 24/04/2021.

Гасовод „Алтај“, или тзв. западна маршрута, треба да споји област Алтаја, односно западног Сибира, са северозападном Кином, односно провинцијом Сјинђанг. Предвиђена дужина гасовода „Алтај“ је 2.640 км, капацитета 30 милијарди кубног метара гаса годишње. Почетак рада гасовода предвиђен је за 2020. годину.

Са кинеског аспекта, значај гасних споразума огледа се најпре у томе што су решена тзв. „три Е“ проблема. Обезбеђивањем довољне количине енергената Кина, после готово три деценије, може да испуни свој план о једнаком економском развоју свих провинција.

Другим речима, створени су услови за искорењивање драстичних разлика између унутрашњих провинција на североистоку земље и оних у приобалним подручјима. Са становишта екологије, споразуми су значајни јер ће Кина успети да спроведе свој план о смањењу загађења ваздуха контролисаном емисијом издувних гасова и отровних материја у атмосферу, будући да се производња више неће заснивати на употреби угља.

Коначно, изградња нових гасовода у индустријској зони на североистоку Кине утицаће позитивно на енергетску безбедност земље. У Кини се надају да ће управо ови радови допринети развоју ових крајева, баш као што је то био случај са гасним коридором Запад–Исток који је дао импулс развоју запада земље. Енергетској безбедности земље допринеће и то што ће сва количина потребних енергената долазити овим коридорима и неће зависити од потенцијалних неповољних кретања, нити у међународним односима нити на светском тржишту.

Оваквим пословним договором две земље су потврдиле партнерске односе и једна другој омогућиле даљи развој сопствених економских, али и војно-индустријских потенцијала. Осавременавањем капацитета, увођењем и применом нових технологија и изума, потврдиле су намеру да активно учествују у обликовању међународног поретка. За почетак, њихова позиција у региону Азије је јача него што је била раније. Спољнополитичка оријентација обе земље је да јачају своје билатералне односе, али и да шире сарадњу не само са осталим државама региона, већ и са свим државама света.

Са становишта Русије, потписивањем ових споразума у великој мери су успешно превазиђене негативне последице санкција које су јој ЕУ и САД увеле због различитих позиција у односу на кризу у Украјини.

У односу на обе земље, Русију и Кину, јасно је да је енергетска сарадња окосница руско кинеског економског партнерства и да ће управо она „повући“ и убрзати напредак у свим осталим сегментима економске сарадње. О томе говори и чињеница да се на редовном нивоу, почев од 2003. године, одржавају састанци Комитета за енергетску сарадњу Кине и Русије.²⁴² С поносом чланови овог Комитета истичу да су допринели остваривању свеобухватног стратешког партнерства у области енергетике, те да је најбољи доказ њиховог рада то што је Русија на кинеском тржишту највећи извозник гаса и електричне енергије, док се по извозу угља, као и даље значајног енергента, налази на петом месту.²⁴³

Војно-техничка сарадња

Међу областима сарадње обухваћеним Споразумом о стратешком партнерству Русије и Кине је и војно-техничка сарадња. Будући да су обе земље доказани поборници поштовања принципа међународног права и да, упркос развоју догађаја претходних деценија, инсистирају на решавању проблема унутар система Организације уједињених нација, сарадња у овој области одговара тим начелима и принципима. Чињеница је, међутим, да је између две земље војно-техничка сарадња постојала и раније.

Наиме, крајем 80-их година, тачније у време догађаја са Тјенанмена 1989. године, Кина је наишла на осуду великог броја земаља које су јој увеле ембарго на увоз наоружања. Између осталих, биле су то САД, ЕУ, Аустралија, Канада, Јапан и Јужна Кореја.²⁴⁴ У таквим околностима, Кина је била упућена на Русију са којом и закључује Споразум о војно-техничкој сарадњи 1992. године.²⁴⁵ На основама тог Споразума, Кина је из Русије набавила војну опрему у већем обиму него од свих земаља укупно из којих се раније снабдевала. Такав тренд је настављен и у

²⁴² “China, Russia agree to expand energy cooperation”, *Xinhua*, 2017-09-20, http://www.xinhuanet.com/english/2017-09/20/c_136624800.htm, приступљено: 28/03/2021.

²⁴³ Ibidem

²⁴⁴ Видети више у: Макиенко Константин, *Военнотехническое сотрудничество России и КНР в 1992–2002 годах: достижения, тенденции, перспективы*, Рос. представительство Центра оборонной информации, Москва, Гендальф, 2002, стр. 10.

²⁴⁵ Ibidem

периоду 1999–2006. године када је кинеско тржиште апсорбовало 34–60 одсто наоружања и војне опреме руске производње.²⁴⁶ У 2005. години вредност набавке достигла је импресивних 3,1 милијарду долара. Међутим, паралелно са већим кинеским издвајањима за развој сопствених војних технологија долази и до значајног пада у вредности набавке руског наоружања, тако да је 2015. године она износила једва 0,6 милијарди долара.²⁴⁷

Један од разлога за драстично смањење набавке руског наоружања је и чињеница да је руска страна оптужила кинеску за нарушавање права интелектуалне својине, односно да су, без претходно прибављене сагласности, копирали и започели производњу неких војних средстава и опреме. Обе стране су биле заинтересоване за превазилажање овог проблема, тако да су потписале документ о заштити интелектуалне својине како би се убудуће спречила неовлашћена преузимања технолошких решења.²⁴⁸

Након што су потписале овај споразум, Русија је обновила извоз и најсофистициранијег наоружања. Тако су у 2015. години две земље договориле да Кина током 2016. увезе десет борбених авиона СУ-35, а 2017. још четири летелице истог типа.²⁴⁹ Такође, две земље су постигле договор о испоруци руског одбрамбеног система С-400, чиме је Кина постала први купац овог система противваздушне одбране.

Наведене наруцбе одразиле су се и на пораст обима размене која је на крају 2016. године износила преко осам милијарди долара и наговестила повратак на период пре спора о ауторским правима.²⁵⁰

²⁴⁶ Casarini Nicola, "The International Politics of the Chinese Arms Embargo Issue", *Italian Journal of International Affairs*, Volume 42, 2007, Issue 3, pp. 371-389, <https://doi.org/10.1080/03932720701567588>, приступљено: 25/03/2021.

²⁴⁷ Ibidem

²⁴⁸ Blank Stephen, "Russian Military Policy in Asia: A Study in Paradox", RUFBS Briefing No. 20, Project No: A11301, September, 2013. <https://www.foi.se/download/18.2bc30cfb157f5e989c3181c/1477482863517/RUFBS%20Briefing%20No.%2020%20.pdf>, приступљено: 25/03/2021.

²⁴⁹ "Russia to deliver Sukhoi Su-35 fighter jets to China", *Defense News*, Dec. 15, 2016, <https://www.upi.com/Defense-News/2016/12/15/Russia-to-deliver-Sukhoi-Su-35-fighter-jets-to-China/1041481829463/>, приступљено: 25/03/2021.

²⁵⁰ "Russian-Chinese Dialogue, 2017 Model", ed. I. S. Ivanov, Russian International Affairs Council, Institute of Far Eastern Studies of the Russian Academy of Sciences, Institute of

Погрешно би било закључити да се сарадња у војно-техничкој области између Русије и Кине своди само на купопродајне односе. Две земље су, сасвим успешно, развиле неколико заједничких пројеката. Међу њима су пројекти производње хеликоптера,²⁵¹ али и подморница система „ЛАДА“ и многи други из области аеронаутике, сателитског навођења и свемирског програма.²⁵²

Са друге стране, у вези са чињеницом да су издвајања за војни буџет све већа, јасна је намера Кине да унапреди свој положај и да постане значајан фактор у производњи наоружања.²⁵³ Најимпресивнији примери достигнућа кинеске војне индустрије су пројекти „Донгфенг 21-Д“ („Источни ветар“), тзв. убица носача авиона, затим носач авиона „Лјаонинг“ и интерконтинентални балистички систем „МИТРВ“ (*Multiple Independently Targetable Re-entry Vehicles*).²⁵⁴

Војске две земље сарађују и системом заједничких војних вежби које се спроводе од 2005. године. Прве вежбе биле су усмерене на јачање интероперабилности, а затим су постајале све сложеније и, сем копнених снага, сада се спроводе и између ваздушних и морнаричких. Понекада се у ове вежбе укључе и остале чланице ШОС-а, али су најчешће билатералног карактера. Што се територијалног простирања тиче, изводе се у широком радијусу који се поклапа са њиховим

International Studies at Fudan University, <http://russiancouncil.ru/papers/Russia-China-Report33-En-Preprint.pdf>, приступљено: 25/03/2021.

²⁵¹ “Russia, China in formal pact for heavy-lift helicopter”, *Flight Global*, 28 June, 2016, <https://www.flightglobal.com/news/articles/russia-china-in-formal-pact-for-heavy-lift-helicop-426748/>, приступљено: 25/03/2021.

²⁵² “China and Russia to Cooperate in Aerospace Industry”, *Asia Today*, 08/31/2017, https://www.huffingtonpost.com/entry/china-and-russia-to-cooperate-in-aerospace-industry_us_59a8a411e4b0bef3378cd75d, приступљено: 25/03/2021.

²⁵³ ојни буџет НР Кине за 2017. годину повећан је у односу на претходну годину за 7%, односно износио је 151 милијарду долара, а на 19. Конгресу КП Кине, у новембру 2017, Си Ђинпинг је најавио да је за 2018. годину планирано повећање од 8,1%, односно издвајање од 175 милијарди долара. Интересантно је да тај износ представља тек четвртину војног буџета САД. Видети: “China’s Military Spending”, *A China File Conversation*, March 6, 2018, <http://www.chinafile.com/conversation/chinas-military-spending>, приступљено: 02/04/2021.

²⁵⁴ Military Services, Ministry of National Defense of the People’s Republic of China Chinese(GB), <http://eng.mod.gov.cn/>, приступљено: 25/03/2021.

интересима, почев од Источног кинеског мора преко Балтика до Медитерана.²⁵⁵

Иако је степен војно-технолошке сарадње на изузетно високом нивоу, између две земље не постоји споразум о војном савезништву нити има назнака да би се о тој теми у скорије време могло разговарати. Поред чињенице да би потенцијални мотив могао бити успостављање контратеже Америци, објективну сметњу представља постојећа, неспорна, асиметрија између Русије и Кине. Нема сумње да би се Русија, ако не одмах онда протоком времена, нашла у подређеном положају у односу на Кину, што је ситуација коју би сигурно желела да избегне.

Сарадња у области науке, образовања, културе и екологије

Руска Федерација и Народна Република Кина поклањају велику пажњу и областима нелукративног значаја, као што су наука, образовање, култура и екологија. Свесне тог значаја две земље развијају програме за њихово унапређивање.

Свест о значају ових области није новијег датума, пошто је и током 50-их и 60-их година прошлог века постојала размена студената, али и техничког особља, чији је циљ првенствено био учење језика и упознавање културе и традиције друге земље.²⁵⁶

По потписивању споразума из 2001. године почиње се са опробаним програмима учења језика и размене студената, али се, временом, усваја иновативни приступ и осмишљавају и други облици који се усмеравају на привлачење студената других усмерења, а не само страних језика.

Један од програма је посебно осмишљен за привлачење предавача и истраживача који би, потом, учествовали у заједничким истраживачким и развојним пројектима.²⁵⁷ Међутим, тај програм је

²⁵⁵ Видети: "Russia, China to hold joint naval drills in Yellow Sea", <http://tass.com/defense/1001880>; "Russian-Chinese joint air defense drills kick off in Beijing", http://eng.chinamil.com.cn/view/2017-12/12/content_7864169.htm; "Military Exercises", Ministry of National Defense of the People's Republic of China, <http://eng.mod.gov.cn/MilitaryExercises/index.htm>, приступљено: 25/03/2021.

²⁵⁶ Smirnova Larisa, "Cooperation in Science and Education to Promote an Innovative Approach to Russia – China Relations", *Russian International Affairs Council*, p. 4, <http://russiancouncil.ru/upload/Russia-China-Education-Policybrief3-eng.pdf>, приступљено: 25/03/2021.

захтевнији од оног за студенте јер се преплиће неколико законских прописа. Наиме, и у једној и у другој земљи неопходно је прибавити потребне радне дозволе, а неретко се појављује и проблем нееквиваленције звања. На решавању ових проблема већ се увелико ради, а један од могућих начина за њихово превазилажење је оснивање заједничких институција. Пример ове врсте је заједнички Руско-кинески универзитет у Шенжену, који је резултат сарадње Московског државног универзитета и Пекиншког технолошког института.²⁵⁸

О томе да су и друге високошколске и научне установе одређене за унапређење сарадње, сведочи податак о оснивању *Асоцијације универзитета Руске Федерације и Народне Републике Кине*, 2016. године.²⁵⁹ Очекује се да ће њеним оснивањем бити унапређена сарадња која већ постоји између 200 руских и 600 кинеских универзитета, али и да ће бити побољшан положај око 25.000 кинеских студената у Русији, односно око 17.000 руских у Кини.²⁶⁰

Сарадњи у области културе придаје се велики значај јер је, најпре упознавање, а онда и зближавање становника две земље једини гарант дугорочних и квалитетних билатералних односа. Носиоци културе су људи и зато се инсистира на програмима размене младих, сарадњи између медија, али и унапређењу туризма и повећању броја посета. Већ је постало уобичајено организовање тематских активности, па је тако у Русији била „Година Кине“, у Кини „Година Русије“, „Година кинеског језика“, „Година кинеско-руског туризма“ и слично.²⁶¹

Медији такође доприносе јачању ових видова сарадње и то тако што проналазе нове моделе интеракције. Телевизије нарочито предњаче у

²⁵⁷ Op. cit., стр. 6.

²⁵⁸ Op. cit., стр. 7.

²⁵⁹ “China and Russia Establish Association of Universities to Expand Educational Cooperation”, *Chinatopix*, Jul 07, 2016, <http://www.chinatopix.com/articles/94686/20160707/china-russia-establish-association-universities-expand-educational-cooperation.htm#ixzz5FyALvzhF>, приступљено: 25/03/2021.

²⁶⁰ Ibidem

²⁶¹ “Wang Yi: China-Russia People-to-People and Cultural Exchanges and Cooperation Are Foundation for Long-Term Development of Bilateral Relations”, 2016/04/29, Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China, http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1360537.shtml, приступљено: 25/03/2021.

томе развијајући данас актуелне ситкоме, мада су и руски филмови популарни у Кини и обрнуто.²⁶² Сем тога, Кинеска централна телевизија (CCTV) и Канал 1, највеће руске државне телевизије, покренуле су 2017. године канал Каћуша (*Katusha*).²⁶³ На овом каналу се, за кинеске гледаоце, приказују садржаји руске производње на руском језику, али са кинеским титлом.

Последњих година, са јачањем свести о значају здраве животне средине, развија се и сарадња у области екологије, и то како на нивоу државних органа тако и бројних невладиних организација и њихових активиста. Одлуке које се доносе и активности које се предузимају углавном се тичу увођења у употребу чистих технологија, усвајања и примене нових технолошких решења која одговарају светским стандардима из ове области, али и подизању свести људи о значају друштвено одговорног понашања које ће омогућити очување здравог земљишта и поправити хидролошку ситуацију, у првом реду доступност пијаће воде.²⁶⁴

Сарадња у пограничним областима

Полазећи од чињенице да Руска Федерација и Народна Република Кина деле заједничку границу у дужини више од 4.000 км, било је неопходно развијати сарадњу у пограничним областима. Пограничним областима обухваћене су кинеске провинције Сјинђанг, на северозападу, и Хеилонгјанг на североистоку (територија некадашње Манџурије).²⁶⁵ И док се Хеилонгјанг успешно развија, захваљујући рудним богатствима и на њиховој експлоатацији заснованој индустрији,

²⁶² "Russian-Chinese Dialogue, 2017 Model", ed. I.S. Ivanov, op. cit., стр. 77.

²⁶³ "Katusha TV Channel to Introduce Russian Culture to Chinese People", Russia-IC, 04/07/2017, <http://russia-ic.com/news/show/23615/#.Wwa4s-6FMnQ>, приступљено: 20/04/2021.

²⁶⁴ Zhang X., Zhang S., "China-Mongolia-Russia Economic Corridor and Environmental Protection Cooperation", R-economy, Vol. 3, 2017, <http://r-economy.ru/zhang-x-zhang-s-china-mongolia-russia-economic-corridor-and-environmental-protection-cooperation/>, приступљено: 30/03/2021.

²⁶⁵ Граница са Русијом је на рекама Амур и Усури. На кинеском, Хеилонг значи „црни змај“, што је кинески назив за реку Амур.

Сјинђанг представља једну од три најмање развијене провинције у Кини које је неопходно економски оснажити.

Између ове две провинције постоји још једна разлика, која је нарочито значајна у контексту сарадње у пограничној области. У Хеилонгјангу нема проблема заснованих на припадности другој вероисповести, у Сјинђангу они постоје и, с времена на време, имају озбиљне облике будући да милитантни припадници муслиманске вероисповести истичу захтеве за већим степеном аутономије.

Наиме, по званичним подацима кинеске владе за 2017. годину, у провинцији Сјинђанг живи 23,9 милиона људи.²⁶⁶ Међутим, занимљиво је да се статистички годишњак не бави демографском структуром становништва, односно бар не узима у обзир националност и вероисповест. Претпоставка је да је разлог за вођење „некомплетне” статистике жеља да се умањи проценат припадника народа Ујгура који, по проценама неких страних извора, чине 45,84 одсто становника те провинције.²⁶⁷

Када је реч о пограничној територији са руске стране границе, иако су у питању предели који обилују рудним богатствима, број становника из године у годину опада због тешких услова живота.

О могућностима унапређења сарадње у пограничним областима две стране разговарају на састанцима на врху још од 2009. године када су чак потписале и међурегионални програм за развој, али, што због природних услова што због слабе насељености, његови донети нису испочетка били велики. Међутим, на тим основама формиран је Савет за сарадњу између подручја на горњем и средњем току реке Јангце и руске федералне области Волга,²⁶⁸ као и Савет за сарадњу руског Далеког истока и североисточне Кине.²⁶⁹

²⁶⁶ China Statistical Yearbook 2017, <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsjs/2017/indexeh.htm>, 20/02/2021.

²⁶⁷ “Spatial Results of the 2010 Census in Xinjiang”, *China Policy Institute: Analysis*, March 7, 2016, <https://cpianalysis.org/2016/03/07/spatial-results-of-the-2010-census-in-xinjiang/>, приступљено: 22/02/2021.

²⁶⁸ “Yangtze, Volga help ties bloom”, *China Daily*, 2017-06-17, http://www.chinadaily.com.cn/business/2017-06/17/content_29781337.htm, приступљено: 20/03/2021.

²⁶⁹ “Officials pledge closer cooperation between China’s northeast, Russia’s Far East”, *Xinhua*, 2016-10-20, http://www.xinhuanet.com/english/2016-10/20/c_135769400.htm, приступљено: 20/03/2021.

Такође, у 2016. години две земље су, ради оснаживања прекограничне сарадње, потписале споразум којим се оснива Међувладина комисија за сарадњу и развој руског Далеког истока и региона Бајкала и кинеског Далеког истока и североистока Кине.²⁷⁰ Споразумом су предвиђени редовни састанци шефова влада двеју држава како би се створили и додатни механизми за реализацију инвестиционих планова утврђених још 2015. године за развој тзв. приоритетних области, којиј припада и лука Владивосток.²⁷¹ За инвестиције у овим областима предвиђени су различити пакети олакшица.

Без обзира на посвећеност и добру вољу, постоје и пројекти прекограничне сарадње који се реализују спорије од очекиваног. Такав пример је изградња железничког моста на реци Амур. Договор о овом пројекту постигнут је још давне 1995. године, али његова изградња још увек траје. Иако је изградња овог моста економски изузетно оправдана, не само да скраћује постојећи пут са 1.040 на само 233 км, већ и чини далеко јефтинијим транспорт руде гвожђа из Русије у Кину, радови нису са обе стране извођени истим темпом. Застоја је било са руске стране због прекорачења првобитног планираног буџета, али и консултација у вези са техничким перформансама, односно питањем министарства одбране РФ да ли би се, у случају потребе, тенкови могли транспортовати њиме.²⁷² Међутим, с обзиром на стални раст трговинске сарадње Русије и Кине, али и чињеницу да се везом преко Хеилонгјанга Русија може боље повезати не само са осталим деловима Кине већ и са Јапаном, Јужном Корејом, па и Северном Америком, руска страна је најавила да ће до краја 2019. године мост бити пуштен у саобраћај.²⁷³

²⁷⁰ „Совместное коммюнике по итогам 21-й регулярной встречи глав правительств России и Китая“, *Правительство Российской Федерации*, 7 ноября 2016, <http://government.ru/info/25224/>, приступљено: 20/03/2021.

²⁷¹ „Федеральный закон от 13.07.2015 г. № 212-ФЗ о свободном порте Владивосток“, Вступил в силу с 11 октября 2015 года, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/39906>, приступљено: 20/03/2021.

²⁷² “OBOR: One Bridge – One River? Sino-Russian Cooperation in Infrastructure Failed the First Test”, *Rivers without Boundaries*, 1 October 2016, <https://www.transrivers.org/2016/1812/>, приступљено: 20/02/2021.

²⁷³ “Russia, China Nizhneleninskoye-Tongjiang Bridge over Amur Border River Nears Completion”, *Russia Briefing*, March 14, 2018, <https://www.russia-briefing.com/news/russia-china-nizhneleninskoye-tongjiang-bridge-amur-border-river-nears-completion.html/>, приступљено: 25/03/2021.

Разлог више за убрзање радова представља и податак да је руска размена са регионом Хеилонгјанга у 2017. години достигла 11 милијарди долара, што одговара повећању од 20 одсто у односу на претходну годину, а истовремено представља и једну седмину укупно остварене трговине са Кином.²⁷⁴ Нема дилеме да инфраструктурни пројекти у пограничним областима отварају веће могућности за повећање робне размене између руског Далеког истока и Кине.

У области сарадње у пограничним пределима охрабрује иницијатива руских и кинеских предузетника који виде своје интересе у повезивању ових области, а постоје и прилике за унапређење трговачких веза у овим областима. Значајан је и развој прекограничног туризма, нарочито на реци Амур која има пуно потенцијала.

Руско-кинески односи у оквиру мултилатералне сарадње

Изузев посвећености унапређивању и продубљивању међусобних односа, за две земље велики значај имају и мултилатерални облици сарадње. Иако су обе чланице великог броја организација, са аспекта стратешког партнерства значајно је неколико њих.

Шангајска организација за сарадњу

Шангајска организација за сарадњу проистекла је из механизма „Шангајске петорке“ у који су се 1996. године, на иницијативу Русије и Кине, осим њих две укључили Казахстан, Киргистан и Таџикистан.²⁷⁵ Основни разлог за окупљање ових држава била је тежња пет поменутих држава да се верификује „сагласност о учвршћивању поверења у војној сфери и о смањењу оружаних снага у граничном појасу“.²⁷⁶

Пет година касније, 15. јуна 2001. године, овај механизам сарадње постао је права међународна организација са седиштем у Пекингу, а том

²⁷⁴ Ibidem

²⁷⁵ Шангајска петорка је настала због потребе демаркације граница четири бивше совјетске републике са Кином и, истовремено, њихове демилитаризације. Од када је у Шангају 1996. године одржан први самит председника свих пет држава постала је пракса да се они одржавају сваке године.

²⁷⁶ Младеновић Мирослав, Килибарда Зоран, „Шангајска организација за сарадњу“, *Војно дело*, пролеће 2011, стр. 25.

приликом је донета и Декларација о оснивању ШОС.²⁷⁷ Постојећим чланицима тада се прикључио и Узбекистан.

На следећем састанку шефова држава и влада чланица, одржаном у Санкт Петербургу, 7. јуна 2002. године усвојена је и Повеља организације.²⁷⁸ Усвајање Повеље означило је „...дефинисање циљева и принципа, подручја сарадње, радна тела и начин функционисања“.²⁷⁹

Међу наведеним циљевима посебно се истиче јачање међусобног поверења, унапређење мултидисциплинарне сарадње, заједничка борба против тероризма, сепаратизма, различитих облика екстремизма и криминалних активности, сарадња у превенцији конфликта и др.²⁸⁰

По наведеној Повељи, у остваривању ових циљева чланице ће се руководити утврђеним принципима: „1. узајамно поштовање суверенитета, независности и територијалног интегритета држава и неповредивости државних граница; немешање у унутрашње послове других држава и уздржавање од употребе силе и претње силом у међународним односима; 2. једнакост свих држава чланица и изналажење заједничких ставова на бази узајамног разумевања и респектовања мишљења сваке чланице; 3. постепена имплементација здружених активности у областима од заједничког интереса; 4. решавање спорова између земаља чланица мирним путем; 5. неугрожавање других држава и међународних организација; 6. превенција сваког нелегитимног акта упереног против интереса Организације и 7. имплементација обавеза које проистичу из актуелне Повеље и других докумената усвојених у оквиру Организације.“²⁸¹

Чланство ШОС-а је, први пут од оснивања, проширено 2017. године приступањем Индије и Пакистана.²⁸² Обе земље су, иначе, од 2005.

²⁷⁷ “Declaration on the Establishment of the Shanghai Cooperation Organization”, eng.sectsc.org/load/193054/, приступљено: 02/04/2021.

²⁷⁸ “Charter of the Shanghai Cooperation Organization”, The Shanghai Cooperation Organisation (SCO), eng.sectsc.org/load/203013/, приступљено: 02/04/2021.

²⁷⁹ Младеновић Мирослав, Килибарда Зоран, „Шангајска организација за сарадњу“, оп. cit., стр. 26.

²⁸⁰ Ibidem

²⁸¹ Оп. cit., стр. 27.

²⁸² “Accession of India, Pakistan to SCO carries historical significance: SCO leaders”, *Xinhua*, 2017-06-09, http://www.xinhuanet.com/english/2017-06/09/c_136353604.htm, приступљено: 20/04/2021.

године имале статус посматрача. Овај догађај испраћен је са великим интересовањем, с обзиром на оштра неслагања која постоје између две државе у вези са територијом Кашмира још од 1947. године.

Међу посматрачима су остали Монголија (2004),²⁸³ Иран (2005),²⁸⁴ Авганистан (2012)²⁸⁵ и Белорусија (2015).²⁸⁶

Организација покрива готово целу Евроазију и готово половину светске популације. Државе чланице имају велика очекивања од ове организације, а нарочито Русија и Кина. Тако је Владимир Путин једном приликом, непосредно пре одржавања једног од самита ШОС-а, рекао да организација „...гаји дух Шангаја на простору за који западни аналитичари сматрају да постоји „сукоб цивилизација“ и да она поспешује сарадњу између хришћанско-православне, будистичке и мулиманске заједнице.“²⁸⁷

Јачање војно-безбедносне сарадње земаља окупљених у ШОС може се довести у везу са њиховим противљењем доминацији Америке у свим деловима света, па и на територији Централне Азије и Евроазије уопште. Још један од разлога за заједничко наступање у овој организацији је, без сумње, дуготрајни грађански рат у Авганистану и опасност од преливања тог сукоба и ширења фундаменталистичких исламских идеја. Бојећи се таквих сценарија, владе земаља Централне Азије су интензивирале сарадњу са моћним суседима, од којих су, без обзира на изразе пријатељства, донекле и зазирале.

²⁸³ “Mongolia Receives Observer Status IN SCO”, Sputnik, 17.06.2004, <https://sputniknews.com/onlinenews/2004061739763081/>, приступљено: 20/04/2021.

²⁸⁴ Usmonov Farrukh, “The Shanghai Cooperation Organization: Russia’s View on Iran’s Candidacy”, *Central Asia and the Caucasus*, Vol. 15, Issue 3, 2014, <https://cyberleninka.ru/article/n/the-shanghai-cooperation-organization-russia-s-view-on-iran-s-candidacy>, приступљено: 20/04/2021.

²⁸⁵ “The Shanghai Cooperation Organisation (SCO) has decided to grant Afghanistan observer status”, *Pajhwok*, 07 June 2012, <https://www.pajhwok.com/en/2012/06/07/sco-accepts-afghanistan-observer>, приступљено: 20/04/2021.

²⁸⁶ “Belarus becomes observer in Shanghai Cooperation Organization”, *Belsat*, 2015.07.10, <http://belsat.eu/en/news/belarus-becomes-observer-shanghai-cooperation-organization/>, приступљено: 20/04/2021.

²⁸⁷ “The Shanghai Cooperation Organization: Prospects For A Multipolar World”, *Global research*, May 22, 2009, <https://www.globalresearch.ca/the-shanghai-cooperation-organization-prospects-for-a-multipolar-world/13707>, приступљено: 20/04/2021.

Међутим, војно-безбедносна сарадња ни у једном тренутку није ограничила ове земље да шире поља међусобне сарадње, премда су ставови Русије и Кине по том питању били другачији. Наиме, Кину су интереси усмерили да посматра ШОС као „перспективно тржиште и извор сировина, док Русија настоји да усмери активност ШОС у области борбе против „три зла“: тероризам, екстремизам, сепаратизам“.²⁸⁸

И једна и друга су успеле у својим настојањима. Кина је економску сарадњу између чланица подигла на висок ниво ширећи своје тржиште, али и диверзификујући изворе енергената. За чланице ШОС-а ефекти те сарадње су пожељни и оне, углавном, посматрају Кину као „мотор“ даљег развоја.

ШОС велику пажњу посвећује и сарадњи у области културе и то на врло високом нивоу. Тако је 2008. године формиран и Универзитет ШОС у чији је састав ушло 53 универзитета из земаља.²⁸⁹ Очекује се испуњење неколико функција „јачања међусобног поверења и добросуседских односа; развоја интегративних процеса у области образовања, науке и технологије; обезбеђивања нових подстицаја ширењу мултилатералне образовне, научне и културне сарадње; повећања могућности да млади стекну квалитетно модерно образовање и да наставници и научни радници успостављају научне контакте; промовисања ефикасне сарадње земаља чланица у области политичке, економске, научно-технолошке и културне сарадње“.²⁹⁰

Што се Русије тиче, њен успех је што је приближила ШОС Организацији договора (уговора) о колективној безбедности (ОДКБ). Наиме, у октобру 2007. године чланице ШОС-а потписале су Меморандум о сарадњи са ОДКБ, организацијом која представља класични војни савез.²⁹¹ Потписаним Меморандумом договорено је

²⁸⁸ Младеновић Мирослав, Килибарда Зоран, „Шангајска организација за сарадњу“, оп. cit., стр. 28.

²⁸⁹ Оп. cit., стр. 30.

²⁹⁰ Ibidem

²⁹¹ Овор којим је основана Организација (уговора) договора о колективној безбедности (*The Collective Security Treaty (CST)*), потписан је 15. маја 1992. године. Чланице ове организације постале су Јерменија, Белорусија, Казахстан, Киргизија, Руска Федерација и Таџикистан. Уговор је од 1. новембра 1995. регистрован и у ОУН.

проширивање сарадње у области безбедности, а у вези са питањима организованог криминала и кријумчарења наркотика.

Осим Русије и Кине, и остале чланице ШОС-а имају неке своје интересе. Тако, рецимо, кроз чланство у ШОС Узбекистан и Казахстан успевају да Русију држе на пристојној удаљености, градећи ближе односе са Кином. Са своје стране, Киргистан и Таџикистан се труде да и у оквиру ове организације следе политику Русије. А, опет, интерес Русије је био и да се у пуноправно чланство ШОС-а прими и Индија. Наравно, Кина је на исти начин размишљала залажући се за пријем Пакистана.

Без обзира на интересе који се увек не поклапају, као и различите погледе на поједина питања, ШОС представља успешан облик мултилатералне сарадње, форум у којем се расправља о различитим изазовима безбедности. Један од сталних облика сарадње који континуирано спроводе је одржавање заједничких антитерористичких вежби.

Основ за одржавање антитерористичких вежби представља „Шангајска конвенција о борби против тероризма, сепаратизма и екстремизма“ (*The Shanghai Convention on terrorism, separatism and extremism*) донета 2001. године.²⁹² Значај ове конвенције је велики и са становишта међународне заједнице у целини будући да је „она прва, на међународном плану, дефинисала сепаратизам и екстремизам као насилне методе које представљају кривично дело“.²⁹³

На основама *Шангајске конвенције о борби против тероризма, сепаратизма и екстремизма* формирана је и Регионална антитерористичка структура (РАТС). Задаци и функције главног органа, Извшног комитета РАТС-а, одређени су „у три приоритетна правца: 1) координационо-оперативни правац (координација и сарадња компетентних органа земаља чланица у борби с тероризмом, екстремизмом, провођење антитерористичких вежби и др.; 2)

Memorandum of Understanding between the Secretariat of the Shanghai Cooperation Organisation and the Secretariat of the Collective Security Treaty Organisation (Dushanbe, 5 October 2007), Shanghai Cooperation Organisation, <http://eng.sectsc.org/cooperation/>, приступљено: 24/04/2021.

²⁹² Наведено према: Младеновић Мирослав, Килибарда Зоран, „Шангајска организација за сарадњу“, *op. cit.*, стр. 29.

²⁹³ *Ibidem*

међународно-правно усмерење (учешће у припреми међународних докумената по питањима борбе с тероризмом, укључујући и ону у оквиру ОУН, сарадња са Саветом безбедности итд.) и 3) информационо-аналитички правац (формирање и попуњавање базе података РАТС, прикупљање и анализа информација по питању борбе с тероризмом и др.).²⁹⁴

Од пресудног значаја за продубљивање овог домена сарадње унутар ШОС-а је уговор закључен августа 2007. године, на седмом самиту, одржаном у Бишкеку, „Уговор о дугорочном добросуседству, пријатељству и сарадњи Шангајске организације за сарадњу“ (*Treaty on Long-Term Good-Neighborliness, Friendship and Cooperation Between the Member States of the Shanghai Cooperation Organization*).²⁹⁵ Овај документ представља први мултилатерални документ политичке садржине који су потписале државе чланице. Упоредо са потписивањем овог документа одржана је и прва антитерористичка вежба у којој су учествовале све државе чланице, „Мировна мисија 2007“ (*Peace Mission 2007*).²⁹⁶

Важно је истаћи да све државе чланице немају обавезу да учествују у свим вежбама, то зависи од договора, али је правило да је локација увек на територији ШОС-а. Такође се може прилагодити и тематски оквир вежбе, па је тако, током 2017. године на пример, сем уобичајене антитерористичке вежбе била одржана и вежба против сајбер тероризма.²⁹⁷ Ова вежба, истовремено, представља прву вежбу у којој су, од приступања јуна 2017. године, учествовали и Индија и Пакистан.

²⁹⁴ Младеновић Мирослав, Килибарда Зоран, „Шангајска организација за сарадњу“, оп. cit., стр. 30.

²⁹⁵ “Treaty on Long-Term Good-Neighborliness, Friendship and Cooperation Between the Member States of the Shanghai Cooperation Organization” in: *Key Normative Documents of the Shanghai Cooperation Organization*, pp. 173-178, <https://www.hrichina.org/sites/default/files/PDFs/Reports/SCO/2011-HRIC-SCO-WhitepaperAppendixA-SCO-Docs.pdf>, приступљено: 04/04/2021.

²⁹⁶ De Haas Marcel, “The ‘Peace Mission 2007’ Exercises: The Shanghai Cooperation Organisation Advances”, Advanced Research and Assessment Group, September 2007, https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20070900_cscp_paper_haas.pdf, приступљено: 24/04/2021.

²⁹⁷ “SCO joint anti-cyber terrorism exercise held in Xiamen”, CGTN, 2017-12-06, https://news.cgtn.com/news/326b7a4d30637a6333566d54/share_p.html, приступљено: 24/04/2021.

Посматрајући природу односа Руске Федерације и Народне Републике Кине унутар ШОС-а, преовлађује утисак да обе државе настоје да, прилагођавајући их својим интересима, подједнако јачају и економску и безбедносну сарадњу у организацији.

БРИКС

Земље чланице БРИКС-а чине Бразил, Русија, Индија, Кина и Јужноафричка Република.

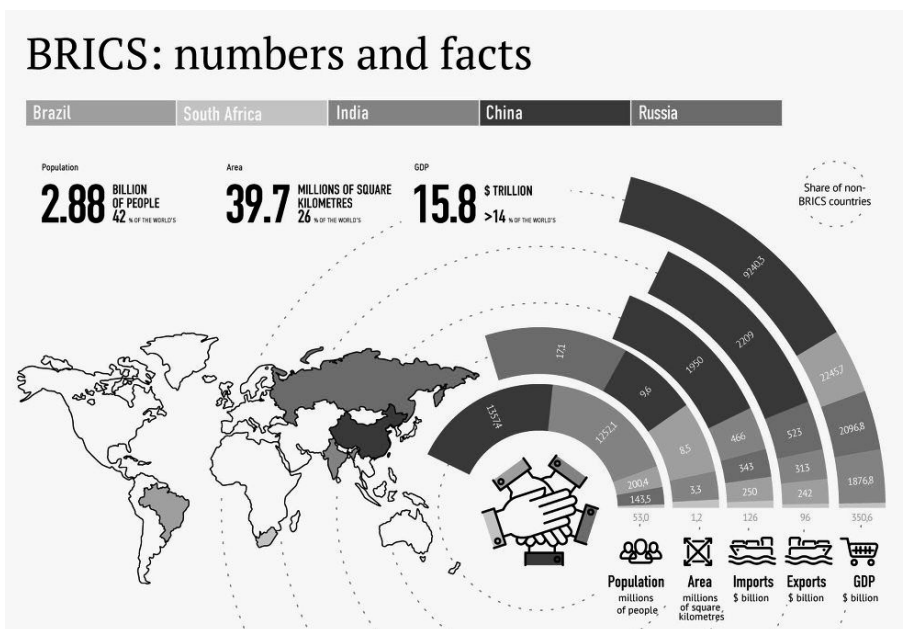
Министри иностраних послова Бразила, Русије, Индије и Кине први пут су се окупили на маргинама 61. заседања Генералне скупштине Уједињених нација 2006. године. Тада су договорили оквир за сарадњу која је заживела одржавањем првог самита у Јекатеринбургу 2009. године.²⁹⁸ Одлучено је да се састанци на врху одржавају на редовном годишњем нивоу. Садашње чланство БРИКС има од 2010. године када је, на позив свих чланица, приступила и Јужноафричка Република.

Основна идеја, којом су се творци БРИКС-а водили, било је оснивање мултилатералног форума за сарадњу земаља растуће економске снаге. У претходних 10 година постојања, ове земље допринеле су светском економском развоју са уделом већим од 50 одсто.²⁹⁹ Значајни су подаци да оне заузимају 26,46 одсто светске копнене површине, те да у њима живи 42,58 одсто светске популације. У Светској банци њихови гласови износе 13,24 одсто, а у ММФ-у 14,91 одсто права вучења. Сам ММФ процењује да је удео земаља БРИКС-а у светском БДП 2015. године износио 22,53 одсто.

²⁹⁸ "What is BRICS", BRICS, <https://www.brics2017.org/English/AboutBRICS/BRICS/>, приступљено: 24/04/2021.

²⁹⁹ Ibidem

БРИКС: бројеви и чињенице

Извор: <https://www.weforum.org/agenda/2017/10/brics-first-next-ten-years/>

Мотив за окупљање ових земаља је одговор на геополитичка превирања и избегавање даљих притисака светских финансијских институција које су под претежним утицајем Вашингтона. У неку руку, њихово организовање је покушај да се укључе у разговоре са центрима моћи и то са јединственим наступом.

У немогућности да сасвим амортизују кретања на светском финансијском тржишту, земље БРИКС-а одлучиле су да развију и сопствене институције. Тако је 2014. године створена Нова развојна банка као антипод Светској банци.³⁰⁰ Програми Нове развојне банке намењени су даљем развоју земаља чланица и улагањем у њихов одрживи развој. Пратећи трендове у свим областима савременог живота, Нова банка је определила чак 60 одсто средстава за пројекте

³⁰⁰ "Agreement on the New Development Bank – Fortaleza", July 15, 2015, <https://www.ndb.int/wp-content/themes/ndb/pdf/Agreement-on-the-New-Development-Bank.pdf>, приступљено: 24/04/2021.

из области обновљиве енергије. Иницијални капитал банке је 100 милијарди долара, а предвиђени банкарски производи су кредити, гаранције, заједничка улагања и други финансијски инструменти.

Иако је вест о формирању БРИКС-а била изненађење и мада нису полагане велике наде у њен успех, ова организација је ипак успела да издржи тест након једне деценије. Интереси држава чланица, с обзиром на геополитичка кретања, и даље су јаки, те се и у наредном периоду може очекивати одржавање сарадње на високом нивоу.

Са кинеског аспекта, БРИКС представља простор за обликовање међународних односа по кинеском „укусу“, односно, ширењем економског а не политичког утицаја. Русији пак опет у геополитичким категоријама, БРИКС представља противтежу струји од преко Атлантика. Од осталих чланица, Бразил организацију гледа као прилику за учешће у обликовању нових међународних односа, Индији омогућава да се даље развија у регионалну силу у успону, а Јужноафричкој Републици да стекне легитимитет водеће земље афричког континента.³⁰¹

Ипак, оно што треба узети у обзир у вези са предстојећим периодом јесу билатерални односи појединих чланица. И док се у случају Русије и Кине не очекује било каква проблематизација ако до ње буде дошло, врло је вероватније да ће се догодити у региону Централне Азије, па би се пажња морала обратити на односе Кине и Индије, како у контексту неких граничних спорова³⁰² тако и у односу на иницијативу *Појас и пут* и места које је у њој Кина предвидела за Пакистан.³⁰³

³⁰¹ “The next ten years of BRICS – will the relationship last? ”, World Economic Forum, 03 Oct 2017, <https://www.weforum.org/agenda/2017/10/brics-first-next-ten-years/>, приступљено: 24/04/2021.

³⁰² Обе земље деле исте ставове у вези са међународним поретком и поштовањем принципа међународног права, али њихов међусобан однос компликују нерешена гранична питања Бутана и Кине, на простору Доклам платоа. Будући да Бутан нема своју војску, одбрана земље је поверена Индији. Кина је у поменутој области средином 2017. године почела да гради пут, а индијска војска је интервенисала. Ситуација је претила да ескалира, али су се две државе ипак договориле о повлачењу.

³⁰³ Индија се противи кинеској иницијативи *Појас и пут*, а нарочито кинеском плану да са Пакистаном направи економски коридор. Cooper, Andrew F., and Asif B. Farooq (2016), “The Role of China and India in the G20 and BRICS: Commonalities or Competitive Behaviour? ”, in: *Journal of Current Chinese Affairs*, 45, 3, 73–106, <http://nbn-resolving.org/urn/resolver.pl?urn:nbn:de:gbv:18-4-9974>, приступљено: 24/04/2021.

Русија Индија Кина – РИК

Идеја о посматрању Русије, Индије и Кине као троугла релативно је скоријег датума и приписује се бившем руском премијеру Јевгенију Примакову (*Евгэний Максíмович Примаков*). Наиме, током посете Њу Делхију 1998. године, Примаков је понудио решење за успостављање контратеже Америци која је претила да постане светски хегемон.³⁰⁴ Његов предлог био је оснивање стратешког партнерства Русије, Кине и Индије, који, међутим, није прихваћен. Разлог је лежао у нерешеним граничним споровима Кине и Индије, као и у континуираној кинеској подршци Пакистану у решавању питања Кашмира.

Ситуација се променила тек десетак година касније када Примаковљева идеја добија на значају.³⁰⁵

Министри спољних послова Русије, Индије и Кине 2001. године одлучују да се у форми „тројке“ састају редовно на годишњем нивоу.³⁰⁶ Био је то знак спремности политичких руководстава да, и поред чињенице да се разликују у бројним параметрима и да Индија и Кина имају спорове, истраже могућности овог трилатералног односа. Полазећи од позитивних искустава које имају у бројним мултилатералним организацијама чије су чланице, оне су усмериле напоре ка превазилажењу постојећих размимоилажења и развијању нових могућности за сарадњу.

С обзиром на природу узајамних односа ове три земље, помирителска улога је поверена Русији. Међутим, имајући у виду чињеницу да се постојећи спорови између Индије и Кине с времена на време озбиљно заоштре, као и да Индија не гледа благонаклоно на кинеску иницијативу *Појас и пут*, могло би се закључити да је пред Русијом веома тежак задатак.

Чињеница је да је и у овом троуглу заједнички именитељ тежња ка успостављању противтеже Америци, али и одузимање легитимитета

³⁰⁴ Iwashita Akihiro, “Primakov Redux? Russia and the “Strategic Triangles” in Asia”, http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no16_1_ses/09_iwashita.pdf, приступљено: 24/04/2021.

³⁰⁵ Lo Bobo, “New Order for Old Triangles? The Russia-China-India Matrix”, IFRI, Russia Nis Center, Bruxelles, https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/lo_russia_china_india_triangle_2017.pdf, приступљено: 25/04/2021.

³⁰⁶ Op. cit., стр. 23.

светским финансијским институцијама попут Светске банке и ММФ-а. Иако се овде ради само о тројном односу Кине, Русије и Индије, њихов је интерес, као чланица БРИКС-а, рад на јачању Нове развојне банке и омогућавању њене експанзије.

Досадашњи годишњи састанци Тројке увек су се завршавали заједничким саопштењима којима се подржава поштовање међународног права и његових основних принципа, у духу сарадње изражава залагање за превазилажење постојећих конфликта мирним путем и, истовремено, позива на одлучну заједничку и јединствену акцију против тероризма и различитих, глобално распрострањених, криминалних активности. Међутим, конкретне препоруке, као и механизми за њихово спровођење нису дефинисани. Намеће се закључак да је за очување овог вида сарадње у наредном периоду нужан прелазак на неки виши ниво.

Организација уједињених нација

Руска Федерација и Народна Република Кина, заједно са Великом Британијом и САД, на конференцији у Дамбартон Оуксу 1944. године³⁰⁷ започеле су рад на документу чијим је усвајањем наредне године основана Организација уједињених нација. Као држава која је прва ушла у рат са силама осовине, Кина је добила част да прва потпише Повељу Уједињених нација, оснивачки акт организације која је заменила некадашњу Лигу народа.

Међутим, због унутрашњих прилика у Кини и постојања две владе, од којих је свака бранила свој легитимитет, Народна Република Кина се тек Резолуцијом 2758 Генералне скупштине „вратила“ у Уједињене нације и у Савет безбедности који је до тада, због кинеског изнуђеног одсуства, био прилично дисфункционалан.³⁰⁸

³⁰⁷ Више о конференцији у Дамбартон Оуксу видети: <https://www.doaks.org/research/library-archives/dumbarton-oaks-archives/historical-records/75th-anniversary/blog/the-dumbarton-oaks-conversations-1944>, приступљено: 25/04/2021.

³⁰⁸ Resolution 2758 (XXVI), Restoration of the Lawful Rights of the People's Republic of China in the United Nations, General Assembly, 25 October 1971, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/327/74/IMG/NR032774.pdf?OpenElement>, приступљено: 10/04/2021.

Руска Федерација и Народна Република Кина су, као државе оснивачи ОУН и сталне чланице Савета безбедности, по Глави VII Повеље ОУН најзначајнијег органа ове међународне организације, чувара светског мира, остале верне принципима на којима оне функционишу. У условима промењеног односа снага оне и даље инсистирају на овим принципима, сматрајући их гаранцијом суверености држава чланица.

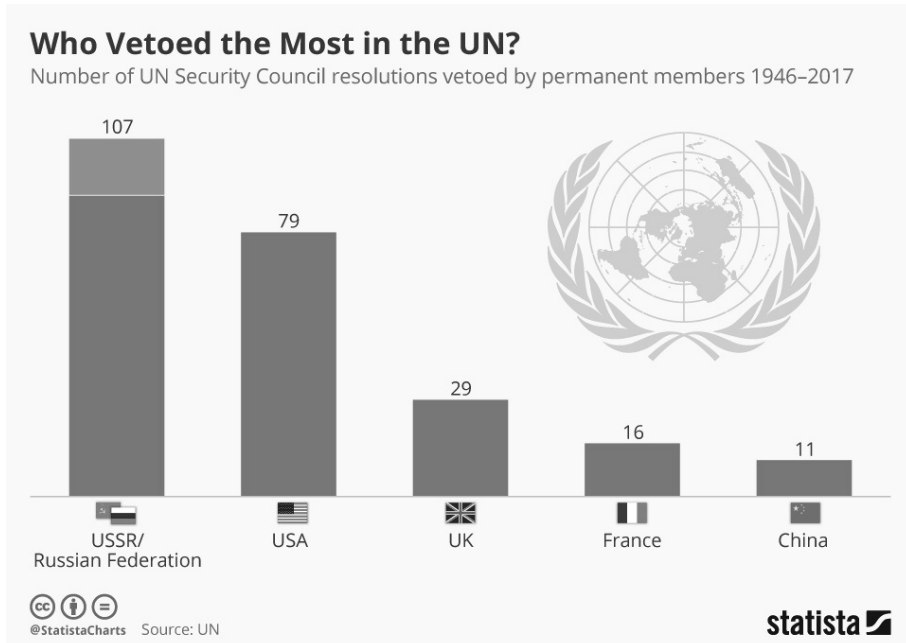
Међутим, промене које су уследиле по завршетку Хладног рата, промењене прилике унутар самих Уједињених нација, чињеница да је под притиском Америке дошло до наметнуте потребе сучељавања принципа поштовања суверенитета и принципа заштите људских права, учиниле су ову борбу тежом. Бројни су примери злоупотребе људских права ради остварења неких других, прикривених интереса и циљева.³⁰⁹

Паралелно са променом околности, долази и до промена у понашању сталних чланица Савета безбедности, односно право на вето, као механизам који им стоји на располагању, почињу да користе чак и оне чланице које му нису биле склоне.

Наиме, док је некадашњи СССР, данас Руска Федерација, рекордер по броју уложених вета, Народна Република Кина је на последњем месту.

³⁰⁹ Conlon Justin, "Sovereignty vs. Human Rights or Sovereignty and Human Rights?", July 1, 2004, SAGE Journals, <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0306396804045516?journalCode=racb>, приступљено: 25/04/2021.

Графикон бр. 14: „Ко је најчешће користио право вета у Уједињеним нацијама“, Број резолуција Савета безбедности УН на које је уложен вето у периоду 1946–2017. године“

Извор: Isabel von Kessel, “Who Vetoed the Most in the UN?”, The Statistics Portal, <https://www.statista.com/chart/10758/un-security-council-resolutions-vetoed/>, 24/04/2018.

Кина је свој први вето уложила 1972. године на предлог пријема Бангладеша у ОУН, а следећа два током деведесетих. Један се односио на ситуацију у Централној Америци (1997), а други на Бившу Југословенску Републику Македонију (1999).³¹⁰

Приметно је да су се током деведесетих година прошлог века Русија и Кина са осталим чланицама размимоилазиле на питању Савезне Републике Југославије, која се нашла на удару бројних санкција трпевши оптужбе да сноси кривицу због употребе силе на територијама бивших

³¹⁰ Преглед свих уложених вета је доступан на: Veto List, UN Documentation Research Guide, <http://research.un.org/en/docs/sc/quick>, приступљено: 24/04/2021.

република. У највећем броју случајева оне су биле уздржане, нису гласале, а у три случаја искоришћено је право вета.³¹¹

У односу на ове просторе, најчвршћи став су заузеле у односу на ситуацију на Косову и Метохији.

Користећи канале унутар СБ УН, САД су покушавале да придобију остале чланице овог тела да одобре употребу војне силе за интервенцију против СР Југославије, због наводне хуманитарне кризе коју трпи становништво албанског порекла на КиМ услед дејстава српских оружаних снага. Тако је 23. септембра 1998. усвојена Резолуција 1199 (1998) којом се позивају стране на прекид сукоба. Ипак, пошто су Русија и Кина биле резолутно против употребе силе, интервенцију није било могуће организовати под окриљем УН.

У односу на политичку сарадњу, као битну компоненту стратешког партнерства које су потписале, уочава се да су, почев од јануара 2007. године, у чак осам случајева ове две земље имале исти став, односно искористиле су право вета.³¹² У питању су биле одлуке везане за Мијанмар и Зимбабве (по једна) и Сирију (6).

Оваквим гласањем РФ и НРК показују да су чврсто решене да одбране оснивачке принципе УН: принципе територијалног интегритета, поштовања суверенитета, немешања у унутрашње ствари држава и право легитимно изабране власти да ту власт и врши.

У прошлости се могло догодити да једна од ове две државе на гласању по неком питању буде уздржана, а да друга уложи право вета. Међутим, случај избијања кризе у Сирији показао је да деле исте позиције, те да једна другој пружају пуну подршку. Једна од резолуција на коју су обе уложиле вето односила се на санкције чије је увођење предложено због наводне употребе хемијског оружја од стране војних снага Башара Ал-асада.³¹³

³¹¹ United Nations Resolutions on the Former Yugoslavia, http://www.aphref.aph.gov.au_house_committee_jfadt_bosnia_bos_app4.pdf, приступљено: 25/04/2021.

³¹² Видети: :Veto List, UN Documentation Research Guide, op cit.

³¹³ *Rusija i Kina uložile veto na rezoluciju o sankcijama Siriji*, N1, 28.02.2017 <http://rs.n1info.com/a231490/Svet/Svet/Rusija-i-Kina-ulozile-veto-na-rezoluciju-o-sankcijama-Siriji.html>, приступљено: 25/04/2021

Овако координирани наступи Русије и Кине сведоче о високом степену достигнутих односа сарадње, али и о постојању свести о неопходности заједничке акције у Уједињеним нацијама, као једном од доступних средстава за одржавање контратеже Америци, али и једином сигурном начину усмеравања света од униполарног ка мултиполарном систему.³¹⁴

³¹⁴ Видети више у: Lađevac Ivona, „Odgovor Kine na novi bezbednosni izazov”, у: *Čovek, prostor, tehnologija, ideje: međunarodna bezbednost u trećoj dekadi 21. veka*, Vladimir Ajzenhamer, Nebojša Vuković (ur.), Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2020, str. 126-151. https://doi.org/10.18485/iipe_cpti.2020.ch5.

5. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Природа међусобних односа Русије и Кине се у прошлости често мењала, кретала циклично-периодично, али их никада није довела у стање отвореног непријатељства, односно међусобног рата. Супротстављених ставова било је углавном у вези са питањима разграничења, тежњом за освајањем нових територија, али и због различитих идеолошких схватања и жељом за јачањем сопственог утицаја на земље комунистичке оријентације.

И поред тога што се, посматрани у целини, односи између две земље могу окарактерисати као коректни, поставља се питање да ли би, без спољашњих утицаја, дошло до њиховог унапређивања и подизања на ниво стратешког партнерства.

За односе између Русије и Кине кључан је био крах система међународних односа успостављених после Другог светског рата који их је усмерио једну на другу. Нескривена жеља САД да преобликују свет по својој мери, како у геополитичком, тако и у вредносном смислу, који укључује и ревизију правних норми, моралних начела и културних образаца понашања, натерале су Русију и Кину да занемаре сва ранија размимоилажења и покушају да се супротставе самопроглашеном владару света.

У том контексту посматрано, приближавање Руске Федерације и Народне Републике Кине, у време завршетка хладног рата, није било ни изненађујуће ни неочекивано. Под таквим околностима, сазрела је идеја о стратешком партнерству на широким основама ради обезбеђивања јачања утицаја Русије и Кине у светским оквирима. Неопходан услов за остврење постављеног циља било је спровођење свеобухватне сарадње уз недвосмислену посвећеност обе стране. У том смислу, стратешко партнерство између Русије и Кине успостављено је деведесетих година XX века.

Од необавезујуће Заједничке изјаве о пријатељским односима између Русије и Кине, објављене 1992. године, приликом посете тадашњег руског председника Јељцина Кини, до међународноправног акта, Уговора о добросуседству, пријатељству и сарадњи из 2001. године, две земље потписале су низ билатералних споразума којима су шириле и продубљивале садржај и обим стратешког партнерства.

Закључивањем Уговора о добросуседству, пријатељству и сарадњи 2001. године партнерски однос, чији су темељи постављени током деведесетих година XX века, добио је своју пуну изражајну форму.

Већ у првој деценији важења овог уговора, односи између две земље достигли су изузетно висок ниво. Најбоља илустрација ове тврдње је чињеница да су, на десетогодишњицу његовог потписивања, представници обе земље изјавили да се међусобно сматрају „главним и најважнијим стратешким и кооперативним партнером“. Висок степен сарадње потврђује и велики број потписаних додатних уговора којима су регулисана бројна питања од стратешког значаја. Тако су, на пример, споразуми у области трговинске размене омогућили достизање вртоглавих износа, а посебан значај има договор које су Кина и Русија постигле 2010. године да своју међусобну трговину обављају у јуанима и рубљама како би смањиле своју зависност од долара у међународној трговини.

До нарочитог унапређења односа је дошло у области енергетике. Споразуме познате као “гасни”, Кина и Русија су закључиле су 2014. године на 30 година, а њихова укупна вредност износи 400 милијарди долара. За потребе реализације овог споразума је, у изузетно захтевним природно-климатским целинама, већ до краја 2018. године била израђена и нова гасна инфраструктура.

Оваквим пословним договором две земље су потврдиле своје партнерске односе и једна другој омогућиле даљи развој економских, али и војно-индустријских потенцијала. Осавремењивањем капацитета, увођењем и применом нових технологија и изума, оне су потврдиле и своју намеру да активно учествују у обликовању међународног поретка.

На видео самиту, организованом поводом јубилеја 20 година од потписивања Уговора о добросуседству, пријатељству и сарадњи, руски и кинески председник, Владимир Путин и Си Ђинпинг, су се сагласили да су односи Русије и Кине су на највишем нивоу у историји и да представљају пример сарадње у 21. веку. Уз оцену да сарадња Москве

и Пекинга има стабилизирајућу улогу на глобалном плану, договорили су и продужење Уговора на наредних пет година.

Два председника су договорили и да, заједничку границу, дугу око 4.300 километара, претворе у појас вечног мира и пријатељства. Председник Си је истакао да су кинеско-руски односи, засновани на свеобухватном партнерству и стреташкој сарадњи, издржали све изазове и ушли у нову еру. Узајамно пружање подршке у питањима која су за обе земље од виталног интереса је трајно, док је руски председник посебно нагласио да је улога руско-кинеске координације да стабилизује међународне односе.

Нема сумње да тај задатак, у светлу раста геополитичких турбуленција и поништавања споразума о контроли наоружања, представља велики изазов, али обе земље су решене да га на партнерским основама и изврше.

Две суседне државе повезују изражени економски, геополитички и безбедносни интереси. Иако се обе и по појединачним географским, економским и војним показатељима, као и по политичком значају, убрајају у водеће земље света, њихов партнерски однос их чини далеко снажнијим у односу на остале. Сем тога, обе земље деле исте ставове у вези са реформама међународних политичких и финансијских институција, али и са потребом очувања и поштовања принципа међународног права који се односе на територијални интегритет и суверенитет, како свој, тако и других земаља.

Ефектни показатељи стратешког партнерства између Русије и Кине огледају се не само у трговинској размени, која се мери десетинама милијарди долара, већ и у културној, спортској, војној и другим облицима сарадње. Најтешња сарадња између Русије и Кине остварена је у стратешкој области енергетике, нарочито након избијања кризе у Украјине и увођења санкција Русији од стране Европске уније, потписивањем више пута поменутих тзв. гасних споразума.

Готово је извесно да ће стратешко партнерство између Руске Федерације и Народне Републике Кине умногоме обележити 21. век. Могућности за његов даљи развој су велике, а његови потенцијални донети, вероватно, још и већи. Тренутно, односи Кине и Русије се одвијају онако како су обе земље и планирале. Будући да обе имају потребу за снажењем својих унутрашњих економских прилика, акценат је на јачању привредних веза. Међутим, ништа мање значајне нису ни

политичке везе између двеју земаља које се, пре свега, огледају у заједничким акцијама у међународним организацијама, а које имају за циљ ревитализацију примене основних принципа међународног права. Сви наведени облици деловања учвршћују везе између Русије и Кине. Логичан след развоја партнерских односа, али и његов највиши степен, било би постизање споразума о војној сарадњи, иако се она донекле реализује кроз Шангајску организацију за сарадњу.

Обим и квалитет односа између Русије и Кине зависи и од различитих изазова, претњи и ризика са којима се две земље често срећу. Независно од тога да ли је реч о традиционалним или нетрадиционалним изазовима, претњама и ризицима, њихов утицај на стратешко партнерство могао би бити кључан не само за даљи развој, већ и за одржање ове форме сарадње.

Један од видова нетрадиционалних изазова је и актуелна пандемија корона вируса која већ другу годину потреса свет. Природа саме појаве, брзина којом се проширила по целом свету као и последице које је изазвала и које је и даље немогуће сагледати, не само да отвара могућности, већ и намеће обавезу за нова истраживања како би се дошло до одговора на бројна питања. У односу на Русију и Кину, по свим досадашњим показатељима, може се закључити да две земље одликује висок степен спремности и за сналажење и за сарадњу под овим, без претеривања се може рећи, ванредним околностима.

У условима пандемије две државе су унапредиле сарадњу на пољу високотехнолошке инфраструктуре, сарадњу која је започела и пре пандемије, али која се под новим условима додатно убрзала. Искуства кинеске државе за контролу и праћење у служби очувања јавног здравља примењена су и у Русији како би се пратило ширење вируса и прописивале казне онима који су кршили мере изолације. Сарадња између две земље је ојачала и на пољу медицине. Наиме, оформљени су истраживачки тимови ради развијања ефикасне вакцине против корона вируса, али и развијања анти вирусних лекова. У контексту фармацеутских истраживања, посебно ефикасном се показала сарадња у области фитофармације с обзиром на велико ослањање на традиционалну медицину како у Кини, тако и у Русији.

Посматрано из угла геополитике, нема сумње да би управо регион Централне Азије могао постати главни проблем у односима Русије и Кине. Иако Русију са овим делом Азије веже историјско наслеђе,

искуство заједничког живота у оквиру једне државе, развијене политичке, економске и културне везе, то не спречава Кину да гради своју мрежу контаката са земљама Централне Азије, а све ради приступа енергентима и диверзификацији свог снабдевања.

За сада обе земље успешно балансирају у региону ЦА, не долазе ни у какве сукобе, а своје односе унапређују, између осталог, и кроз форме мултилатералне сарадње која је за овај регион веома значајна. По успешности се посебно истичу Евроазијска економска заједница и Шангајска организација за сарадњу. И док ЕЕЗ остаје у домену економске сарадње, ШОС представља врло значајну организацију будући да обједињава неколико области сарадње и има чак и војну димензију. Упркос релативно кратком постојању, ШОС је успео, да се наметне, не само, у евроазијском региону, као организација која даје значајан допринос одржавању мира и стабилности. Својим активним ангажовањем на сузбијању ширења терористичке, сепаратистичке и екстремистичке идеологије у свим облицима, укључујући и дигиталну, постао је пример мултилатералног механизма сарадње који гради имиџ једног од најважнијих стубова светског поретка.

Други изазов са којим би се постојеће стратешко партнерство могло суочити јесте питање односа снага самих држава чланица. Познато је да је Кина по бројним параметрима далеко испред Русије, те се поставља питање под којим околностима ће или у ком тренутку та асиметрија постати непремостива препрека?

Споразумима у области енергетике, Русија и Кина су, вероватно, „орочиле“ партнерство на бар наредне три деценије, али у овом тренутку није сигурно да ли ће се оно наставити и након тог периода узевши у обзир кинеска улагања у гасну инфраструктуру земаља ЦА, а и резултате које ће до тог времена постићи иницијатива „Појаса и пута“.

Потенцијалну претњу за опстанак стратешког партнерства Русије и Кине могла би да представља евентуална одлука НАТО да, следећи САД, прошири своје партнерске односе и у своје поље деловања укључи Аустралију, Нови Зеланд, Јужну Кореју и Јапан. Поставља се питање да ли се под таквим околностима Русија и Кина одлучиле на чвршће везивање у области војне сарадње или би, у том случају, искористиле ШОС?

Конечно, обзиром на историјски и актуелни ток развоја односа Русије и Кине и изразити прагматизам у вођењу спољне политике и

једне и друге земље, може се претпоставити да ће исти принцип бити примењен и у односу на њихово стратешко партнерство. Обе земље имају широку перспективу и огроман потенцијал за сарадњу на свим нивоима. И поред чињенице да је најбрже растућа сарадња она у домену енергетике, огроман напредак је постигнут у изградњи инфраструктуре, трговини и технолошким истраживањима. Илустрације ради, по прогнозама, у 2024. години очекује се обим трговине од 200 милијарди долара.

И поред чињенице да је један партнер демографски и економски знатно снажнији, основна спона њиховог партнерства, покушај очувања принципа поштовања међународног права, очување културних и цивилизацијских образаца, давање предности мирољубивој политици и решењима које она нуди, наводи на закључак да ће над разлозима против, преовладати разлози за очување стратешког партнерства које ће имати утицаја и на савремене међународне односе. Кина и Русија остаће на путу сарадње.

6. ЛИТЕРАТУРА

Монографије:

- Alexandrov Mikhail, *Uneasy Alliance: relations between Russia and Kazakhstan in the post-Soviet era 1992–1997*, Greenwood Press, 1999.
- Anderson Jennifer, *The Limits of Sino-Russian Strategic Partnership*, Routledge, 2013.
- Blanco de Moraes y Luis Fernando, *On the uses and functions of 'strategic partnership' in international politics: Implications for agency, policy and theory*, Bielefeld, 25 March 2015, Интернет, <https://pub.uni-bielefeld.de/download/2763241/2763242>, приступљено: 10/03/2021.
- Brzezinski Zbignjev, *Velika šahovska ploča*, Interland, Varaždin, 2000.
- Brzezinski, Z., *The Great Chess Board: American primacy and Its Geostrategic Imperatives*, Basic Books, A Member of the Perseus Book Group, New York, 1997;
- Bush Richard C., *The Perils of Proximity: China-Japan Security Relations*, Brookings Institution Press, 2013.
- Buzan Barry, *American Exceptionalism, Unipolarity and September 11: Explaining the Behaviour of the Sole Superpower*, Montreal, ISA, 2004.
- Dent Christopher M., *China, Japan and Regional Leadership in East Asia*, Edward Edgar Publishing, 2008.
- Ejdus Filip, *Međunarodna bezbednost: teorije, sektori, nivoi*, BCBP, Beograd, 2012.
- Emerson Michael (ed.), *The elephant and the bear try again: options for a new agreement between the EU and Russia*, Centre for European Policy Studies, Brussels, 2006, Internet, <https://www.ceps.eu/system/files/book/1402.pdf>, приступљено: 10/03/2021.

- Gaddis John Lewis, *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy during the Cold War*, Oxford University Press, New York, 1982.
- Jarosiewicz Aleksandra, Strachota Krzysztof, *China vs. Central Asia the achievements of the past two decades*, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, 2013.
- Jović-Lazić Ana, *Odnosi između Evropske unije i Ruske Federacije – kraj XX i početak XXI veka*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2015.
- Kaplan, Robert D., *The Revenge of Geography: What the Map Tells Us About Coming Conflicts and the Battle Against Fate*, Random House Trade Paperbacks New York, 2012.
- Lanteigne Marc, *China and International Institutions: Alternate Paths to Global Power*, Routledge, 2005.
- Lo Bobo, "Axis of Convenience: Moscow, Beijing, and the new geopolitics", Brookings Institution Press, October 15, 2008, Ebook ISBN: 9780815701460.
- Mearsheimer John J., *The Tragedy of Great Power Politics*, W. W. Norton & Company, 2001.
- Pan Zhongqi, *Conceptual Gaps in China-EU Relations: Global Governance, Human Rights and Strategic Partnerships*, Palgrave Macmillan, 2012.
- Ross Robert, Tunsjø Øystein, Zhang Tuosheng, *US-China-EU Relations: Managing the New World Order*, Routledge, 2010.
- Trapara Vladimir, *Vreme resetovanja – odnosi Rusije i Sjedinjenih Država u periodu od 2009. do 2012. godine*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2017.
- Vincent Pouliot, *International Security in Practice: The Politics of NATO-Russia Diplomacy*, Cambridge University Press, 2010.
- Wallerstein Immanuel, *World-Systems Analysis: An Introduction*, Durham, NC: Duke University Press, 2005.
- Waltz Kenneth, *Theory of International Politics*, Addison-Wesley Pub. Co, 1979.
- Xi Jinping, *The Governance of China*, Foreign Languages Press Co. Ltd, Beijing, 2014.

- Zhang Chunhou, Vaughan C. Edwin, *Mao Zedong as Poet and Revolutionary Leader: Social and Historical Perspectives*, Lexington Books, 2002.
- Zhao Suisheng, *China-US Relations Transformed: Perspectives and Strategic Interactions*, Routledge, 2007.
- Гађиновић Радослав, *Увод у студије безбедности*, Драслар партнер, Београд, 2007.
- Динић Јордан, Лазић Душан, *Кина: унутрашњи развитак и политика у међународним односима*, Институт за међународни раднички покрет, Београд, 1970.
- Дугин Александар, *Геополитика постмодерне – доба нових империја: осврти на геополитику XXI века*, Преводилачка радионица Росић, Београд, Никола Пашић, Београд, Српски сабор Двери, Београд, 2009.
- Ђорђевић Бранислав, Глишић Мирослав, *Организација северно-атлантског уговора (НАТО)*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2013.
- Макиенко Константин, *Военнотехническое сотрудничество России и КНР в 1992–2002 годах: достижения, тенденции, перспективы*, Рос. представительство Центра оборонной информации, Москва, Гендальф, 2002;
- Петровић Драган, *Русија и Европа*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2010.
- Симић Предраг, *Социјализам и модернизација у НР Кини*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1988.
- Фукујама Френсис, *Судар култура*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2008.
- Хантингтон Семјуел, *Сукоб цивилизација*, ЦИД, Подгорица, 1998.

Документи

- Agreement on the New Development Bank – Fortaleza*, July 15, 2015, <https://www.ndb.int/wp-content/themes/ndb/pdf/Agreement-on-the-New-Development-Bank.pdf>, 24/04/2021.
- A Long-Term Policy for China-Europe Relations*, Communication of the Commission of the European Communities, COM (1995) 279 final,

Brussels, 5 July 1995, http://www.eeas.europa.eu/archives/docs/china/docs/com95_279_en.pdf, 02/01/2021.

A maturing partnership – shared interests and challenges in EU-China relations, Communication COM (2003) 533 of 10.9.03, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/ALL/?uri=LEGISSUM%3Ar14207>, 02/01/2021.

Building a comprehensive partnership with China, Communication from the Commission, COM (98) 181 final, 25 March 1993. [EU Commission – COM Document], <http://aei.pitt.edu/id/eprint/4353>, 02/01/2021.

Charter of the Shanghai Cooperation Organization, The Shanghai Cooperation Organisation (SCO), eng.sectsco.org/load/203013/, 02/04/2021.

“COUNCIL REGULATION (EU) No 833/2014 of 31 July 2014 concerning restrictive measures in view of Russia’s actions destabilising the situation in Ukraine”, *Official Journal of the European Union*, L 229/1, 31.7.2014, Internet, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32014R0833>, 20/02/2021.

Declaration on the Establishment of the Shanghai Cooperation Organization, eng.sectsco.org/load/193054/, 20/03/2021.

Договор между Республикой Узбекистан и Российской Федерацией о стратегическом партнерстве, Ташкент, 16 июня 2004 года, http://lex.uz/pages/getpage.aspx?lact_id=1307741, 25/03/2021.

Договор о добрососедстве, дружбе и сотрудничестве между Российской Федерацией и Китайской Народной Республикой, 17 июля 2001 г. в “РГ” – Федеральный выпуск №2746, Internet, <http://www.rg.ru/2009/03/20/russia-kitai-dok.html>, 20/02/2021.

Договор о коллективной безопасности от 15 мая 1992 года, Интернет, http://www.odkb-csto.org/documents/detail.php?ELEMENT_ID=126, 25/03/2021.

Дополнительное Соглашение Между Российской Федерацией и Китайской Народной Республикой о Российско-Китайской Государственной Границе на ее Восточной Части, 14.10.2004, Собрание законодательства Российской Федерации, 8. августа 2005 г. N 32. Ст. 3270, Бюллетень международных договоров, 2005. N 11. С.76 – 79, http://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract/-/storage-viewer/bilateral/page-162/46132, 10/03/2021.

Федеральный закон от 13.07.2015 г. № 212-ФЗ О свободном порте Владивосток, Вступил в силу с 11 октября 2015 года, <http://www.kremlin.ru/acts/bank/39906>, 20/03/2021.

General Administration of Customs People's Republic of China, China Customs Statistic Details, <http://english.customs.gov.cn/newsroom/statistics/detail/4728765b-001b-4a5b-b3cf-3c904bd38782>, 02/02/2021.

Конституция Туркменистана, Меджлис Туркменистана, <http://www.parliament.am/library/sahmanadrutyunner/turqmenistan.pdf>, 25/03/2021.

Memorandum of Understanding between the Secretariat of the Shanghai Cooperation Organisation and the Secretariat of the Collective Security Treaty Organisation (Dushanbe, 5 October 2007), Shanghai Cooperation Organisation, <http://eng.sectesco.org/cooperation/>, 24/04/2021.

“NATO – PARTNERS”, NATO, <https://www.nato.int/cps/en/natohq/51288.htm>, 03/01/2021.

О Содружестве Независимых Государств, Исполком СНГ, <http://cis.minsk.by/page.php?id=174>, 25/03/2021.

Организация Объединенных Наций Свидетельство о регистрации № 41878, http://www.odkb-csto.org/documents/detail.php?ELEMENT_ID=128, 25/03/2021.

Principes généraux pour le règlement de questions pendants, Chine – Russie (sovietique), Mai 31, 1924, Société des Nations Recueil de Traités, XXXVII:176, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/LON/LoN-cumulative%20index-01.pdf>, 20/02/2021.

Resolution 2758 (XXVI), Restoration of the Lawful Rights of the People's Republic of China in the United Nations, General Assembly, 25 October 1971, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NRO/327/74/IMG/NR032774.pdf?OpenElement>, 10/04/2021.

Российско-Китайская совместная декларация о многополярном мире и формировании нового международного порядка, Москва, 23 апреля 1997 года, „Дипломатический вестник“ N 5, май 1997 года, <http://docs.cntd.ru/document/1902155>, 10/03/2021.

Российско-Китайская Совместная Декларация о Многополярном Мире и Формировании Нового Международного Порядка, Москва, 23 апреля 1997 года, http://www.organic-s.ru/mi_znaem/kodeksi58022.html, 20/02/2021.

Россия и Китай подписали газовый контракт на 400 млрд долларов, 21 мая 2014, <http://www.tvc.ru> <http://www.tvc.ru/news/show/id/40140/news/show/id/40140>, 20/02/2021.

Россия и Китай подписали соглашение о поставках газа через Алтай, 09.11.2017, <http://top.rbc.ru/economics/09/11/2014/545f5ccbcb20fbfdc0c37b1>, 20/02/2021.

S. 1039 (112th): Sergei Magnitsky Rule of Law Accountability Act of 2012, Congress, Bills, Интернет, <https://www.govtrack.us/congress/bills/112/s1039>, 02/02/2021.

Sino-Soviet Treaty of Friendship, Alliance and Mutual Assistance, February 14, 1950, Moscow, “The World and Japan” Database (Project Leader: TANAKA Akihiko), Database of Japanese Politics and International Relations, National Graduate Institute for Policy Studies (GRIPS); Institute for Advanced Studies on Asia (IASA), The University of Tokyo, Internet, <http://worldjpn.grips.ac.jp/documents/texts/docs/19500214.T1E.html>, 20/02/2021.

Sino-Soviet Treaty of Friendship, Alliance and Mutual Assistance, Ministry of the Foreign Affairs of the People’s Republic of China, http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/ziliao_665539/3602_665543/3604_665547/t18011.shtml, 20/02/2021.

Совместная декларация Российской Федерации и Китайской Народной Республики, 25.04.1996, <http://www.abirus.ru/content/564/623/627/634/636/11261/11269.html>, 20/03/2021.

Совместное заявление Президента Российской Федерации и Президента Республики Казахстан о сотрудничестве в области мирного использования атомной энергии, 12 января 2006 г., Министерство иностранных дел Российской Федерации, http://www.mid.ru/ru/maps/kz/-/asset_publisher/44tjMzWwjAFr/content/id/414892, 20/03/2021.

Совместное коммюнике по итогам 21-й регулярной встречи глав правительств России и Китая, Правительстве Российской Федерации, 7 ноября 2016, <http://government.ru/info/25224/>, 20/03/2021.

Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Российской Федерации о транзите нефти (г.

Санкт-Петербург, 7 июня 2002 года), https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1031334#pos=1;-102, 20/03/2021.

Соглашение Косыгин Чжоу Эньлай, Интернет, https://www.e-reading.club/chapter.php/130971/7/Galenovich_-_Rossiya_i_Kitaii_v_XX_veke__granica.html, 10/03/2021.

Соглашение между Союзом Советских Социалистических Республик и Китайской Народной Республикой о советско-китайской государственной границе на ее Восточной части, 16.05.1991, Министерство иностранных дел Российской Федерации, Интернет, http://www.mid.ru/ru/maps/cn/-/asset_publisher/WhKWb5DVBqKA/content/id/538486, 10/03/2021.

Соглашение между Правительством Республики Казахстан и Правительством Российской Федерации о сотрудничестве в газовой отрасли (г. Москва, 28 ноября 2001 г.), http://online.zakon.kz/m/document/?doc_id=1026249, 20/03/2021.

“The Dumbarton Oaks Conference”, Bulletin of International News, Vol. 21, No. 22 (Oct. 28, 1944), Royal Institute of International Affairspp. 907-916, <http://www.jstor.org/stable/25643706>, 10/04/2021.

“Treaty on Long-Term Good-Neighborliness, Friendship and Cooperation Between the Member States of the Shanghai Cooperation Organization” in: *Key Normative Documents of the Shanghai Cooperation Organization*, pp. 173-178, <https://www.hrichina.org/sites/default/files/PDFs/Reports/SCO/2011-HRIC-SCO-Whitepaper AppendixA-SCO-Docs.pdf>, 04/04/2021.

The Agreement between the Republic of Kazakhstan and the People’s Republic of China on the Kazakh-Chinese State border, April 26th, 1994, <http://mfa.gov.kz/en/content-view/delimitatsiya-i-demarkatsiya-gosudarstvennoj-granitsy>, 20/03/2021.

Trade agreement EEC-China, signed 2 May 1978, EU-China relations: chronology, EEAS http://eeas.europa.eu/archives/docs/china/docs/chronology_2008_en.pdf, 02/01/2021.

UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction 2009, Geneva, May 2009, United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNISDR), <http://www.unisdr.org/we/inform/terminology>, 10/04/2021.

United Nations Resolutions on the Former Yugoslavia, http://www.aphref.aph.gov.au_house_committee_jfadt_bosnia_bos_app4.pdf, 25/04/2021.

Устав Организации договора о коллективной безопасности от 7 октября 2002 года, http://www.odkb-csto.org/documents/detail.php?ELEMENT_ID=124, 25/03/2021.

Veto List, UN Documentation Research Guide, <http://research.un.org/en/docs/sc/quick>, 24/04/2021.

Чланци:

“Russia, China Nizhneleninskoye-Tongjiang Bridge over Amur Border River Nears Completion”, *Russia Briefing*, March 14, 2018, <https://www.russia-briefing.com/news/russia-china-nizhneleninskoye-tongjiang-bridge-amur-border-river-nears-completion.html/>, 25/03/2021.

“Russian-Chinese Dialogue, 2017 Model”, ed. I. S. Ivanov, *Russian International Affairs Council*, Institute of Far Eastern Studies of the Russian Academy of Sciences, Institute of International Studies at Fudan University, <http://russiancouncil.ru/papers/Russia-China-Report33-En-Preprint.pdf>, 25/03/2021.

“China and Russia Establish Association of Universities to Expand Educational Cooperation”, *Chinatopix*, July 07, 2016, <http://www.chinatopix.com/articles/94686/20160707/china-russia-establish-association-universities-expand-educational-cooperation.htm#ixzz5FyALvzhF>, 25/03/2021.

“OBOR: One Bridge – One River? Sino-Russian Cooperation in Infrastructure Failed the First Test”, *Rivers without Boundaries*, 1 October 2016, <https://www.transrivers.org/2016/1812/>, 20/02/2021.

“Spatial Results of the 2010 Census in Xinjiang”, *China Policy Institute: Analysis*, March 7, 2016, <https://cpianalysis.org/2016/03/07/spatial-results-of-the-2010-census-in-xinjiang/>, 22/02/2021.

“Wang Yi: China-Russia People-to-People and Cultural Exchanges and Cooperation Are Foundation for Long-Term Development of Bilateral Relations”, 2016/04/29, Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China, http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1360537.shtml, 25/03/2021.

Aghaei Davoud, Rahdar Hosein, “The Role of Shanghai Cooperation Organization in Making Balance of Power-Based order in Central Asia”, *Central Eurasia Studies*, doi. 10.22059/JCEP.2015.56844, https://jcep.ut.ac.ir/article_56844.html?lang=en, 15/07/2021.

- Anders Åslund, Maria Snegovaya, "The impact of Western sanctions on Russia and how they can be made even more effective", *Atlantic Council*, May 3, 2021, Internet, <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/the-impact-of-western-sanctions-on-russia/>, 15/07/2021.
- Antevski Miroslav, „Osnove i održivost novog modela rasta kineske ekonomije“, *Međunarodni problemi*, 2013, Vol. 65, Br. 4, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, str. 423-443.
- Antevski Miroslav, „Kina: tokovi i efekti stranih direktnih investicija“, *Međunarodni problemi*, Vol. LXIV, oktobar 2012, br. 4, str. 479-506.
- Antevski Miroslav, Jelisavac Trošić Sanja, Rapačić Stevan „Ekonomski odnosi Kine i Evropske unije“, *Međunarodna politika*, Godina LXIV, br. 1152, oktobar–decembar, str. 36-54.
- Antevski Miroslav, Petrović Pero, Vesić Dobrica, "Regional energy projects in the Eurasian area", *Industrija*, 2012, vol. 40, no. 1, pp. 61-81.
- Antevski, M., Jelisavac Trošić, S., "Chinese Response to Transatlantic Trade and Investment Partnership and Trans-Pacific Partnership", *The Review of International Affairs*, Vol. LXVII, No. 1161, January–March 2016, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, pp. 123–141.
- Antonenko Oksana, Giegerich Bastian, "Rebooting NATO–Russia Relations", *Global Politics and Strategy*, Volume 51, 2009- Issue 2,
- Babić, B., „Odnosi Kine i Evropske unije: geoekonomska osovina u razvoju“, *Međunarodni problemi* 3, 2010, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, str. 418-462.
- Babić Blagoje S., "NEW SILK ROAD" – CHINA'S "NEW DEAL" in: *Danube and the New Silk Road*, Duško Dimitrijević (ed.), Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2016, pp. 45-67.
- Babić S. Blagoje, „Odnosi Kine i Evropske unije: geoekonomska osovina u razvoju“, *Međunarodni problemi*, Vol. LXII, br. 3, str. 418-462.
- Baković, O. (2004) „Miroljubivi uspon – nova kineska vanjskopolitička teorija“, *Politička misao*, 12 (1): 126-137.
- Balie Lorna, "The Politics Behind the Oil and Gas Resources in Eurasia", *International Relations Insights & Analysis Peace and Conflict Analysis*, pp. 9-22.
- Beehner Lionel, "Severing of U.S.-Uzbek Ties Over Counterterrorism", Council on Foreign Relations, September 30, 2005, <https://www.cfr.org/background/severing-us-uzbek-ties-over-counterterrorism>, 25/03/2021.

- Between the EU and Russia*, Centre for European Policy Studies, Brussels, 2006, Internet, <https://www.ceps.eu/system/files/book/1402.pdf>, 10/03/2021.
- Blank Stephen, "Russian Military Policy in Asia: A Study in Paradox", *RUFS Briefing* No. 20, Project No: A11301, September, 2013, <https://www.foi.se/download/18.2bc30cfb157f5e989c3181c/1477482863517/RUFS%20Briefing%20No.%2020%20.pdf>, 25/03/2021.
- Blank Stephen, "A Chinese Base in Central Asia", *The Central Asia-Caucasus Analyst*, 12 April 2018, <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13507-a-chinese-base-in-central-asia.html>, 20/04/2021.
- Bobo Lo, "The Long Sunset of Strategic Partnership_Russia's Evolving China Policy", *International Affairs*, Vol. 80, No. 2, Israeli-Palestinian Conflict (Mar., 2004), Blackwell Publishing on the behalf of the Royal Institute of International Affairs, pp. 295-309, Internet, <http://www.scribd.com/doc/44764020/The-Long-Sunset-of-Strategic-Partnership-Russia-s-Evolving-China-Policy>.
- Bohnenberger-Rich Simone, "China and Kazakhstan: Economic Hierarchy, Dependency and Political Power?", Doctoral thesis, Department of International Relations of the London School of Economics, London, March 2015, http://etheses.lse.ac.uk/3126/1/Bohnenberger-Rich_Kazakhstan_and_China.pdf, 20/03/2017/8.
- Bolt Paul, "Sino-Russian Relations in a Changing World Order", *Strategic Studies Quarterly*, Winter 2014, p. 47-69, https://www.jstor.org/stable/26270816?seq=1#metadata_info_tab_contents, 20/02/2021.
- Borko Yuri, "Rethinking Russia-EU Relations", *Russia in Global Affairs*, No. 3, Moscow, 2004, p. 169.
- Bradley Bill, "A Diplomatic Mystery", *Foreign Policy*, August 22, 2009, Internet, <http://foreignpolicy.com/2009/08/22/a-diplomatic-mystery>, 20/02/2021.
- Branka Gavrilovic Jovic, "China-Russia Diplomatic and Security Relationship. A Historical Review", Master in Chinese Studies, UPF, https://repositori.upf.edu/bitstream/handle/10230/32504/Gavrilovic_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 20/02/2021.
- Brantly Womack, "Asymmetry Theory and China's Concept of Multipolarity", *Journal of Contemporary China*, 13(39), May, 2004, pp. 351-366,

<https://pdfs.semanticscholar.org/ed61/fecb11d32e3eda43377b76c31d4799483056.pdf>, 20/02/2021.

- Breitmaier Martin, "China's rise and Central Asia's security", European Union Institute for Security Studies, June 2016, www.iss.europa.eu/uploads/media/Alert_21_Central_Asia_MB.pdf
- Casarini Nicola, "The International Politics of the Chinese Arms Embargo Issue", *Italian Journal of International Affairs*, Volume 42, 2007, Issue 3, pp. 371-389, <https://doi.org/10.1080/03932720701567588>, 25/03/2021.
- Chen Joseph T., "The May Fourth Movement Redefined", *Modern Asian Studies*, Volume 4, Issue 1, Published online: 28 November 2008, <https://doi.org/10.1017/S0026749X00010982>, 20/02/2021.
- Cohen Ariel, "After the G-8 Summit: China and the Shanghai Cooperation Organization", *China and Eurasia Forum Quarterly*, Volume 4, No. 3 (2006) pp. 51-64, https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/33811382/6_After_G8_Summit_China.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWO WYYGZ2Y53UL3A&Expires=1525192906&Signature=dR4YY5P7ipeRg3Hivd9%2BydbWacY%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DAfter_the_G-8_Summit_China_and_the_Shang.pdf, 10/03/2021.
- Conlon Justin, "Sovereignty vs. Human Rights or Sovereignty and Human Rights?", July 1, 2004, *SAGE Journals*, <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0306396804045516?journalCode=racb>, 25/04/2021.
- Čavoški Jovan, "One belt, One road" strategy as a new historical opportunity for China's Foreign policy" in: *Danube and the New Silk Road*, Duško Dimitrijević (ed.), Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2016, pp. 21-28.
- De Haas Marcel, "Relations of Central Asia with the Shanghai Cooperation Organization and the Collective Security Treaty Organization", *Journal of Slavic Military Studies*, available online: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13518046.2017.1271642>
- De Haas Marcel, "The 'Peace Mission 2007' Exercises: The Shanghai Cooperation Organisation Advances", Advanced Research and Assessment Group, September 2007, https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/20070900_cscp_paper_haas.pdf, 24/04/2021.
- De Haas Marcel, "Security Policy and Developments in Central Asia – Security documents compared with security challenges", *Journal of Slavic Military*

Studies, available online: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13518046.2016.1168123>

Dimitrijević Duško, „Odnosi Srbije i Kine na početku 21. veka“, *Međunarodni problemi*, mart 2018, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, str. 49-70.

Dimitrijević Duško, Jokanović Nikola, “China’s “New Silk Road” Development Strategy”, *The Review of International Affairs*, LXVII(1161):21-44, January 2016.

Dittimer, L. (2010.) “The Sino-Russian Strategic Partnership”, *Journal of Contemporary China*, 10 (28): 399-413.

Duško Dimitrijević, “Capacities for Development Serbia’s Cooperation with China”, China-CEE Institute, Working Paper, 11. December 2017. ISSN: 2560-1628, 2017. No. 4, Internet, https://china-cee.eu/wp-content/uploads/2018/02/Work_paper201704.pdf, 10/02/2021.

Đukanović Dragan, Živojinović Dragan, „Strateška partnerstva Republike Srbije“, Fakultet političkih nauka, *Godišnjak* br. 6, decembar 2011, Beograd, str. 299-312.

Feng Huiyun, “The New geostrategic game: Will China and Russia Form an Alliance against the United States?”, Internet, https://www.files.ethz.ch/isn/191726/diis_report_07_the_new_geostrategic_game_web.pdf, 20/04/2021.

Ferdinand Peter, “Sunset, sunrise: China and Russia construct a new relationship”, *International Affairs*, Volume 83, Issue 5, September 2007, pp. 841-867, <https://doi.org/10.1111/j.1468-2346.2007.00659.x>, 10/03/2021.

Friedberg Aaron L., “The Future of U.S.-China Relations: Is Conflict Inevitable?”, *International Security*, Volume 30, Issue 2, <https://doi.org/10.1162/016228805775124589>, 10/03/2021.

Garnett Sherman, “Challenges of the Sino-Russian strategic partnership”, *The Washington Quarterly*, Vol. 24, 2001- Issue 4, pp. 41-54.

Gleason Gregory, “Why Russia is in Tajikistan”, *Comparative Strategy*, January 2001, pp. 77-89, DOI: 10.1080/01495930150501124, https://www.researchgate.net/publication/242258523_Why_Russia_is_in_Tajikistan, 05/01/2021.

- Glosny Michael A., "China and the BRICs: A Real (but Limited) Partnership in a Unipolar World", *Polity*, Volume 42, Number 1, January 2010.
- Grevi Giovanni, "Making EU strategic partnerships effective", *Working paper* (FRIDE), no. 105, December 2010, https://www.files.ethz.ch/isn/130706/WP105_Making_EU_Strategic_ENG_dic10.pdf, приступљено: 10/03/2021.
- Gui Congyou, "Deepen China-Russia Comprehensive Strategic Coordination and Jointly Create A New Chapter of Win-Win Cooperation", Chinese People's Institute of Foreign Affairs (CPIFA), <http://www.cpifa.org/en/cms/item/view?table=book&id=204>, 05/05/2021.
- Hadova Antonina, "The Shanghai Cooperation Organization: A New Regional Mechanism for Combating Terrorism, Ethnic Separatism, and Religious Extremism", <http://www.iris-bg.org/fls/Chapt4.pdf>
- Holslag Jonathan, "The Elusive Axis: Assessing the EU-China Strategic Partnership", *Journal of Common Market Studies*, 2011, vol. 49, issue 2, 293-313.
- Huang Jing, Korolev Alexander, "International Cooperation in the Development of Russia's Far East and Siberia", *International Political Economy Series*, <https://link.springer.com/book/10.1057%2F9781137489593>, 05/05/2021.
- Huiyun Feng, "The New geostrategic game: Will China and Russia Form an Alliance against the United States?", Internet, http://www.diis.dk/files/media/publications/publikationer_2015/diis_report_07_the_new_geostrategic_game_web.pdf, 20/08/2021.
- Indeo Fabio, "The Eurasian Economic Union and the Silk Road Economic Belt: the impact of the Sino-Russian geopolitical strategies in the Eurasia region", *Working Paper* No. 2016/5, The Maastricht School of Management, Internet, <https://www.msm.nl/resources/uploads/2016/09/MSM-WP2016-5.pdf>
- Iwashita Akihiro, "Primakov Redux? Russia and the "Strategic Triangles" in Asia", http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no16_1_ses/09_iwashita.pdf, 24/04/2021.
- Jarosiewicz Aleksandra, Lang Józef, "Russian investments in Kyrgyzstan", *The Centre for Eastern Studies* (OSW), 26/02/2014, <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2014-02-26/russian-investments-kyrgyzstan>, 05/01/2021.

- Jović-Lazić Ana, Lađevac Ivona, „Ukrainian Crisis as a Security Challenge of the Contemporary World“, in: *Social and Economic Problems and Challenges in the Contemporary World*, eds. Branislav Djordjevic, Taro Tsukimura and Ivona Ladjevac, Global Resource Management, Doshisha University, Japan, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2017, pp. 112-141.
- Jović-Lazić Ana, Lađevac Ivona, „Razvoj i posledice ukrajinske krize“, *Međunarodna politika*, LXIX, br. 1172, oktobar-decembar 2018, str. 27-51.
- Jović-Lazić Ana, Lađevac Ivona, „Blisko inostranstvo u integracionim inicijativama Ruske Federacije: slučaj Evroazijske ekonomske unije“, u: *Integracioni procesi u Evroaziji* (urednici Dušan Proroković i Ana Jović-Lazić), Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2019, str. 253-285.
- Jović-Lazić Ana, Lađevac Ivona, “Redefining Russia-European Union relations – is it possible to overcome a deep crisis?”, in: *Europe in Changes: The old continent at a new crossroads*, Katarina Zakić, Birgül Demirtaş, Institute of International Politics and Economics, Faculty of Security Studies, Belgrade, 2021, pp. 215-235. ISBN 978-86-7067-282-6 https://doi.org/10.18485/iipe_euchanges.2021.ch11
- Kampen, Thomas, Mao Zedong, “Zhou Enlai and the Evolution of the Chinese Communist Leadership”, *Nordic Institute of Asian Studies*, 2000, <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:844042/FULLTEXT01.pdf>, 20/02/2021.
- Koch Natalie, “Kazakhstan’s changing geopolitics: The resource economy and popular attitudes about China’s growing regional influence”, *Eurasian Geography and Economics*, Vol. 54 No. 1, February 2013, pp. 110-133, DOI: 10.1080/15387216.2013.778542, 23/03/2021.
- Královičová M., Žatko M., “One belt one road initiative in Central Asia: implications for competitiveness of Russian economy”, *Working Paper* No. 2016/9, The Maastricht School of Management, Internet, <https://www.msm.nl/resources/uploads/2016/09/MSM-WP2016-9.pdf>
- Kramer Mark, “The Myth of a No-NATO-Enlargement Pledge to Russia”, *The Washington Quarterly*, April 2009, 32:2, DOI: 10.1080/01636600902773248, Center for Strategic and International Studies, Washington, Internet, <https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/>

s3fs-public/legacy_files/files/publication/twq09aprilkramer.pdf, 20/2/2021.

- Krasner Stephen D., "Rethinking the sovereign state model", *Review of International Studies*, Volume 27, Issue 05, pp. 17-42, <http://journals.cambridge.org/action/displayFulltext?type=1&pdfType=1&fid=163528&id=RIS&volumeld=27&issuelid=05&aid=163527>, 05/03/2021.
- Kucera Joshua, "China Building Military Base on Afghan-Tajik Border", *Eurasianet*, January 7, 2018, <https://eurasianet.org/s/report-china-building-military-base-on-afghan-tajik-border>, 10/01/2021.
- Lađevac Ivona, „Strateško partnerstvo Rusije i Kine“, *Međunarodni problemi*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2015, LXVII, 2-3/2015, DOI 10.2298/MEDJP1503239L, ISSN 0025-8555, str. 239-250.
- Lađevac Ivona, Đorđević Branislav, Jović-Lazić Ana, "Serbian Views on "16+1" and "Belt and Road" Initiative in China-EU relations", in: *The Cooperation between China and Balkan Countries under the "Belt and Road" Initiative*, Liu Zuokui and Ivona Ladjevac (eds.), The Institute of European Studies (IES), Chinese Academy of Social Sciences, Beijing, China, 2019, pp. 54-70. ISBN: 978-7-5203-4191-2
- Lađevac Ivona, "The Republic of Serbia and the Belt and Road Initiative", in: *Security Challenges and the Place of the Balkans and Serbia in a Changing World*, Ana Jović-Lazić and Alexis Troude (eds.), Institute of International Politics and Economics and Faculty of Security Studies of the University of Belgrade, Belgrade, 2020, pp. 273-283.
- Lađevac Ivona, „Odgovor Kine na novi bezbednosni izazov“, u: Čovek, prostor, tehnologija, ideje: međunarodna bezbednost u trećoj dekadi 21. veka, Vladimir Ajzenhamer, Nebojša Vuković (ur.), Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2020, str. 126-151. https://doi.org/10.18485/iipe_cpti.2020.ch5 ISBN 978-86-7067-279-6.
- Leksyutina Yana, "Russian-Chinese Relations: Rapprochement Or Rivalry?", *Chair InBev – Baillet Latour Working Papers* No. 37, Internet, https://ghum.kuleuven.be/ggs/research/eu_china_chair/events/events_2009/russia_chinese/Presentation.PDF, 15/04/2021.
- Li Jingjie, "Sino-Russian Strategic Partnership Cooperative Relations and the US Factor", *The ASAN Forum*, Online ISSN 2288-5757, November–December 2014, Vol. 2, No. 6, <http://www.theasanforum.org/sino->

- russian-strategic-partnership-cooperative-relations-and-the-us factor/, 20/02/2021.
- Li Jingjie, "Sino-Russian Strategic Partnership Cooperative Relations and the US Factor", *The ASAN Forum*, Online ISSN 2288-5757, November–December 2014, Vol. 2, No. 6, <http://www.theasanforum.org/sino-russian-strategic-partnership-cooperative-relations-and-the-us-factor>
- Li Jingkun, Zhang Chen, Zhao Lei, Cao Hui, Zhang Haiyang, "China-EU Political Relations", in: Zhou H. (eds.) *China-EU Relations. Research Series on the Chinese Dream and China's Development Path*, Springer, Singapore, 2016, https://doi.org/10.1007/978-981-10-1145-0_2, 10/03/2021.
- Lo Bobo, "The Long Sunset of Strategic Partnership: Russia's Evolving China Policy", *International Affairs*, Volume 80, Issue 2, 1 March 2004, pp. 295-309, <https://doi.org/10.1111/j.1468-2346.2004.00384.x>, 15/04/2021.
- Lo Bobo, "New Order for Old Triangles? The Russia-China-India Matrix", *IFRI*, Russia Nis Center, Bruxelles, https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/lo_russia_china_india_triangle_2017.pdf, 25/04/2021.
- Luis Fernando de Moraes y Blanco, "On the uses and functions of 'strategic partnership' in international politics: Implications for agency, policy and theory", Bielefeld, 25 March 2015, <https://pub.uni-bielefeld.de/download/2763241/2763242>, 10/03/2021.
- "Making Balance of Power-Based order in Central Asia", *Journal of Central Eurasia Studies*, Faculty of Law and Political Science, Vol. 8, No.2, Autumn & Winter 2015-16/6.
- Mastanduno, Michael, "Preserving the unipolar moment: Realist theories and US grand strategy after the Cold War", *International Security*, 21 (4), 1997, pp. 49-88.
- McCormack Gavan, "Small Islands – Big Problem: Senkaku/Diaoyu and the Weight of History and Geography in China-Japan Relations", *The Asia-Pacific Journal*, January 3, 2011, Volume 9, Issue 1, No. 1.
- Mitrovic Dragana, "The Shanghai Cooperation Organization: aims and scope of new Asian security and economic structures", *International Forum*; 2009-01.
- Mitrović Dragana, "Geopolitics of Energy as Border Issue" in: Duško Dimitrijević, Dragana Mitrović and Ivona Lađevac (eds.), *The meaning of borders and border issues in the age of globalization: Europe and Asia*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2012, pp. 139-146.

- Mitrović Dragana, "The Strategic-Security Position of China after September 11, 2001", 03 June 2005 – *Occasional paper* No. 12, http://pdc.ceu.hu/archive/00004981/01/The_StrategicSecurity_Position_of_China_After_September_11,_2001,_Centre_for_CivilMilitary_Relations,_Belgrade.pdf.
- Mitrović Dragana, „Modeli produblivanja saradnje sa NR Kinom i zemljama Centralne i Istočne Azije“, u: Edita Stojić-Karanović i Slobodan Janković (urs), *Elementi strategije spoljne politike Srbije*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2008.
- Mitrović Dragana, „Strategijsko-bezbednosna pozicija Kine posle 11. septembra 2001. godine“, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2005, Internet, http://www.bezbednost.org/upload/document/mitrovi_2005_strategijsko-bezbednosna_pozicija_kin.pdf
- Movkebaeva Galiia A., "Energy Cooperation Among Kazakhstan, Russia and China Within the Shanghai Cooperation Organization", *Russian Politics & Law*, Volume 51, 2013- Issue 1.
- O'Flynn Kevin, "Russia opens air base to shore up Asia influence", *The Guardian*, 24 Oct 2003, <https://www.theguardian.com/world/2003/oct/24/russia,05/01/2021>.
- Olcott Brill Martha, "Kyrgyzstan's "Tulip Revolution"", March 28, 2005, The Carnegie Endowment for International Peace, <http://carnegieendowment.org/2005/03/28/kyrgyzstan-s-tulip-revolution-pub-16710,05/01/2021>.
- Overland Indra, Oslo/Tromso, "Natural Gas and Russia–Turkmenistan Relations", *Russian Analytical Digest* 56/09, <http://www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/RAD-56-9-13.pdf>, 20/03/2021.
- Pickett, S. T., Cadenasso, M. L., & Grove, J. M., "Resilient Cities: Meaning, Models, and Metaphor for Integrating the Ecological, Socio-Economic, and Planning Realms", 2004, *Landscape and Urban Planning*, 69, 369-384. <http://dx.doi.org/10.1016/j.landurbplan.2003.10.035>, 10/04/2021.
- Pomfret Richard, "Turkmenistan's Relations with Russia", *Russian Analytical Digest* 71/10, <http://www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/RAD-71-10-13.pdf>, 20/03/2021.

- Proroković Dušan, Lađevac Ivona, "Kosovo case and the role of the United Nations", in: *Kosovo: sui generis or precedent in international relations*, ed. Dušan Proroković, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2018, pp. 170-183.
- Quested, R. K. I., "Sino-Russian Relations: A Short History", 2005, <http://eds.b.ebscohost.com.proxy.kobson.nb.rs:2048/eds/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fNzA3NzAzX19BTg2?sid=1917c48e-e0f8-4bf5-9f24-bb89137e857d@sessionmgr103&vid=1&format=EB&rid=1>, 20/02/2021.
- Romanov Tikhonovich Matvey, Matveevna Romanova Irina, "About Eurasian Transcontinental Transport Corridors and Economic Axes", *Mediterranean Journal of Social Sciences*, Vol. 6 No. 5 S2, September 2015, <http://www.mcser.org/journal/index.php/mjss/article/viewFile/7649/7330>, 05/05/2021.
- Roy Allison, "Virtual regionalism, regional structures and regime security in Central Asia", *Central Asian Survey*, Vol. 27, No. 2, June 2008, 185-202.
- Rühle Michael, "NATO enlargement and Russia: myths and realities", *NATO Review Magazine*, Internet, <https://isij.eu/article/nato-enlargement-and-russia-myths-and-realities>, 20/02/2021.
- Sands Gary, "China Striving to Boost Energy Imports from Turkmenistan", *Eurasianet*, Nov 24, 2017, <https://eurasianet.org/s/china-striving-to-boost-energy-imports-from-turkmenistan>, 05/01/2021.
- Sarotte Mary Elise, "A Broken Promise? What the West Really Told Moscow About NATO Expansion", *Foreign Affairs*, September/October 2014 Issue, Internet, <https://www.jstor.org/stable/24483307>, 20/2/2021.
- Schweller Randal L., "Bandwagoning for profit – Bringing the Revisionist State Back In", *International Security*, Vol. 19, No. 1. Summer, 1994, pp. 72-107.
- Sidorenko Tatiana, "The Scope of Economic Cooperation between Russia and China and Future Prospects", *Problemas del Desarrollo*, Volume 45 Number 176, January-March 2014, Internet, http://www.probedes.iiec.unam.mx/en/revistas/v45n176/body/v45n176a2_1.php, 20/04/2021.
- Sirajiddinov Nishanbay, Khaknazar Umida, Parpiev Ziyodullo, "Uzbekistan's Accession To The Eurasian Economic Union: Advantages and Risks", <https://www.cipe.org/resources/uzbekistans-accession-to-the-eurasian-economic-union-advantages-and-risks/>, приступљено: 05/05/2021.
- Smirnova Larisa, "Cooperation in Science and Education to Promote an Innovative Approach to Russia – China Relations", *Russian International*

- Affairs Council*, <http://russiancouncil.ru/upload/Russia-China-Education-Policybrief3-eng.pdf>, 25/03/2021.
- Smith Paul J, "China-Japan Relations and the Future Geopolitics of East Asia", *Asian Affairs: An American Review*, Volume 35, 2009 – Issue 4, <https://doi.org/10.3200/AAFS.35.4.230-256>, 10/03/2021.
- Socor Vladimir, "Uzbekistan accedes to Collective Security Treaty Organization", *Eurasia Daily Monitor*, Volume 3, Issue 124, <https://jamestown.org/program/uzbekistan-accedes-to-collective-security-treaty-organization/>, 25/03/2021.
- Stroupe W. Joseph, "Russia And China 'Cooking Something Up'", *Asia Times* 10-1-6, <http://www.rense.com/general73/cook.htm>, 20/04/2021.
- Szczudlik-Tatar Justyna, "'One Belt, One Road': Mapping China's New Diplomatic Strategy", No. 67 (799), 2 July 2015, The Polish Institute of International Affairs, http://www.pism.pl/files/?id_plik=20062, 10/03/2021.
- Shulz Dante, "Measuring Uzbekistan's Market Reforms", November 23, 2020, Caspian Policy Centar, <https://www.caspianpolicy.org/measuring-uzbekistans-market-reforms/>, приступљено: 05/01/2021.
- Tešić Goran, „Kina i Evroazija“, *Nova srpska politička misao*, 2013, <http://www.nspm.rs/savremeni-svet/kina-i-evroazija.html?alphabet=l>, 20/04/2021.
- Usmonov Farrukh, "The Shanghai Cooperation Organization: Russia's View on Iran's Candidacy", *Central Asia and the Caucasus*, Vol. 15, Issue 3, 2014, <https://cyberleninka.ru/article/n/the-shanghai-cooperation-organization-russia-s-view-on-iran-s-candidacy>, 20/04/2021.
- Van der Putten, Frans-Paul, Meijnders Minke, "China, Europe and the Maritime Silk Road", *Clingendael Report*, Netherlands Institute of International Relations, March 2015, https://www.clingendael.org/sites/default/files/pdfs/China_Maritime_Silk_Road.pdf, 22/01/2021.
- W. Joseph Stroupe, "Russia And China 'Cooking Something Up'", *Asia Times* 10-1-6, <http://www.rense.com/general73/cook.htm>, 20/07/2021.
- Walsh Nick Paton, "Uzbekistan kicks US out of military base", *The Guardian*, Mon 1 Aug 2005, <https://www.theguardian.com/world/2005/aug/01/usa.nickpatonwalsh>, 25/03/2021.

- Walt Stephen M., "Alliances in a Unipolar World", *World Politics* 61, no. 1 (January 2009), p. 86-120.
- Waltz, K. N., "Evaluating Theories", *American Political Science Review*, Issue 91, No. 4, December 1997, p. 913.
- Wang, Hui, "Depoliticized politics, multiple components of hegemony, and the eclipse of the Sixties", pp.683-700, <https://doi.org/10.1080/14649370600983303>, 20/02/2021.
- Weidong Cheng, "International Peace and Security and the Cooperation between China and the EU in the UNSC", in: Zhou H. (eds) *China-EU Relations. Research Series on the Chinese Dream and China's Development Path*, Springer, Singapore, 2016, https://doi.org/10.1007/978-981-10-1145-0_5, 10/03/2021.
- Wilkins Thomas S., "Russo–Chinese Strategic Partnership: A New Form of Security Cooperation?", *Contemporary Security Policy*, Volume 29, 2008 – Issue 2, Pages 358-383, published online: 10 Sep 2008, <https://doi.org/10.1080/13523260802284365>, 10/03/2021.
- Wu Xinbo, "U.S. Security Policy in Asia: Implications for China–U.S. Relations", *Contemporary Southeast Asia* Vol. 22, No. 3 (December 2000), pp. 479-497.
- Xin Li, Yuanhong Hu, "Eurasian partnership: A new balance of power?", *Asia & Greater Eurasia, Eurasian Studies*, <http://greater-europe.org/archives/4098>, 02/02/2021.
- Xiudian Dai, "Understanding EU–China Relations: An Uncertain Partnership in the Making", *Research Paper* 1/2006, ISSN No. 0968 9281, Centre for European Union Studies, The University of Hull, <http://www2.hull.ac.uk/fass/pdf/Politics-Daipaper.pdf>, 10/01/2021.
- Xuetong Yan, "The Instability of China–US Relations", *The Chinese Journal of International Politics*, Volume 3, Issue 3, 1 October 2010, Pages 263-292, <https://doi.org/10.1093/cjip/poq009>, 10/03/2021.
- Yuan Jing-Dong, "China's Role in Establishing and Building the Shanghai Cooperation Organization (SCO)", *Journal of Contemporary China*, Volume 19, 2010 – Issue 67, <https://doi.org/10.1080/10670564.2010.508587>, 10/03/2021.
- Zabortseva Nikolayevna Yelena, "From the "forgotten region" to the "great game" region: On the development of geopolitics in Central Asia", *Journal of Eurasian Studies*, 3 (2012), pp. 168-176, <https://ac.els-cdn.com/>

S1879366512000085/1-s2.0-S1879366512000085-main.pdf?_tid=8010dbfd-d5fe-4b5e-8c71-60a6ca73f1f3&acdnat=1526280834_49898aa297299886b9d5b65c7c5130d8, 20/03/2021.

Zakaria Fareed, "The Future of American Power: How America Can Survive the Rise of the Rest", *Foreign Affairs*, Vol. 87, No. 3 (May–Jun, 2008), pp. 18-43, <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/20032649.pdf?acceptTC=true>, 10/03/2021.

Zakic Katarina, "Cultural dimensions of Summit 16+1 countries – Hofstede model", in: *Initiatives of The 'New Silk Road': Achievements and Challenges*, Dusko Dimitrijevic and Huang Ping, (eds.), Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2017, pp. 498-514.

Zakic Katarina, Radisic Bojan, "The Results and Challenges of Chinese "Go Global" Policy", *The Review of International Affairs*, Vol. 68, Issue 1168, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2017, pp. 36-55.

Zargada Margianna, "Uzbekistan's controversial and challenging withdrawal from the CSTO", *Foreign Policy, Defence & Security*, Vol. 2, January 2013, Institute of International Relations (IIR) Center of Russia, Eurasia & Southeastern Europe (CERESE), pp. 8-11, http://www.academia.edu/4058733/Uzbekistan_s_challenging_withdrawal_from_the_CSTO, 25/03/2021.

Zhang X., Zhang S., "China-Mongolia-Russia Economic Corridor and Environmental Protection Cooperation", *R-economy*, Vol. 3, 2017, <http://r-economy.ru/zhang-x-zhang-s-china-mongolia-russia-economic-corridor-and-environmental-protection-cooperation/>, 30/03/2021.

Živojinović Dragan, „Neoklasični realizam u teorijama međunarodnih odnosa“, *Godišnjak 2008*, Fakultet političkih nauka, str. 367-392.

Александров М. В., Советско-китайские отношения 1949–1991. Реалии и перспективы, выпускная бакалаврская работа по направлению подготовки: 46.03.01 – *История и археология*/Александров, Марк Владимирович – Томск: [б.и.], 2017. <http://vital.lib.tsu.ru/vital/access/manager/Repository/vital:4529>, 10/02/2021.

Keковић Зоран Ђ., Динић Јелена М., „Трансформација националне безбедности: Резилијентност у стратегијама безбедности великих сила као одговор на глобалне безбедносне претње“, *Зборник Правног факултета у Новом Саду*, Нови Сад, 2016, стр. 1141-1456.

- Ковач Митар, Поткоњак Лукић Бранкица и Димитријевић Ненад, „Евроазијске интеграције и њихове рефлексije на Републику Србију“, *Војно дело*, јесен/2014, стр. 30-58.
- Младеновић Мирослав, Килибарда Зоран, „Шангајска организација за сарадњу“, *Војно дело*, пролеће 2011, стр. 24-40.
- Младеновић Мирослав, Килибарда Зоран, Милосављевић Слађан, „Постхладноратовске“ промене безбедносних и стратешких концепција Руске Федерације, *Војно дело*, Београд, (3) јесен/2013, година LXV, УДК 355/359 YU ISSN 0042-8426, стр. 40-58.
- Младеновић Мирослав, Килибарда Зоран, Милосављевић Слађан, „Постхладноратовске“ промене безбедносних и стратешких концепција Руске Федерације“, *Војно дело*, Београд, (3) јесен/2013, година LXV, стр. 40-58.
- Младеновић Мирослав, Пономарева Јелена, „Мека моћ“ Русије – као услов успеха евроазијске интеграције, *Српска политичка мисао*, број 1/2016 год. 23. vol. 51, Београд, УДК 327:911.3(497)“19/20“, стр. 11-29.
- Младеновић Мирослав, Пономарева Јелена, „Мека моћ“ Русије – као услов успеха евроазијске интеграције“, *Српска политичка мисао*, број 1/2016 год. 23. vol. 51, Институт за политичке студије, Београд, стр. 11-29.
- Младеновић Мирослав, Пономарева Јелена, „Кина–Америка–Русија – глобални троугао 21. века“, *Социолошки преглед*, Српско социолошко друштво, Београд, вол. 45, бр. 4, стр. 459-476.
- Младеновић Мирослав, Цветковић Владимир, Савремени руско-кинески односи, Годишњак Факултета безбедности, Универзитет у Београду Факултет безбедности, Београд, 2015. стр. 41-51.
- Младенович Мирослав, Современные российско-китайские отношения: взгляд из Сербии, УДК 327(470+510), (стр. 33-39), излагање (штампано у целини), у: *Развитие российско-китайских отношений: новая международная реальность*, Часть 2, Издательство БГУ, Иркутск, 2016, ISBN 978-5-7253-2894-3, стр. 33-39.
- Соков Кирилл, „Казахстан: во что инвестирует Россия“, *Ритм Евразии*, 28.10.2016, <https://www.ritm Eurasia.org/news—2016-10-28—kazakhstan-vo-chto-investiruet-rossija-26524, 20/03/2021>.

Интернет извори:

- “Analysis of Bilateral Trade between Russia and Uzbekistan”, Eurasian Research Institute, <https://www.eurasian-research.org/publication/analysis-of-bilateral-trade-between-russia-and-uzbekistan/>, приступљено: 05/05/2021.
- “11th Plenary Session of the China-Russia Friendship Committee for Peace and Development Held in Moscow”, Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China, 2017/07/05, http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1478471.shtml, 05/05/2021.
- “Accession of India, Pakistan to SCO carries historical significance: SCO leaders”, *Xinhua*, 2017-06-09, http://www.xinhuanet.com/english/2017-06/09/c_136353604.htm, 20/04/2021.
- “Belarus becomes observer in Shanghai Cooperation Organization”, *Belsat*, 2015.07.10, <http://belsat.eu/en/news/belarus-becomes-observer-shanghai-cooperation-organization/>, 20/04/2021.
- “Bilateral Trade between Russia and China – Russia China Trade Statistics”, *Exportgenius*, 20 September 2017, <https://www.exportgenius.in/blog/bilateral-trade-between-russia-and-china-russia-china-trade-statistics-109.php>, 22/01/2021.
- “Central Asia: Kazakhstan”, CIA, *The World Fact Book*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kz.html>, 20/03/2021.
- “Central Asian rail corridors offer alternatives to the Trans-Siberian”, *IRJ*, January 14, 2013, <http://www.railjournal.com/index.php/blogs/david-brice/central-asian-rail-corridors-offer-alternatives-to-the-trans-siberian.html>
- “China accounted for over half of cross-border online sales in Russia in 2016”, *China Internet Watch*, March 20, 2017, <https://www.chinainternetwatch.com/19986/russia-cross-border-2016/#ixzz5GpnUBgrS>, 24/04/2021.
- “China and Kazakhstan”, *CCTV*, <http://www.cctv.com/lm/1039/20/3.html>, 20/03/2021.
- “China and Russia to Cooperate in Aerospace Industry”, *Asia Today*, 08/31/2017, https://www.huffingtonpost.com/entry/china-and-russia-to-cooperate-in-aerospace-industry_us_59a8a411e4b0bef3378cd75d, 25/03/2018.

- “China establishes yuan-ruble payment system”, Reuters, October 12, 2017
<https://www.reuters.com/article/us-china-yuan-rouble/china-establishes-yuan-ruble-payment-system-idUSKBN1CH0ML,05/05/2021>.
- “China in Focus: Lessons and Challenges 2012”, OECD, <http://www.oecd.org/china/50011051.pdf>, 02/02/2021.
- “China invests in Russian solar power”, *Eurasia Network*, May 27, 2017,
<https://eurasianetwork.eu/2017/05/27/china-invests-in-russian-solar-power/>, 24/04/2021.
- “China Statistical Yearbook 2017”, <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2017/indexeh.htm>, 20/02/2018.
- “China-EU- international trade in goods statistics”, Eurostat, March 2021,
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=China-EU_-_international_trade_in_goods_statistics#EU_and_China_in_world_trade_in_goods, приступљено: 23/03/2021.
- “China, Russia agree to expand energy cooperation”, Xinhua, 2017-09-20,
http://www.xinhuanet.com/english/2017-09/20/c_136624800.htm, 28/03/2021.
- “China, Russia further boost cooperation”, *China Daily*, 13/07/2021,
Интернет, <https://global.chinadaily.com.cn/a/202107/13/WS60eccc9aa310efa1bd66154a.html>, приступљено: 20/07/2021.
- “Chinese counter-sanctions on EU targets”, European Parliamentary Research Service, May 2021, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2021/690617/EPRS_ATA\(2021\)690617_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2021/690617/EPRS_ATA(2021)690617_EN.pdf), приступљено: 10/06/2021.
- “EU-China Strategic Outlook: Commission and HR/VP contribution to the European Council”, European Commission (21-22 March 2019),
https://ec.europa.eu/info/publications/eu-china-strategic-outlook-commission-contribution-european-council-21-22-march-2019_en, приступљено: 10/06/2021.
- “EU and China reach agreement in principle on investment”, European Commission, 30 December 2020, <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2233>, приступљено: 23/03/2021.
- “China’s Military Spending”, *A China File Conversation*, March 6, 2018,
<http://www.chinafile.com/conversation/chinas-military-spending,02/04/2021>.

- “China–EU – international trade in goods statistics”, *Eurostat Statistics Explained*, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/China-EU__international_trade_in_goods_statistics, 23/01/2021.
- “China-Tajikistan: Bilateral Investment and Trade Ties”, *China Briefing*, <https://www.china-briefing.com/news/china-tajikistan-bilateral-investment-and-trade-ties/>, приступљено: 10/01/2021.
- “Council Decision and Implementing Regulation concerning restrictive measures against serious human rights violations and abuses (including list of sanctioned individuals)”, *Official Journal of the EU*, Volume 64, 22 March 2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2021:099I:FULL&from=EN>, приступљено: 10/06/2021.
- “EU-China Comprehensive Agreement on Investment: Milestones and documents”, European Commission, Brussels, 21 January 2021, <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2115>, приступљено 25/03/2021.
- “Foreign Ministry Spokesperson Announces Sanctions on Relevant EU Entities and Personnel”, Spokesperson’s Remarks, Ministry of Foreign Affairs of the People’s Republic of China, 2021/03/22, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/t1863106.shtml, приступљено: 10/06/2021.
- “Completion of Power start-up of Tianwan NPP Unit №3 (China)”, *Rosatom*, 30/12/2017, <http://www.rosatom.ru/en/press-centre/news/completion-of-power-start-up-of-tianwan-npp-unit-3-china/>, 05/05/2021.
- “CPC incorporates ‘Beautiful China’ into two-stage development plan”, *Xinhua*, http://europe.chinadaily.com.cn/china/2017-10/18/content_33404345.htm, 22/01/2021.
- “Economic cooperation”, The Embassy of the Russian Federation to the Republic of Kazakhstan, http://www.rfembassy.kz/eng/lm/dvustoronnie_otnosheniya/torgovo-ekonomicheskie_svyazi/, 20/03/2021.
- “EU and China reach agreement in principle on investment”, Press release, Brussels, 30 December 2020, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_2541, приступљено 25/03/2021.
- “EU adopts restrictive measures against actions threatening Ukraine’s territorial integrity”, Council of the European Union, Brussels, 17 March 2014, 7786/14 (OR. en), PRESSE 156, 15/02/2021.

- “EU sanctions against Russia over Ukraine crisis”, Highlights, *Newsroom*, https://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu-sanctions-against-russia-over-ukraine-crisis_en, приступљено: 02/02/2021.
- “Facts and figures on EU-China trade”, European Commission, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2009/september/tradoc_144591.pdf, 22/01/2021.
- “Gas pipeline system of Kazakhstan is recognized as the best in the Central Asia”, KazTransGas, <https://www.kaztransgas.kz/index.php/en/press-center/press-releases/978-gas-pipeline-system-of-kazakhstan-is-recognized-as-the-best-in-the-central-asia>, приступљено: 20/05/2021.
- “Global Magnitsky Human Rights Accountability Act”, Congress, *Bills*, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/BILLS-117hr1122ih/html/BILLS-117hr1122ih.htm>, 02/02/2021.
- “Katusha TV Channel to Introduce Russian Culture to Chinese People”, *Russia-IC*, 04/07/2017, <http://russia-ic.com/news/show/23615/#.Wwa4s-6FMnQ>, 20/04/2021.
- “Kyrgyzstan”, *World Directory of Minorities and Indigenous Peoples*, <http://minorityrights.org/country/kyrgyzstan/>, 05/01/2021.
- “Manas Air Base and the U.S.Military in Kyrgyzstan”, Kyrgyzstan – Government, Infrastructure, Economics in Kyrgyzstan, Facts and Details, http://factsanddetails.com/central-asia/Kyrgyzstan/sub8_5d/entry-4793.html, 05/01/2021.
- “May Fourth Movement”, *Totally History*, <http://totallyhistory.com/may-fourth-movement/>, 20/10/2 Sun Yat-sen, <http://www.historylearningsite.co.uk/modern-world-history-1918-to-1980/china-1900-to-1976/sun-yat/>, 20/02/2021.
- “MEPs refuse any agreement with China whilst sanctions are in place”, *European Parliament News*, 20/05/2021, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20210517IPR04123/meps-refuse-any-agreement-with-china-whilst-sanctions-are-in-place>, приступљено: 10/06/2021.
- “Mongolia Receives Observer Status IN SCO”, *Sputnik*, 17.06.2004, <https://sputniknews.com/onlinenews/2004061739763081/>, 20/04/2021.
- “Officials pledge closer cooperation between China’s northeast, Russia’s Far East”, *Xinhua*, 2016-10-20, http://www.xinhuanet.com/english/2016-10/20/c_135769400.htm, 20/03/2021.

- “Power of Siberia”, *Gazprom*, <http://www.gazprom.com/about/production/projects/pipelines/built/ykv/>, 25/03/2021.
- “Preliminary Accounting Results of GDP for the Fourth Quarter and the Whole Year of 2020”, National Bureau of Statistics of China, 2021-01-20 09:30, http://www.stats.gov.cn/english/PressRelease/202101/t20210120_1812680.html, приступљено: 25/04/2021.
- “Putin, Xi Jinping sign mega gas deal on second gas supply route”, *RT*, 9 Nov, 2014, <https://www.rt.com/business/203679-china-russia-gas-deal/>, 25/03/2021.
- “Russia and China announce new joint investment programs exceeding \$12 billion”, *East West Digital News*, July 18, 2017, <http://www.ewdn.com/2017/07/18/russia-and-china-announce-new-tech-investment-programs-over-12-billion/>, 24/04/2021.
- “Russia and China in East Asia in the next 20 years”, *China Policy Institute: Analysis*, December 12, 2017, <https://cpianalysis.org/2017/12/12/russia-and-china-in-east-asia-in-the-next-20-years/>, 24/04/2021.
- “Russia military ally ditched U.S. base after missile strike threat”, *Newsweek*, 24/07/2017, <http://www.newsweek.com/russia-military-ally-ditched-us-base-after-missile-strike-threat-640946>, 05/01/2021.
- “Russia to deliver Sukhoi Su-35 fighter jets to China”, *Defense News*, Dec. 15, 2016, <https://www.upi.com/Defense-News/2016/12/15/Russia-to-deliver-Sukhoi-Su-35-fighter-jets-to-China/1041481829463/>, 25/03/2021.
- “Russia writes off \$890 million debt to Uzbekistan”, *Associated Press*, 10 December 2014, <http://www.dailymail.co.uk/wires/ap/article-2868786/Russia-writes-860-million-debt-Uzbekistan.html>, 05/01/2021.
- “Russia, China Extend Treaty, Hail Ties”, *The Moscow Times*, June 28, 2021, <https://www.themoscowtimes.com/2021/06/28/russia-china-extend-treaty-hail-ties-a74363>, приступљено 10/07/2021.
- “Russia, China in formal pact for heavy-lift helicopter”, *Flight Global*, 28 June, 2016, <https://www.flightglobal.com/news/articles/russia-china-in-formal-pact-for-heavy-lift-helicop-426748/>, 25/03/2021.
- “Russia, China to hold joint naval drills in Yellow Sea”, <http://tass.com/defense/1001880>

- “Russia-China Bilateral Trade Up 30% In Q1 2017”, *Russia Briefing*, Posted on May 4, 2017, <https://www.russia-briefing.com/news/russia-china-bilateral-trade-30-q1-2017.html/>, 22/01/2021.
- “Russia-China trade volume exceeds expectations, hitting \$84bn”, *RT*, published time: 12 Jan, 2018 10:49, <https://www.rt.com/business/415692-russia-china-trade-turnover/>, 22/01/2021.
- “Russia-EU Strategic Partnership”, The Ministry of Foreign Affairs of Russia, , <https://www.rusemb.org.uk/resp/>, приступљено: 02/02/2021.
- “Russian-Chinese joint air defense drills kick off in Beijing”, http://eng.chinamil.com.cn/view/2017-12/12/content_7864169.htm
- “Russians in Kazakhstan”, *Facts and details*, http://factsanddetails.com/central-asia/Kazakhstan/sub8_4b/entry-4644.html, 20/03/2021.
- “Russia’s Trade With China Up 22%”, *The Moscow Times*, Oct. 17 2017, <https://themoscowtimes.com/articles/russias-trade-with-china-up-22-to-59285>, 22/02/2021.
- “Russia-China Trade”, Russia – China Investment Fund, <http://rcif.com/en/russia-china-trade.htm>, приступљено: 22/02/2021.
- “SCO can play major role in Silk Road, Xi says in Russia”, *China Daily*, 2015-07-09, http://www.chinadaily.com.cn/world/2015xiatbricssco/2015-07/09/content_21228437.htm, 24/04/2021.
- “SCO joint anti-cyber terrorism exercise held in Xiamen”, *CGTN*, 2017-12-06, https://news.cgtn.com/news/326b7a4d30637a6333566d54/share_p.html, 24/04/2021.
- “Silk Road Fund, General Electric set up energy infrastructure investment platform”, *Xinhua*, 2017-11-09, http://www.xinhuanet.com/english/2017-11/09/c_136740727.htm, 22/01/2021.
- “Sino-Russian Hydropower”, *Saving Transnational Rivers*, <https://www.transrivers.org/projects/sino-russian-hydropower/>, 05/05/2021.
- “The next ten years of BRICS – will the relationship last?”, World Economic Forum, 03 Oct 2017, <https://www.weforum.org/agenda/2017/10/brics-first-next-ten-years/>, 24/04/2021.
- “The Power of Siberia: A new gas route between Russia and China”, *CGTN*, 03/12/2019, <https://news.cgtn.com/news/2019-12-03/The-Power-of-Siberia-A-new-gas-route-between-Russia-and-China-M7cL6uxmW4/index.html>, 10/02/2021.

- “The Shanghai Cooperation Organisation (SCO) has decided to grant Afghanistan observer status”, Pajhwok, 07 June 2012, <https://www.pajhwok.com/en/2012/06/07/sco-accepts-afghanistan-observer,20/04/2021>.
- “The Shanghai Cooperation Organization: Prospects for a Multipolar World”, *Global research*, May 22, 2009, <https://www.globalresearch.ca/the-shanghai-cooperation-organization-prospects-for-a-multipolar-world/13707,20/04/2021>.
- “Tunel ispod Bosfora spojio Evropu i Aziju”, *Balkans Aljazeera*, 29. oktobar 2013, <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/tunel-ispod-bosfora-spojio-evropu-i-aziju,05/05/2021>.
- “The EU’s new Central Asia strategy”, European Parliament, January 2019, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633162/EPRS_BRI\(2019\)633162_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/633162/EPRS_BRI(2019)633162_EN.pdf), приступљено: 23/03/2021.
- “U.S. Sanctions on Russia”, Congressional Research Center, January 17, 2020, <https://fas.org/sgp/crs/row/R45415.pdf>, 15/07/2021.
- “Uzbek President in China to Sign \$20 Billion in Agreements, Talk Security”, *Radio Free Europe*, May 10, 2017, <https://www.rferl.org/a/uzbekistan-president-china-visit/28480763.html>, 05/01/2021.
- “Uzbekistan and China discussed the opportunities for partnership in the sphere of energy”, *Hydropower, Caspian and Central Asia*, 8 September 2017, <https://www.hydropowercongress.com/en/news/uzbekistan-china-discussed-opportunities-partnership-sphere-energy/>, 05/01/2021.
- “Uzbekistan, Russia see rise in trade turnover”, *Azernews*, 28 December 2017, <https://www.azernews.az/region/124734.html>, 05/01/2021.
- “What is BRICS”, BRICS, <https://www.brics2017.org/English/AboutBRICS/BRICS/>, 24/04/2018.
- “Yamal, Largest China-Russia Cooperative Project, Now Supplies China With Arctic LNG”, Yicaiglobal, <https://www.yicaiglobal.com/news/yamal-largest-china-russia-cooperative-project-now-supplies-china-arctic-lng,22/01/2021>.
- “Yangtze, Volga help ties bloom”, *China Daily*, 2017-06-17, http://www.china-daily.com.cn/business/2017-06/17/content_29781337.htm, 20/03/2021.

- “Yangtze, Volga help ties bloom”, *China Daily*, 2017-06-17, http://www.china-daily.com.cn/business/2017-06/17/content_29781337.htm, 05/05/2021.
- „«Газпром» и СNPC заключили тридцатилетний договор на поставку газа“, RT, 21 мая 2014, <https://russian.rt.com/article/32888>, 25/03/2021.
- „Moskva i Peking u borbi za centralnu Aziju“, *DW*, <http://www.dw.com/sr/moskva-i-pekings-u-borbi-za-centralnu-aziju/a-16692175>
- „Rusija i Kina uložile veto na rezoluciju o sankcijama Siriji“, *N1*, 28.02.2017 <http://rs.n1info.com/a231490/Svet/Svet/Rusija-i-Kina-ulozile-veto-na-rezoluciju-o-sankcijama-Siriji.html>, 25/04/2021.
- „Отворен гасовод “Снага Сибира”, вредност пројекта 400 милијарди долара“, *PTC*, 02/12/2019, <https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/13/ekonomija/3757539/otvoren-gasovod-snaga-sibira-vrednost-projekta-400-milijardi-dolara.html>, 20/04/2021.
- „Руси потискују Американце“, *Васељенска ТВ*, 22. септембра 2012, <http://www.vaseljenska.com/vesti/rusi-potiskuju-amerikance/>, 05/01/2021.
- „Споразум из Минска: Примирје у Украјини од 15. фебруара“, Амбасада Руске Федерације у Београду, 20/02/2015, <http://www.ambasada-rusije.rs/sr/vesti/sporazum-iz-minska-primirje-u-ukrajini-od-15-februara>, 02/02/2021.
- Li Yang, “Russia-China Gas Deal 20 Years in the Making”, *China Daily*, 2014-05-24. http://www.chinadaily.com.cn/opinion/2014-05/23/content_17537871.htm, 25/03/2021.
- Sanctions Actions Pursuant to Executive Orders 13660, 13661 and 13662*, Foreign Assets Control Office on 10/21/2014, <https://www.federalregister.gov/documents/2014/10/21/2014-24988/sanctions-actions-pursuant-to-executive-orders-13660-13661-and-13662>, 10/02/2021.
- Simola Heli, “Economic relations between Russia and China – Increasing interdependency?”, BOFIT Policy Brief 2016, No. 6, Bank of Finland, BOFIT, Institute for Economies in Transition, <https://helda.helsinki.fi/bofit/bitstream/handle/123456789/14346/bpb0616.pdf?sequence=1>, 22/01/2021.
- The Guomindang (Kuomintang), the Nationalist Party of China*, Thayer Watkins, <http://www.applet-magic.com/guomindang.htm>, 20/02/2021.

Россия и Китай подписали газовый контракт на 400 млрд долларов, 21 мая 2014, <http://www.tvc.ru> <http://www.tvc.ru/news/show/id/40140/news/show/id/40140>, 20/02/2021.

Россия и Китай подписали соглашение о поставках газа через Алтай, 09.11.2014, <http://top.rbc.ru/economics/09/11/2014/545f5ccbcb20fbfdc0c37b1>, 20/02/2021.

О аутору

Др Ивона Лађевац је завршила основне и магистарске студије на Факултету политичких наука Универзитета у Београду (одсек за међународне односе), а докторирала на Факултету безбедности.

Запослена је у Институту за међународну политику и привреду од 2001. године.

Главне области њеног интересовања су савремени међународни односи са тежиштем на односима Кине и Русије, иницијативи Појаса и пута, као и сарадњи Кине и земаља ЦИЕ.

Аутор је више десетина научних радова, укључујући две монографије, коуредник и уредник је неколико тематских и зборника радова са међународних научних скупова.

CIP- Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

327(510:470)"19/20"

ЛАЂЕВАЦ, Ивона, 1974-

Кина и Русија- quo vadis? / Ивона Лађевац.- Београд :
Институт за међународну политику и привреду, 2021
(Београд : Донат Граф).- 163 стр. : илустр. ; 24 cm

Ауторкина слика.- Тираж 150.- О аутору: стр. [165].-
Напомене и библиографске референце уз текст.-
Библиографија: стр. 133-163.

ISBN 978-86-7067-288-8

а) Међународни односи -- Кина -- 20в-21в б)
Међународни односи-- Русија-- 20в-21в

COBISS.SR-ID 47331081

ISBN: 978-86-7067-288-8